

ISSN 1987-6890
E ISSN 2346-8432

ეკონომისტი EKONOMISTI

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
International Scientific-Analytical Journal

2017

1

ტომი-volume
XII

UDC33

ე-49

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

**Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Paata Gugushvili Institute of
Economics**

ეკონომისტი ekonomisti

2017

1

ტომი-volume

XII

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

საერთაშორისო რეცენზირებადი სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი

**Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Paata Gugushvili Institute of
Economics
International Reviewed Scientific-Analytical Journal**

გამოდის 2009 წლის იანვრიდან ორ თვეში ერთხელ,
2016 წლიდან – კვარტალში ერთხელ

**Published since January 2009 once in two months,
Since 2016 - Quarterly**

რედაქციის მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14;
ტელ.: 293 34 44; 599 970103.

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street,
tel. (+995 32) 293 34 44; 599 970103.

სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭო

პროფესორები:

რამაზ აბესაძე (მთავარი რედაქტორი), იური ანანიაშვილი, როზეტა ასათიანი, გივი ბედიაშვილი, თეიმურაზ ბერიძე, გიორგი ბერულავა, ვახტანგ ბურდული, რევაზ გველესიანი, რევაზ გოგოხია, რევაზ კაკულია, თემურ კანდელაკი, მურმან კვარაცხელია, ალფრედ კურატაშვილი, ელგუჯა მექვაბიშვილი, სოლომონ პავლიაშვილი, ვლადიმერ პაპავა (აკადემიკოსი), უშანგი სამადაშვილი, როლანდ სარჩიმელია, ავთანდილ სილაგაძე (აკადემიკოსი), ავთანდილ სულაბერიძე, თეიმურაზ შენგელია, თინა ჩხეიძე, ნოდარ ჭითანავა, ნოდარ ხადური, ეთერ ხარაიშვილი, მიხეილ ჯიბუტი.

მთავარი რედაქტორის თანაშემწე – ეკონომიკის დოქტორი მამუკა ხუსკივაძე
პასუხისმგებელი მდივანი – ეკონომიკის დოქტორი თეა ლაზარაშვილი

სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭოს უცხოელი წევრები

ლარისა ბელინსკაია (ვილნიუსის უნივერსიტეტი), რუსლან გრინბერგი (რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტი), სიმონე გუერჩინი (ფლორენციის უნივერსიტეტი), ვოლფგანგ ვენგი (ბერლინის ტექნიკური უნივერსიტეტი), ტომას დ. ვილგეტი (კლერმონტის უნივერსიტეტი), ელდარ ისმაილოვი (ბაქოს სოციალური მართვისა და პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი), გინდრა კასნაუსკიენე (ვილნიუსის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ბიზნესის სკოლა), სლავომირ პარტიცკი (იოანე პავლე II-ს სახელობის ლუბლიანას კათოლიკური უნივერსიტეტი), გალინა სავინა (ხარკოვის ტექნიკური უნივერსიტეტი), დიმიტრი სოროკინი (რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტი), დაროლ ჯ. სტეინლი (პეპერდინის უნივერსიტეტი), ალექს სტუპნიცკი (ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული უნივერსიტეტი).

SCIENTIFIC EDITORIAL COUNCIL

Professors:

Ramaz Abesadze (Editor-in-chief), Yuri Ananiashvili, Rosetta Asatiani, Givi Bedianashvili, Teimuraz Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava, Tina Chkheidze, Revaz Gogokhia, Revaz Gvelesiani, Mikheil Jibuti, Revaz Kakulia, Nodar Khaduri, Eter Kharashvili, Alfred Kuratashvili, Murman Kvaratskhelia, Temur Kandelaki, Elguja Mekvabishvili, Vladimer Papava (academician), Solomon Pavliashvili, Ushang Samadashvili, Roland Sarchimelia, Teimuraz Shengelia, Avtandil Silagadze (academician), Avtandil Sulaberidze.

Assistant Editor-in-chief – Doctors of economics **Mamuka Khuskivadze**

Executive Secretary – Doctors of economics **Tea Lazarashvili**

FOREIGN MEMBERS OF THE SCIENTIFIC EDITORIAL COUNCIL

Larisa Belinskaia (Vilnius University), Ruslan Grinberg (Institute of Economics of RAS), Simone Guercini (University of Florence), Eldar Ismailov (Baku Institute of Social Management and Political Science), Gindra Kasnauskiene (International Business School of Vilnius University), Slavomir Partycki (The John Paul II Catholic University of Lublin), Galina Savina (Kharkiv Technical University), Dmitri Sorokin (Institute of Economics of RAS), Darrol J. Stanley (University of Pepperdine), Oleksiy Stupnitsky (Taras Shevchenko National University of Kyiv), Wolfgang Weng (Technical University of Berlin), Thomas D. Willett (Claremont Graduate University).

ს ა რ ჩ მ შ 0 - C O N T E N T S

რედაქტორისაბან	6
სოფლის ეკონომიკა – RURAL ECONOMY	
<i>Ramaz Abesadze</i> – Problems of Rural Economy in Post-Communist Georgia	12
Рамаз Абесаძე –	19
რამაზ აბესაძე – სოფლის ეკონომიკის პრობლემები პოსტსაბჭოთა საქართველოში	27
საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა – ECONOMY OF PUBLIC SECTOR	
როზეტა ასათიანი – კეთილდღეობის სახელმწიფოს მოდელები	36
<i>Rozeta Asatiani</i> – Models of Welfare State (Expanded Summary)	44
ინოვაციური ეკონომიკა – INNOVATIVE ECONOMY	
<i>Ramaz Abesadze, Vakhtang Burduli</i> – Current States and Priorities for the Formation of National Innovation System in Georgia	46
, – C	55
რამაზ აბესაძე, ვახტანგ ბურდული – საქართველოს ეროვნული ინოვაციური სისტემის თანამედროვე მდგომარეობა და მისი ფორმირების პრიორიტეტები (ვრცელი რეზიუმე)	66
ზოგადი ეკონომიკური თეორიის პრობლემები – PROBLEMS OF GENERAL ECONOMIC THEORY	
–	70
« »	84
<i>Alfred Kuratashvili</i> – Economic-Theoretical Problems of Eradication of the Gambling "Games" (Expanded Summary)	84
ალფრედ კურატაშვილი – აზარტული “თამაშების” აღმოფხვრის ეკონომიკურ-თეორიული პრობლემები (ვრცელი რეზიუმე)	86
ეკონომიკურ-ეკოლოგიური პრობლემები – ECONOMIC-ECOLOGICAL PROBLEMS	
<i>Anna Alexandrovna Chechel</i> – The Conceptual Framework of the Establishment of the Mechanism for Strategy of Ecological and Economic Development and Revitalization of Industrial Areas Implementation	88
ანნა ჩეჩელი – ეკონომიკურ-ეკოლოგიური განვითარების სტრატეგიის ზოგიერთი ასპექტი (ვრცელი რეზიუმე)	94
მაკროეკონომიკა – MACROECONOMICS	
<i>Yuriy Prysiazhniuk, Oksana Shyba</i> – The Impact of Investment in Ttransport Infrastructure on Economic Growth of Member of the European Union	95
იური პრისიაჟნიუკი, ოქსანა შიბა – სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურაში	

ინვესტიციების გავლენა ევროკავშირის წევრი ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე (რეზიუმე)	103
სახელმწიფოს გამოცდილება – FOREIGN EXPERIENCE	
თენგიზ ქავთარაძე, გიორგი ქავთარაძე – სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკა აშშ-ს მეკარტოფილეობაში და მათი გამოცდილების განზოგადება საქართველოში	104
<i>Tengiz Kavtaradze, Giorgi Kavtaradze</i> – State Innovative Policy in USA Potato-Growing and Generalization of their Experience in Georgia (Expanded Summary)	113
ენერგეტიკა – POWER SYSTEM	
<i>Zurab Garakanidze, Nata Garakanidze</i> – Main Challenges to the eu Southern Gas Corridor	115
ზურაბ გარაყანიძე, ნატა გარაყანიძე – ევროკავშირის „სამხრეთის გაზის დერეფნის“ მთავარი გამოწვევები (ვრცელი რეზიუმე)	121
ხსოვნა MEMORY	122

რედაქტორისაბან

ბოლო ათი წლის მანძილზე, მიუხედავად ცნობილი სიძნელეებისა, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტმა მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწია, სახელდობრ:

– 2009 წელს დაარსდა საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი “ეკონომისტი”, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ეკონომიკის დარგში, სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის გააქტიურებაში. ჟურნალის რეიტინგის ზრდაზე მიუთითებს ის ფაქტი, რომ 2016 წლიდან იგი გამოდის როგორც ბეჭდური, ისე ელექტრონული (ekonomisti.tsu.ge) ფორმით (ინგლისურ, რუსულ და ქართულ ენებზე) და ინდექსირებულია ელექტრონულ ბაზებში (ERIH და GoogleScholar). დღეისათვის გამოცემულია ჟურნალის 45 ნომერი;

– 2008 წელს დაარსდა პერიოდული გამოცემა “პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული”, რომელშიც იბეჭდება შრომები თანამედროვე აქტუალურ ეკონომიკურ პრობლემებზე. დღეისათვის გამოცემულია მისი 9 ტომი;

– დაარსდა აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის სახელობის სამეცნიერო პრემია (მიენიჭათ ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორს, აწ განსვენებულ პროფესორ გიორგი პაპავასა და ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ როზეტა ასათიანს);

– დაარსდა სადისკუსიო დარბაზი, სადაც მოხსენებებით გამოვიდნენ როგორც ჩვენი, ისე საზღვარგარეთელი მეცნიერები (აკადემიკოსი ვლადიმერ პაპავა, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი დიმიტრი სოროკინი (რუსეთი), პროფესორები: სლავომირ პარტიციკი (პოლონეთი), რამაზ აბესაძე, ლევან ეფრემიძე (აშშ) და სხვ.);

– ტრადიციად იქცა ინსტიტუტის ორგანიზებით საერთაშორისო და ადგილობრივი კონფერენციების გამართვა (ჩატარდა 8 საერთაშორისო და 2 ადგილობრივი კონფერენცია); გამოიცა კონფერენციის მასალათა 9 კრებული;

– ინსტიტუტის თანამშრომელთა მიერ გამოიცა არაერთი მონოგრაფია (მაგ.: აკადემიკოს ვლადიმერ პაპავას მონოგრაფია – *Economic Reforms in Post-Communist Georgia: Twenty Years After*, New York, Nova Science Publishers, 2013 და სხვა; პროფ. რამაზ აბესაძის – “ეკონომიკური განვითარება და ეკონომიკური რეგრესი”; პროფ. ალფრედ კურატაშვილის მონოგრაფია –

“საით მიდის საქართველო? სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეპტუალური ანალიზი. თბ., “სიახლე”, 2013; პროფ. რამაზ აბესაძისა და ვახტანგ ბურდულის – “

..”, 2014; პროფ. გიორგი ბერულავას – “ეკონომიკური და სოციალური მოწვევადობა საქართველოში”. თბ., 2013 (თანაავტორობით); პროფ. მურმან კვარაცხელიას – “ილია ჭავჭავაძე და კაპიტალიზმის პრობლემები საქართველოშია”. თბ., “ინტელექტი”, 2012; პროფესორ თინა ჩხეიძისა და აკადემიური დოქტორის ქეთინო ქველაძის მონოგრაფია – “მიწის რესურსის და მიწათსარგებლობის აქტუალური საკითხები საქართველოში”. თბ., “შპს ვექტორი 2009”; ეკონომიკის დოქტორის თეა ლაზარაშვილის – “ინფლაციურ პროცესთა შეფასებისა და რეგულირების მექანიზმი და მისი პრაქტიკული რეალიზაციის გზები საქართველოში”. თბ., “რეზონანსი”, 2008; ეკონომიკის დოქტორის იზა ნათელაურის – “საერთაშორისო ეკონომიკისა და საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის თანამედროვე პრობლემები მცირე ღია ეკონომიკის ქვეყნებში”. თბ., 2013); პროფ. რამაზ აბესაძისა და ეკონომ-

მიკის დოქტორის ეთერ კაკულიას – “მცირე ბიზნესის მაკროეკონომიკური რეგულირების მექანიზმი საქართველოში“. თბ., „პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა“. 2008) სახელმძღვანელო (პაპავა ვ. არატრადიციული ეკონომიკისი. თბ., “პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2011; ასათიანი რ. საქართველოს ეკონომიკა““სიახლე“, თბ., 2009; პროფ. აბესაძე რ.. “ეკონომიკური განვითარება“. თბ., 2015; პროფ. აბესაძე რ. ეკონომიკური განვითარების თეორია. თბ., 2016) და სამეცნიერო სტატიები როგორც ადგილობრივ, ისე საერთაშორისო, მათ შორის, იმპაქტ-ფაქტორის მქონე ჟურნალებში (აკადემიკოსი ვლადიმერ პაპავა). არაერთი ნაშრომი აქვთ გამოქვეყნებული აგრეთვე პროფ. როლანდ სარჩიმელიას, ეკონომიკის დოქტორებს: მამუკა ხუსკვიადეს, ნანული არევაძეს, ზურაბ რევიშვილს, რევაზ ჯავახიშვილს, ლინა დათუნაშვილს, თენგიზ ქავთარაძეს, ეთერ კაკულიას, ნატა დავლაშერიძეს, ნანა ბიბილაშვილს, გიორგი სიგუას, ნუნუ ქისტაურს, გიორგი ბრეგვაძეს, მარინე ცუცქერიძეს, თემურ გოგოხიას და სხვ.

თანამშრომლების ნაშრომები ინდექსირებულია ელექტრონულ საძიებო ბაზებში და აქვთ ციტირების ინდექსი (მაგალითად, აკადემიკოს ვლადიმერ პაპავას ციტირების ინდექსი აჭარბებს 900-სს).

თანამშრომლები (პროფ. როზეტა ასათიანი და პროფ. რამაზ აბესაძე) დაჯილდოვდნენ ივანე ჯავახიშვილის მედლით, პროფ. ალფრედ კურატაშვილი – საქართველოს ღირსების ორდენით.

– ინსტიტუტს კავშირები აქვს სხვადასხვა სამეცნიერო ცენტრებთან, მათი წარმომადგენლები ასევე თანამშრომლობენ ჟურნალ “ეკონომისტთან”: რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები რუსულან გრინბერგი და დიმიტრი სოროკინი (რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტი), პროფესორები: ლარისა ბელინსკაია (ვილნიუსის უნივერსიტეტი), სიმონე გუერჩინი (ფლორენციის უნივერსიტეტი), ვოლფგანგ ვენგი (ბერლინის ტექნიკური უნივერსიტეტი), ტომას დ’ ვილეტი (კლერმონტის უნივერსიტეტი), ელდარ ისმაილოვი (ბაქოს სოციალური მართვისა და პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი), გინდრა კასნაუსკიენე (ვილნიუსის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ბიზნესის სკოლა), სლავომირ პარტიცკი (იოანე პავლე II-ს სახელობის ლუბლიანას კათოლიკური უნივერსიტეტი), გალინა სავინა (ხარკოვის ტექნიკური უნივერსიტეტი), დაროლ ჯ. სტეინლი (პეპერდაინის უნივერსიტეტი), ალექს სტუპნიცი (ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული უნივერსიტეტი). ინსტიტუტის თანამშრომლები მონაწილეობდნენ საერთაშორისო პროექტებში (პროფესორი გიორგი ბერულავა, ეკონომიკის დოქტორი ზურაბ რევიშვილი), მოიპოვეს რუსთაველის ფონდის 2 გრანტი (პროფესორი გიორგი ბერულავა, ეკონომიკის დოქტორი თეა ლაზარაშვილი).

– მომზადდა რეკომენდაციები, წინადადებები და მოსაზრებები, რომელიც გამოიცა წიგნად – “საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ზოგიერთი მიმართულება: რეკომენდაციები, წინადადებები, მოსაზრებები“. (თბ., “თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა“, 2013, რედაქტორი პროფ. რამაზ აბესაძე” და დაეზაუნა შესაბამის სახელმწიფო ორგანოებს;

– საიუბილეო სხდომებით აღინიშნა ინსტიტუტის დაარსებიდან 65-ე და 70-ე წლისთავი. ამ თარიღებთან დაკავშირებით, ახალი საარქივო მასალების მოპოვების საფუძველზე, გამოიცა წიგნები: “ეკონომიკის ინსტიტუტი 65” და “ეკონომიკის ინსტიტუტი 70”;

– ტრადიციად დამკვიდრდა სახელგანთქართველ ეკონომისტ მეცნიერთა საიუბილეო თარიღების აღნიშვნა (აღინიშნა აკადემიკოს პაატა გუგუშვი-

ლის, აკადემიკოს ავთანდილ გუნიას, აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის ლეო ჩიქავას, პროფესორ გიორგი წერეთლისა, პროფესორ გიორგი პაპავას, პროფესორ თამაზ ჩიკვაძის, დაბადებიდან მრგვალი თარიღები. ეს ღონისძიებები გაშუქდა ტელევიზიასა და პრესაში და გამოიცა წიგნები: “აკადემიკოსი ავთანდილ გუნია”, “პროფესორი გიორგი წერეთელი”, “პროფესორი გიორგი პაპავა”;

– დაარსდა “დიდი ქართული ეკონომიკური ენციკლოპედიის” რედაქცია. ენციკლოპედიის შექმნა, როგორც ცნობილია, წარმოადგენს მნიშვნელოვან ფაქტს ქვეყნის სამეცნიერო და კულტურულ ცხოვრებაში. ამჟამად მიმდინარეობს დამამთავრებელი სამუშაოები ენციკლოპედიის პირველ ტომზე და როგორც ვვარაუდობთ, მიმდინარე წლის ბოლოს ან მომავალი წლის დასაწყისში შესაძლებელი იქნება მისი გამოცემა;

– სამეცნიერო და ორგანიზაციული მუშაობის მიხედვით ინსტიტუტი ზედიზედ ორჯერ, 2009 და 2010 წლებში, აღიარებული იქნა გამარჯვებულად (როგორც საუკეთესო სამეცნიერო-კვლევითი ორგანიზაცია) საზოგადოებრივ მეცნიერებათა მიმართულების სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებს შორის, რომელსაც ავლენდა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად. მას შემდეგ აღნიშნული კონკურსი აღარ ჩატარებულა, ინსტიტუტების უნივერსიტეტებთან შეერთების გამო;

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში ახალი ხელისუფლების მოსვლის შემდეგ სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების მიმართ დამოკიდებულება შეიცვალა: შევიდა ცვლილებები კანონმდებლობაში (განისაზღვრა ინსტიტუტების და მეცნიერთა სტატუსი და სხვ), თითქმის 300 პროცენტით გაიზარდა მეცნიერთა ხელფასი და ა. შ.

მნიშვნელოვანი ღონისძიებები გატარდა ასევე ინსტიტუტის მტერიალურ-ტექნიკური ბაზის გასაუმჯობესებლად: გაიხსნა აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის კაბინეტი; გაიზარდა კომპიუტერების რაოდენობა, შემოყვანილ იქნა ინტერნეტი; შეიქმნა ინსტიტუტის ვებ-გვერდი (www.pgie.tsu.ge) და ინსტიტუტის მიერ ორგანიზებული საერთაშორისო კონფერენციების ვებ-გვერდი (www.conferenseconomics.tsu.ge); ინსტიტუტის ძალებით და თსუ-ს დახმარებით ნაწილობრივ გარემონტდა შენობა, შემოყვანილ იქნა ბუნებრივი აირი და სხვ.

2015 წლამდე ინსტიტუტი მუშაობდა ისეთ სამეცნიერო პრობლემებზე, როგორცაა: საბაზრო ეკონომიკის სრულყოფის თეორიული პრობლემები პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში; თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის წარმოშობის მიზეზები და დაძლევის გზები; პოსტკომუნისტური ქვეყნის ეკონომიკაზე გლობალიზაციის გავლენის შედეგები; საქართველოს მაკროეკონომიკური, სექტორული, რეგიონული და სტრუქტურული განვითარების აქტუალური პრობლემები; ბიზნესის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში; საერთაშორისო-ეკონომიკური ურთიერთობების სრულყოფის მიმართულებები და გზები საქართველოში; საქართველოს საფინანსო და საბანკო სისტემის სრულყოფის პრობლემები; საქართველოში უმუშევრობისა და სიღარიბის ღონის შემცირების მექანიზმის შემუშავება და მისი პრაქტიკული რეალიზაციის მიმართულებებისა და გზების განსაზღვრა; საჯარო ეკონომიკის განვითარების პრობლემები საქართველოში; მდგრადი ეკონომიკური განვითარების პრობლემები საქართველოში; აგრარული სექტორის განვითარების მიმართულებები და გზები საქართველოში და სხვ.

2014 წელს საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მოთხოვნით ინსტიტუტმა წარადგინა შეიდწლიანი სამოქმედო გეგმა,

რომელიც მოწონებულ იქნა ექსპერტთა მიერ და 2015 წლიდან ინსტიტუტი შეუდგა მის განხორციელებას. პროექტის თემა მეტად აქტუალური და მოცულობადია – “ევროინტეგრაცია და ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირების პრობლემები საქართველოში (ხელმძღვანელი პროფ. რამაზ აბესაძე)”

პროექტის არჩევა განაპირობა საქართველოს ეკონომიკაში არსებულმა მდგომარეობამ. საქართველოს ეკონომიკური (და, საერთოდ, საზოგადოებრივი) განვითარების დაჩქარება შესაძლებელია მხოლოდ ახალი, ცოდნაზე დაფუძნებული, ინოვაციური ეკონომიკის მშენებლობის გზით, რასაც ადგილი ჰქონდა და აქვს მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებში. ინოვაციური ეკონომიკა ეფუძნება ცოდნას, ინოვაციების ნაკადს, ტექნოლოგიების, ინსტიტუციების, ადამიანისეული კაპიტალის, წარმოების ორგანიზაციის ფორმების, პროდუქციისა და ა.შ. გამუდმებულ სრულყოფას, მეცნიერთა და ნოვატორთა ინტელექტუალურ შრომას და არა უბრალოდ კაპიტალს. ასეთი კონდიციის მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ შესაბამისი ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბების, მეცნიერების, ინდუსტრიული და აგრარული სექტორების განვითარების, დარგობრივი და სოციალური სტრუქტურების სრულყოფისა და ა.შ. გზით.

ეს ჭეშმარიტება წინა მთავრობის პირობებში უგულებელყოფილი იყო. საქართველოს, სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებისაგან განსხვავებით, არ გააჩნდა ინოვაციური პოლიტიკა, სტრატეგია, გეგმა და ა. შ. ახალი მთავრობის პირობებში მდგომარეობა შეიცვალა, ქვეყნის განვითარების პრიორიტეტულ მიმართულებად აღიარებულია ინოვაციური განვითარება. პარლამენტის მიერ მიღებული იქნა “საქართველოს კანონი ინოვაციების შესახებ”, აშენდა ინოვაციების ცენტრი, ხორციელდება ინოვაციური პროექტების ხელშეწყობა და სხვა.

თუმცა არსებული მდგომარეობა არასახარბიელოა, რაზეც მეტყველებს შემდეგი: არა სათანადო მდგომარეობაშია ქვეყნის სამეცნიერო პოტენციალი; სერიოზულ გარდაქმნას მოითხოვს უმაღლესი, პროფესიული მომზადებისა და უწყვეტი განთლების სისტემა; დაბაღვანითარებულია სამეცნიერო კვლევების მომსახურების სისტემა; განუვითარებელია კვლევის შედეგების წარმოებაში გადაცემის სისტემა; არ არსებობს ტექნოლოგიების დიფუზიის ხელშეწყობის მექანიზმები; განუვითარებელია ინოვაციური მცირე ბიზნესი; შესამუშავებელია მკვეთრად გამოსატყუი საინოვაციო პოლიტიკა, შესაბამისი სრულყოფილი საკანონმდებლო ბაზა, სტრატეგია და სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმები; არ არსებობს ინოვაციების განვითარების მასტიმულირებელი სისტემა, წამახალისებელი საფინანსო, საგადასახადო და სხვა მექანიზმები; განსაკუთრებით უგულებელყოფილია რეგიონული საინოვაციო საქმიანობა; არ ხდება დონორების მიერ პროექტების განხორციელების შემდგომი მხარდაჭერა, რასაც ნულამდე დაყავს დონორთა საქმიანობა; განუვითარებელია საგრანტო სისტემა; თითქმის არ არსებობს კავშირი მეცნიერებას, ბიზნესსა და სახელმწიფოს შორის; თითქმის არ არსებობს სახელმწიფოს მხრიდან შეკვეთები სამეცნიერო კვლევებზე; თითქმის არ ხორციელდება საკუთარ კვლევებზე დაფუძნებული ინოვაციები და სხვ.

ინოვაციური ეკონომიკის მშენებლობა, რასაკვირველია, რთული პროცესია და მას დიდი დრო დასჭირდება, მაგრამ მსოფლიოში დაგროვებული გამოცდილება ჩვენ ძლიერ დაგვეხმარება. პროექტის ფარგლებში, უპირველეს ყოვლისა, შეისწავლება ევროკავშირის გამოცდილება, კერძოდ: ევროკავშირის “ჩარჩო-პროგრამები” (**“framework programmes”**); “ლისაბონის სტრატეგია”; ევროკავშირის ერთიანი სამეცნიერო პოლიტიკა (ევროპის ერთიანი კვლევითი სისტემის (European Research Area – ERA შექმნა); მატერიალურ-ტექნიკური ბაზისა და ინფრასტრუქტურის განვითარება; ფუნდამენტური კვლევების სტიმულირება; სამეცნიერო კადრები; კერძო სექტორში კვლევების მხარდაჭერა და ა. შ.; ინო-

ვაციის ტრენდები ევროპაში (the Trend Chart on Innovation in Europe); ევროპული ინოვაციური ტაბლოდები (the European Innovation Scoreboard); ევროკავშირის პოლიტიკა განათლების სფეროში (უწყვეტი განათლება და მისი პრინციპები, განათლების სახელწიფო მხარდაჭერა და სხვ.); “უნივერსიტეტების დიდი ქარტია” (**Magna Charta Universitatum**); “სორბონის დეკლარაცია”; “ბოლონიის დეკლარაცია”; “ევროპა 2020” ; “ჰორიზონტი 2020 – სამეცნიერო კვლევებისა და ინოვაციების ჩარჩო-პროგრამა” (**Horizon 2020 - The Framework Programme for Research and Innovation**); პარტნიორობის ახალი ფორმები კერძო ბიზნესს, მთავრობასა და აკადემიურ წრეებს შორის; ევროკავშირის სამრეწველო, რეგიონული, ენერგეტიკული ინოვაციური პოლიტიკა; ინოვაციური მცირე ბიზნესის განვითარების პოლიტიკა; ევროკავშირის პოლიტიკა კვლევების კომერციალიზაციისა და ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის სფეროში; ევროკავშირის სასოფლო-სამეურნეო ინოვაციური პოლიტიკა; ინოვაციური პოლიტიკის ეკონომიკური ინსტრუმენტები; ევროკავშირის მეცნიერებისა და განათლების სისტემა; ევროკავშირის ინოვაციური სისტემის მარეგულირებელი კანონმდებლობა; ევროკავშირში ინოვაციების ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურა; ინოვაციური პროცესების მონიტორინგისა და შეფასების სისტემა; კვლევის შედეგების წარმოებაში გადაცემის სისტემა (ბიზნესინკუბატორები, ტექნო-პარკები, საკონსულტაციო და ტექნოლოგიის გადაცემის ცენტრები და სხვ.); სამეცნიერო კვლევების მომსახურების სისტემა (სოფლად ჯიშთა გამოცდისა და საკონსულტაციო სადგურები, საკონსულტაციო ცენტრები, ჰიდრომეტეოროლოგიური, გეოლოგიური, გეოდეზიური, მეტროლოგიური, სეისმოლოგიის, სამოდულო, ხარისხის მართვის, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის, სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის, სტანდარტიზაციისა და სხვ. სამსახურები); ტექნოლოგიების სატრანსფერო სისტემა; საკადრო პრობლემები და ადამიანური კაპიტალის განვითარების დონე; საინოვაციო ფონდები; ინოვაციების მხარდაჭერი ფინანსური ინსტრუმენტები; საინფორმაციო-ტექნოლოგიური ეკონომიკის ელექტრონიკული ფული; ელექტრონიკული მთავრობა; ინოვაციები ევროკავშირის სამრეწველო, სამშენებლო, სატრანსპორტო, კავშირგაბმულობის, მომსახურების სექტორში და ა. შ.

ანალოგიურად, შესწავლილი იქნება ევროკავშირის ყველა ქვეყნის, მსოფლიოს სხვა მოწინავე ქვეყნებისა (აშშ, იაპონია და სხვ.) და პოსტსაბჭოთა ქვეყნების გამოცდილება ინოვაციების სფეროში. ასევე შესწავლილი იქნება მათთან ეკონომიკური, სამეცნიერო და საგანმანათლებლო ურთიერთობების გაუმჯობესების მიმართულებები. სავაჭრო, სავალუტო, საინვესტიციო და შრომითი რესურსების მიგრაციასთან დაკავშირებული ურთიერთობები და მრავალი სხვ.

ყოველივე ამისა და საქართველოს ეკონომიკაში არსებული მდგომარეობის (ინოვაციების დანერგვის თვალსაზრისით) შესწავლის (რისთვისაც გამოიყენება სხვადასხვა მეთოდი, მათ შორის, ანკეტური გამოკითხვის, საექსპერტო შეფასებისა და სხვ.) საფუძველზე შემუშავდება რეკომენდაციები და წინადადებები საქართველოს ეკონომიკის ინოვაციური განვითარების შესახებ, რომელშიც აისახება საქართველოში ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირების მექანიზმები. 2016 და 2017 წლებში შესრულებული თემების საფუძველზე მომზადდება შუალედური დოკუმენტი - “რეკომენდაციები და წინადადებები საქართველოს ინოვაციური პოლიტიკისა და ინოვაციური სისტემის განვითარების შესახებ”, რომელიც 2018 წელს წარედგინება მთავრობას.

ინსტიტუტი მადლიერებას გამოხატავს მათ მიმართ, ვინც დახმარება გაუწია სიძნელეების გადალახვასა და წარმატებების მიღწევაში: საქართველოს

ახალი მთავრობის, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობის, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა, საერთოდ, საქართველოს ეკონომიკური საზოგადოების მიმართ.

პროფ. რამაზ აბესაძე

სოფლის მეურნეობა
RURAL ECONOMY

Ramaz Abesadze

*Director of TSU Paata Gugushvili Institute of Economics,
chief research associate of the Institute, professor, Doctor of Economics*

PROBLEMS OF RURAL ECONOMY IN POST-COMMUNIST GEORGIA

Summary

In the article the situation existing in villages in the Post-Soviet countries, in particular in Georgia from the point of view of state regulation of this sphere is reviewed. The existing problems are revealed, need of the state support of the village is proved and its main directions are defined.

Key words: *rural economy, system of irrigational and drainage, systems of test and updating of breeds*

Introduction

The crisis phenomena in economy of Georgia were observed even before restoration of its independence. After obtaining independence, situation has more worsened for the following reasons: destruction of old economic relations, non-competitiveness of economy of Georgia in the world market, a political tension and radical restructurings (transformational processes) of economic political system in the country.

From the point of view of economic backwardness 1991-1994 years were especially heavy when objectively existing economic difficulties have amplified internal wars and armed conflicts.

In the mentioned years the volume of the gross domestic product (GDP) sharply decreased in Georgia. The volume of GDP of 1994 made only 27,5% of an indicator of volume of GDP of 1990. The indicator of volume of industrial output even more decreased (this indicator in 1994 made only 16% of an indicator of volume of industrial output in 1990).¹ Scales of construction catastrophically decreased. Power security level sharply decreased. Coal mining almost stopped, the volume of oil production fell to critical level, forestry and construction have practically stopped functioning, in the specified years the volume of agricultural production decreased twice. It might be said that quite difficult situation in villages even more worsened and lasted for years. Despite some measures of the new government, situation still remains heavy. The land reforms carried out in 1992 (continuing in the next years), somewhat improved matters of peasants, but distribution of grounds generally created small farm that does not give the chance for the subsequent development of agriculture, because of impossibility of use of highly effective technologies. Proceeding from it, rural production is focused on consumption. The products are made in small quantities.

Today 50% of labor force, which creates only 10% of the gross domestic product (GDP) are engaged at villages in Georgia.

Rural Economy

The rural area (countryside) represents the populated territory without the cities. From the economic point of view the rural areas include natural and antropogenous landscapes in

---

¹ here and further if it is not in addition specified, data of National Statistics Office of Georgia are used

which, besides agricultural production, can function: forestry; trade hunting; fish breeding; processing industries of agricultural products; extracting and processing (nonagricultural production) industry (as a rule, with the enterprises of rather small and medium sizes); agricultural infrastructure; cultural (movie theaters, recreation centers, libraries, the museums), recreational (tourism and excursions, rest houses, beaches, parks, etc.), the trade, educational, medical and other serving branches (the enterprises and the organizations). Also nature protection, communication and other activity can be carried out. Thus, we deal with rural economy, and not just with agriculture with which it is often associated. From here it is obvious what a large role is played by the village in the increase of power, safety and well-being of nation. Just therefore economic development, i.e. transition of economy to qualitatively new state, considerably depends on the level of rural development. Existence of the backward village means that as a whole is not developed in a due measure economy that the level of capital quality is low (both physical, and human), the level of technologies and technological knowledge, property forms and institutions are imperfect, resources are irrationally used (natural, labor, intellectual, etc.), state regulation of economy is inefficient, the structure of economy is not progressive i.e. the level of economic development is low, etc.

Agrarian production or industry?

There is a question what branch of economy has to be developed at anticipatory rates: agrarian sphere (agriculture, forestry, trade hunting, fish breeding) or industry?

Historical experience demonstrates that throughout the millennia exactly the village represented an area of resettlement and the main place of economic activity of the person. At the same time, throughout the same millennia labor productivity in the village until the origin and development of the industry was almost constant and very low, the elementary instruments of labor (a mattock, a shovel, the axe, a braid) were used and the economy had mainly natural character, economic relationship also remained archaic. Just development of the industry promoted the development of other branches of economy (construction, transport, communication, a services sector, etc.), including – agrarian branches. And today the industry is the main basis of development of other branches of economy; while all branches of economy combined are the basis of development of the village (the rural economy and increase in welfare of its inhabitants is meant). From here it is obvious that if in the country the industry is not developed, then it will not be able to provide also the development of other branches of economy including rural economy. However, in the conditions of globalization this condition is not necessary as rigidly as earlier, but it is unacceptable that such an important branch for safety of the country, as agriculture would completely be dependent on foreign countries.

Whether support of development of agrarian branches of the country is necessary?

It is also important to find out, is it necessary or not to support the development of agrarian branches and increase in the standard of living in rural areas, or it has to be reached in the course of action of the free market forces.

Today in the world there are two main types of agriculture. The first, agrarian sector of the developed countries, high-intensity commodity agriculture which uses not only mechanization and chemicalization, but also all arsenal of automation, the latest developments of selection, genetics, biotechnologies that provides the high efficiency of work comparable to labor productivity in the industry. In these countries rather small amount of farmers provides with necessary products all country. The principles of functioning of farmers almost correspond to the principles of functioning of firms. The second, underdeveloped agrarian sector of developing countries where traditional (natural) consumer agriculture with large

farms prevails and sphere poorly mechanized production takes place which still relies on use of the primitive instruments of labor causing its low productivity. In the developed countries in villages there is high-quality infrastructure that causes merge of borders between the city and the village. In the developing countries the opposite situation is observed. A large number of the population lives in insanitary conditions, lack of water, gas, etc. Today the level of development of the village in some Post-Soviet countries including Georgia is low.

Most of politicians and scientists (including the Georgian scientists) [For example: Abesadze 2011; Butduli 213; Koguashvili 2002; food... 2010; Kavtaradze 2010; Dobrosotski V. 200; Revishvili 2011; Khaduri 2011; oguashvili 2011] consider necessary support (assistance) of development of the village on the part of the state.

Need of the help to the village for the postcommunist countries with the low level of agrarian production and life is caused by the following circumstances:

1. Throughout the previous long period the development of agriculture (unlike the industry and other branches) on the part of the state less attention was paid. Collectivization could not create a condition for development of agrarian sector. In spite of the fact that collective itself admitted collective property, it actually was state ownership and was operated by the same methods, as the usual Soviet enterprise. Therefore labor productivity in the farmsteads being in personal property was much higher, than in collective farms, and, not at the expense of higher level of mechanization and agrotechnology (on the contrary higher level of mechanization and use of an agrotechnology was in collective farms), but due to existence of stronger incentives. Of course, farmers could not increase mechanization level in personal subsidiary farms because of the low income (in collective farms their income was insignificant). Therefore the level of mechanization remained very low, and economic incentives in collective farms were at zero level and almost forced labor was used. Rather the best situation was in the Soviet farms (higher level of mechanization and compensation), however the use of the latest technologies, involvement of high incentives here too did not work well, because of existence of public property. In the conditions of the Soviet system village infrastructure was also underdeveloped, (though the state in this direction carried out many actions). The abyss between the city and the village gradually went deep and the detention of the population in the village worked well only on the basis of a rigid passport system. However population fluidity after all took place. In this aspect more advantage was in Poland and Yugoslavia (lands in these countries were almost in personal property), but because of practice of noneconomic intervention of the state, the level of development of agriculture remained low here too. Thus, the postcommunist countries in the village had heavy inheritance.

2. Immediate elimination of collective farms and state farms after transition to market economy has destroyed also that technical potential of agriculture, which existed at that time whereas there was a possibility of the gradual organization of farms.

3. Privatization of the earth, together with positive results, has caused excessive smashing of the land plots. On small lands even in case of use of the latest technologies, commodity production of agricultural production is impossible and the income of rural families won't be made even to the income of similar city families.

4. Finally today the country has received semi-natural (in Georgia 90% of farms have natural character) and therefore the low-productive, having undeveloped infrastructure village. In this regard, though as a result of privatization of the land incentives of managing have increased, but, because of extremely severe initial conditions, rural residents are not able to overcome all difficulties and provide formation of the developed agriculture. Therefore a part of members of rural families is forced to migrate abroad or to the city and, generally due to changeable work to provide families.

5. From abroad low-quality often cheap food production which sharply reduces demand for domestic agricultural production in the local markets is delivered.

6. Attraction of the capital in agriculture, in view of his strong dependence on external conditions (a flood, a hail, a drought etc.), is very risky. Therefore banks generally finance construction and trade. Besides, because of backwardness of rural system of insurance, private business is less interested.

7. Additional expenses are demanded by preservation of soils for use in the agricultural purposes that even more complicates position of the farmer (peasant).

8. Reduction of agricultural lands and use of grain in the power purposes not only raises the price of agricultural production, but also threatens mankind of global food crisis. In these conditions development of national agricultural production is even more necessary for safety of the country.

It is obvious that without the aid to the village in developing country not only the development, but a bigger recession of agricultural production takes place as in the conditions of globalization and fierce competition (when one party has high-mechanized and automated farms, and for another – the village which is on the decline) an increasing number of farmers will leave the village and it, perhaps, will come to the end with his accident. Therefore, the state support of the village is obligatory. Providing with food and other products made in the village has to be carried out by all society under the auspices of the state.

Such policy is carried out in many countries of the world, in developing and in developed countries, the European Union [Grishikashvili 2005], Japan [Aliev], the USA [Maltseva] etc]. Even in Poland (representative of which a famous scientist and statesman of this country Leshek Baltserovich considers that the village does not need specific approach, that here is not special production and it is possible to achieve success in this sphere as well only with free market, liberal methods) [Baltserovich 2004], village supporting policy is successfully being implemented.

We believe that agricultural production is special as the country can transfer any difficulties, but not hunger and in today's conditions the village needs specific approach as it appeared before need of overcoming complex difficulties which are impossible to overcome independently and in this regard he thinks that the state support of agriculture might grow into state interventionism which is a source of many negative phenomena.

Role of the state

As experience of many countries of the world testifies, the synergy effect is reached when in economy the private property dominates, freedom of managing, the competition, healthy finance, the balanced budget, optimum size of taxes etc. take place. In normalization of these processes the major role belongs to the state. Just his correct policy has to provide formation in economy of the mentioned conditions and eradication of paternalism, etatism, nepotism, corruption and any other manifestations of the negative phenomena. It is that the state has to carry out those duties which are assigned to it not only concerning other branches and the city, but also concerning the village and its economy which it, for example, in our country, almost so far, soundly didn't carry out that has led rural economy almost to accident. Realization of some additional functions is necessary for correction of situation today. Really, competition existence – is one of the main elements of market economy, but often arises the moment (because of market collapses) when not smaller value has a mutual aid factor, in particular the help from the state. Of course, it is not about that the state gave help to any enterprise and anyway, but render it when it is necessary for the benefit of development of all economy and safety of the country when danger of emergence of the negative phenomena to all economy appears. Today's condition of agriculture in Georgia just testifies to it. Therefore the state has to provide development of such strategy which will make possible formation of agriculture with highly effective commodity farms development of other rural branches and city approach to living conditions in the village as much as possible. For this purpose, the state

has to provide with carrying out a number of the actions supporting the village: such institutional changes which will stimulate integration of the land plots (by sale of land or stimulation of rent); improvement of rural infrastructure (highways of the state and local value, access roads to lands, system of irrigational and drainage and strengthening coast of the rivers); gradual increase in level of mechanization and automation; supply water, natural gas, electric energy, with fertilizers, pesticides and chemicals; restoration and updating seed and nursery farms, systems of test and updating of breeds; increase in level of health care, education, culture; introduction of new technologies (mechanization, automation, biology) on the basis of granting the cheap credits, receiving the help from abroad and, in certain cases, direct subsidizing; support of product sales by means of carrying out policy of moderate protectionism and anti-dumping actions, stimulations of export, creation of system of insurance; support of creation in rural areas, proceeding from specifics of concrete areas, the enterprises of other branches (the canning and tourist enterprises. Enterprises processing agricultural production, warehouse farms, poultry-farming factories, farms, the miniplants on production of cheese, the wine-making plants, sawmills, shops, car service, construction, production of construction materials, flour and bakery, sausages etc.); creation of the state reserves of agricultural production; acquisition by farmers of qualitative seed and landing materials; creation of systems of an extension; formation and development of base of rural service (tractors and other equipment, cars, installations of agricultural purpose); the acceptable reduction of the prices of pesticides and fuel; development and implementation of programs of preferential crediting; creation of veterinary and agronomical services; development of control systems of quality of production; development of cooperative modes of production; development of forestry, hunting and fishery etc.

Each lari invested in rural structures has long-term effect and it will pay off in a tenfold size as a result of development of agrarian production.

These actions should not weaken the farmer's incentives, on the contrary, must strengthen them. The state support has to be embodied not in direct subsidizing (though it is impossible to do without it), and, mainly, in implementation of such projects which will be focused on long-term result (carrying out external and internal roads, development of a services sector, gasification, development of systems of an irrigation etc.). It is represented that the state budget has to go not only for improvement of infrastructure of the city, but also I have sat down on development of infrastructure. The main accent has to be done for that the farmer provided increase in production, introduced new technologies, to turn the farm into the modern commodity enterprise. Abroad decades were necessary for achievement of such state. But we have the advantage to apply those achievements directly which in the developed countries already exists. For Georgia in particular it is easy because it is the small country and the West gives her significant assistance.

It is also necessary to interest local business. The national companies can get farms and carry out investments

Role of general economic development

The state has to have opportunities for implementation of the listed actions. Just therefore the level of agriculture is high in those states the countries where the level of general economic development is high. In Georgia in the course of an initial stage of reforms in industries and other branches of economy there was more considerable recession, than in agriculture. As a result of gross blunders made reforms the level and rates of economic development remained at a very low level. The state budget was so small that it was impossible to give serious help to the village. However, today, together with the subsequent development of economy, essential strengthening of assistance to the village (but not on

dependence) and gradual improvement of the situation are possible. The new political situation allows doing the encouraging forecast.

Once again we will note that the state help to the village will bring result only if the correct policy is pursued in economy as a whole in that the agriculture strongly depends and corresponds to development of all economy (in particular of industry). That success achieved in the developed countries just is predetermined by the general development of economy.

Thus, problems of development of agriculture have to be considered in close interrelation with development of all econ

Conclusion

Thus, development of rural economy strongly depends and corresponds to development of all economy (in particular, the industries). Existence of the backward village means that all economy develops inadequately that the quality of the capital (both physical, and human), the level of technologies and technological knowledge are low, forms of ownership and institutes are not satisfactory (natural, labor, intellectual etc.) resources are not used rationally, the structure of economy is not progressive, and state regulation and business coordination of economy are inefficient. There are many important reasons that without the aid of villages in Georgia not development, but a bigger recession of agricultural production will take place as in the conditions of globalization and fierce competition (when one party has high-mechanized and automated farms, and another – the village which is on the decline) an increasing number of farmers will leave villages and it, may, will come to the end with its catastrophe. Therefore, the state support of the village is obligatory. Providing all society with food and other products made in villages has to be carried out under the auspices of the state.

The state support to the village first of all has to be embodied not in direct subsidizing (though it is impossible to do without it), but, mainly, in implementation of the projects (carrying out external and internal roads, development of a services sector, development of systems of an irrigation, upclassing of lands etc.) focused on long-term result. such institutional changes which will stimulate integration of the land plots (by sale of land or stimulation of rent); improvement of rural infrastructure (highways of the state and local value, access roads to lands, system of irrigational and drainage and strengthening coast of the rivers); gradual increase in level of mechanization and automation; supply water, natural gas, eelctric energy, with fertilizers, pesticides and chemicals; restoration and updating seed and nursery farms, systems of test and updating of breeds; increase in level of health care, education, culture; introduction of new technologies (mechanization, automation, biology) on the basis of granting the cheap credits, receiving the help from abroad and, in certain cases, direct subsidizing; support of product sales by means of carrying out policy of moderate protectionism and anti-dumping actions, stimulations of export, creation of system of insurance; support of creation in rural areas, proceeding from specifics of concrete areas, the enterprises of other branches (the canning and tourist enterprises. Enterprises processing agricultural production, warehouse farms, poultry-farming factories, farms, the miniplants on production of cheese, the wine-making plants, sawmills, shops, car service, construction, production of construction materials, flour and bakery, sausages etc.); creation of the state reserves of agricultural production; acquisition by farmers of qualitative seed and landing materials; creation of systems of an extention; formation and development of base of rural service (tractors and other equipment, cars, installations of agricultural purpose); the acceptable reduction of the prices of pesticides and fuel; development and implementation of programs of preferential crediting; creation of veterinary and agronomical services; development of control systems of quality of production; development of cooperative modes of production; development of forestry, hunting and fishery etc.

References

1. Abesadze R., Burduli V., Datunashvili L. 2011. Problems of regulation of the country's food security (on Georgian language). Proceedings of Scientific Works of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU. Editor-in Chief R. Abesadze. Vol. IV. Tbilisi.
2. Baltserovich L. 2004 Freedom and Development. Tb., page 330.
3. Burduli V. 2013. Genesis and ways of overcoming agrarian crisis in Georgia. Proceedings of Materials of International Scientific-Practical Conference Dedicated to the 90-th Birth Anniversary of Professor George Papava “Actual Problems of Economies of Post-Communist Countries at Current Stage” (28-29 June, 2013). Tbilisi.
4. Grishikashvili A 2005. Country with economies in transition and European integration. Tb., page 323.
5. Koguashvili P. 2002. Benia Sh. Aspects of state regulation of agrarian market in Georgia. “*Ekonomika*”, 5;
6. Koguashvili P., Kunchulia T. 2012. The peasant needs agriculture development strategy, not a PR policy. „*Rezonansi*“, 23. 05. 2012 etc.
(http://www.resonancedaily.com/index.php?id_rub=11&id_artc=10587);
7. Food safety management capacity. "Agricultural Economic Bulletin", 2010, V. IV;
8. Kavtaradze T. 2011. Agrarian Reforms and prospects for the development of sheep-breeding in east Alpine livestock of Georgia. “*Ekonomisti*”, 4;
9. Aliev V. Agriculture in Japan.
http://btime.az/page.html?id_node=358&id_file=1333
&lang=
10. Dobrosotsky V. State regulation of the food market (foreign experience). – IMEMO 2000, No. 9
11. Koguashvili P. 2011. Once again about agricultural policy of Georgia (materials of a seminar of Tb., 2011)
(<http://georgiamonitor.org/upload/medialibrary/faf/faf06c586d675aac8e1bba05a70025dc.pdf>);
12. Maltseva V.A. The state agrarian policy of the USA at the present stage
<http://gglobal.aef.kz/economy/public/detail.php?id=21395>
13. Revishvili Z. Issues of definition of agrarian policy model and strategy of Georgia;
(<http://georgiamonitor.org/upload/medialibrary/faf/faf06c586d675aac8e1bba05a70025dc.pdf>);
14. Khaduri N. Role of agriculture of Georgia in achievement of macroeconomic stability
<http://georgiamonitor.org/upload/medialibrary/faf/faf06c586d675aac8e1bba05a70025dc.pdf>);

1990 ( ). 1994 27,5 % ( )
1994 16 %
1990).²

1992 ( ),
10 % 50 % ( ).

2

), - (-
,
2. ,
,
3. ,
,
4. 90%) (-
, , -
,
5. - , -
6. (, , .), , -
,
7. , (-
)
8. , ,
,
,
(-
)
,
,
[2005;], [ ], [ ] . . ;
, -
, -

1. Абесадзе Р. 2011., Бурдули В., Датунашвили Л. Проблемы регулирования продо- вольственной безопасности страны (на груз. яз.). – Proceedigs of Scientific Works of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU. Editor-in Chief R. Abesadze. Vol. IV. Tbilisi:.
2. Алиев В. Сельское хозяйство в Японии.
http://btime.az/page?id_node=358&id_file=1333&lang=
3. Бурдули В. 2013. Генезис и пути преодоления аграрного кризиса в Грузии. – В сб.: Proceedings of Materials of International Scientific-Practical Conference Dedicated to the 90-th Birth Anniversary of Professor George Papava “Actual Problems of Economies of Post-Communist Countries at Current Stage” (28-29 June, 2013). Tbilisi.
4. Гришикашвили А. 2005. Страны с переходной экономикой и европейская интеграция. Тбилиси:2005 (на груз. яз.).
5. Добросоцкий В. 2000. Государственное регулирование продовольственного рынка (зарубежный опыт). – МЭиМО, 2000, №9.
6. Кавтарадзе Т. 2011. Аграрные реформы и перспективы развития овцеводства в альпийской зоне животноводства Восточной Грузии (на груз. яз.). – *Ekonomisti*, №4.
7. Когуашвили П. 2002., Бения Ш. Аспекты государственного регулирования аграрного рынка в Грузии. – «Экономика», 2002, №5 (на груз. яз.).
8. Когуашвили П., Кунчулия Т. 2012. Крестьянину требуется стратегия развития сельского хозяйства, а не пиар политика. – «Резонанс», 23.05. 2012
(http://www.resonancedaily.com/index/php?d_rub=11&id._artc=10587)
9. Мальцева В., А. Государственная аграрная политика США на современном этапе.
[Http://gglobal.aef.kz/economy/public/detail/php?id=21395](http://gglobal.aef.kz/economy/public/detail/php?id=21395)
10. Ревишвили З. 2011. Вопросы определения модели аграрной политики и стратегии Грузии. Тб.:
(<http://georgiamonitor.org/upload/medialibrary/faf/faf06e586d67aae8e1bba05a70o25dc.pdf>)
11. Хадური Н. 2011. Роль сельского хозяйства Грузии в достижении макроэкономической стабильности. Тbilisi.
(<http://georgiamonitor.org/upload/medialibrary/faf/faf06e586d67aae8e1bba05a70o25dc.pdf>)

რამაზ აბესაძე
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
ოსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის
დირექტორი

სოფლის ეკონომიკის პრობლემები პოსტსაბჭოთა საქართველოში

რეზიუმე

სტატიაში განხილილია პოსტსაბჭოთა ქვეყნების, კერძოდ საქართველოს, სოფლებში არსებული მდგომარეობა, ამ სფეროს საელმწიფო რეგულირების თვალთახედვით. გამოვლენილია არსებული პრობლემები, დასაბუთებულია სოფლის სახელმწიფო მხარდაჭერის აუცილებლობა და განსაზღვრულია მისი ძირითადი მიმართულებები

საკვანძო სიტყვები: სოფლის ეკონომიკა, ჯიშთა გამოცდისა და განახლების სისტემები, საირიგაციო-სადრენაჟო სისტემები

შესავალი

საქართველოს ეკონომიკაში ჯერ კიდევ დამოუკიდებლობის აღდგენამდე შეიმჩნეოდა კრიზისული მოვლენები. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ კი მდგომარეობა მკვეთრად გაუარესდა ძველი ეკონომიკური კავშირების მოშლის, მსოფლიო ბაზარზე ჩვენი ეკონომიკის არაკონკურენტუნარიანობის, ქვეყანაში პოლიტიკური დაძაბულობისა და ეკონომიკურ-პოლიტიკური სისტემის ძირეული გარდაქმნის (ტრანსფორმაციული პროცესების) გამო.

ეკონომიკური დაქვეითების მხრივ განსაკუთრებით მძიმე ნიყო 1991–1994 წლები, როდესაც ობიექტურად არსებულ ეკონომიკურ სირთულეებს შინაომები და შეიარაღებული კონფლიქტები აძლიერებდა.

ხემოთ აღნიშნულ წლებში საქართველოში მკვეთრად შემცირდა მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) მოცულობა – 1994 წელს 1990 წელთან შედარებით მან 27% შეადგინა³. კიდევ უფრო შემცირდა მრეწველობის მოცულობა (1994 წელს სამრეწველო პროდუქციის მოცულობა 1990 წლის მაჩვენებლის მხოლოდ 16 პროცენტის ტოლი იყო), კატასტროფულად შემცირდა მშენებლობის მასშტაბები, მკვეთრად დაეცა ქვეყნის ენერგოუზრუნველყოფის დონე, თითქმის განახევრდა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მოცულობა. უნდა ითქვას, რომ საკმაოდ რთული მდგომარეობა საქართველოს სოფლებში შემდგომში კიდევ უფრო გაუარესდა. მიუხედავად ახალი მთავრობის მიერ განხორციელებული ღონისძიებებისა მდგომარეობა დღესაც საკმაოდ მძიმე რჩება. 1992 წელს განხორციელებულმა რეფორმებმა (რომელიც გრძელდებოდა შემდგომ წლებშიც) გარკვეულჭილად შეამსუბუქა გლეხების მდგომარეობა, მაგრამ მიწების განაწილებამ ძირითადად წვრილო გლეხური მეურნეობები ჩამოაყალიბა, რაც არ იძლევა საშუალებას სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარებისა, მაღალმწარმოებლური ტექნოლოგიების გამოყენების შეუძლებლობის გამო. რის შედეგადაც სასოფლო წარმოება ორიენტირებულია მოხმარევაზე. სასაქონლო პროდუქცია იწარმოება მცირე რაოსენობით. დღეისათვის საქართველოს სოფლებში ცხოვრობს მოსახლეობის 50%, ხოლო აქ იწარმოება მთლიანი შიდა პროდუქტის მხოლოდ 10%.

³ აქ და სხვაგან თუ არ იქნება მითითება, მაჩვენებლები გაანგარიშებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემთა საფუძველზე.

სოფლის ეკონომიკა

სასოფლო ადგილი (countryside), ანუ, მოკლედ, სოფელი წარმოადგენს დასახლებულ ტერიტორიას ქალაქების გარეშე. ეკონომიკის თვალსაზრისით იგი მოიცავს ბუნებრივ და ანთროპოგენურ ლანდშაფტებს და აქ, სასოფლო წარმოების გარდა, შეიძლება ფუნქციონირებდეს: სატყეო მეურნეობა; მონადირეობა; მეთევზეობა; სასოფლო პროდუქციის გადამამუშავებელი წარმოება; მომპოვებელი და გადამამუშავებელი (არასასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის) მრეწველობა (როგორც წესი, შედარებით მცირე და საშუალო ზომის საწარმოებით); სოფლის ინფრასტრუქტურა; კულტურული (კინოთეატრები, კულტურის სახლები, ბიბლიოთეკები, მუზეუმები), რეკრეაციული (ტურიზმი და ექსკურსია, დასასვენებელი სახლები, პლაჟები, პარკები და სხვ.), სავაჭრო, საგანმანათლებლო, სამედიცინო და მომსახურების სხვა დარგები. ასევე შეიძლება ხორციელდებოდეს ბუნებისდაცვითი და საკომუნიკაციო საქმიანობა და სხვ. მაშასადამე, როგორც ვხედავთ, საქმე გვაქვს სოფლის ეკონომიკასთან და არა მხოლოდ სოფლის მეურნეობასთან, რომელთანაც ძალიან ხშირად ასოცირდება იგი. აქედან გამომდინარე, ნათლად ჩანს თუ რაოდენ დიდ როლს თამაშობს სოფელი ქვეყნის სიძლიერის, უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობის ამადლების საქმეში. ამიტომაც, რომ ეკონომიკური განვითარება, ანუ ეკონომიკის გადასვლა თვისებრივად ახალ მდგომარეობაში, მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული სოფლის განვითარებაზე. ჩამორჩენილი სოფლის არსებობა ნიშნავს, რომ მთელი ეკონომიკა არ არის სათანადოდ განვითარებული, რომ დაბალია კაპიტალის ხარისხი (როგორც ფიზიკური, ისე ადამიანისეული), ტექნოლოგიებისა და ტექნოლოგიური ცოდნის დონე, არასრულყოფილია საკუთრების ფორმები და ინსტიტუტები, არარაციონალურად გამოიყენება რესურსები (ბუნებრივი, შრომითი, ინტელექტუალური და სხვ.), არაპროგრესულია ეკონომიკის სტრუქტურა, არაეფექტიანია ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება და ა.შ., მაშასადამე, დაბალია ეკონომიკური განვითარების დონე.

აგრარული წარმოება თუ მრეწველობა?

მაგრამ ისმის კითხვა, ეკონომიკის რომელი დარგი უნდა განვითარდეს წინმსწრები ტემპებით? აგრარული (სოფლის მეურნეობა, მეტყვეობა, მონადირეობა, მეთევზეობა) თუ მრეწველობა?

ისტორია გვიჩვენებს, რომ ათასწლეულების განმავლობაში სწორედ სოფელი წარმოადგენდა ადამიანთა დასახლებისა და ეკონომიკური საქმიანობის ადგილს. ამასთან, იმავე ათასწლეულების განმავლობაში მწარმოებლურობა, მანამ, სანამ მრეწველობის ჩასახვა და განვითარება არ მოხდა, სოფლად თითქმის მუდმივი და დაბალი იყო, გამოიყენებოდა შრომის უმარტივესი იარაღები (თოხი, ბარი, ნაჯახი, ცელი) და მეურნეობას ძირითადად ნატურალური ხასიათი ჰქონდა, ეკონომიკური ურთიერთობებიც არქაული ხასიათის რჩებოდა. სწორედ მრეწველობის განვითარებამ შეუწყო ხელი ეკონომიკის სხვა დარგების (მშენებლობა, ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა, მომსახურება და სხვ.), მათ შორის, აგრარული დარგების, კერძოდ, სოფლის მეურნეობის განვითარებას. დღესაც სწორედ მრეწველობაა ეკონომიკის სხვა დარგების განვითარების ძირითადი საფუძველი, ხოლო ეკონომიკის ყველა დარგი ერთად აღებული, სოფლის განვითარების (იგულისხმება სოფლის ეკონომიკა და აქ მცხოვრებთა კეთილდღეობის ამადლება) საფუძველი. ამდენად, თუ ქვეყანას მრეწველობა არ აქვს განვითარებული, იგი ეკონომიკის სხვა დარგებს, მათ შორის, სოფლის ეკონომიკასაც ვერ განავითარებს. მართალია, გლობალიზაციის პირობებში ეს

მოთხოვნა იმდენად მკაცრად არ დგას, მაგრამ ქვეყნის უსაფრთხოებისათვის ესოდენ დიდი მნიშვნელობის მქონე დარგი რომ მთლიანად უცხოეთზე იყოს დამოკიდებული, მიუღებელია.

საჭიროა თუ არა სახელმწიფოს მხრიდან სასოფლო დარგების მხარდაჭერა?

ასევე მნიშვნელოვანია საკითხის გარკვევა იმის შესახებ, საჭიროა თუ არა სახელმწიფოს მხრიდან სასოფლო დარგების განვითარებისა და სოფელ ადგილებში ცხოვრების დონის ამაღლებისადმი მხარდაჭერა თუ ეს, თავისთავად, თავისუფალი საბაზრო ძალების მოქმედებით მიიღწევა?

მსოფლიოში დღეისათვის არსებობს სოფლის მეურნეობის ორი ტიპი. პირველი, განვითარებული ქვეყნების აგრარული სექტორი, მაღალიტექნოლოგიური საქონლური სოფლის მეურნეობა, რომელიც იყენებს არა მხოლოდ მექანიზაციისა და ქიმიზაციის, არამედ ავტომატიზაციის მთელ არსენალს – სელექციის, გენეტიკის, ბიოტექნოლოგიის უახლეს მიღწევებს, რაც განაპირობებს შრომის მაღალმწარმოებლურობას, რომელიც უტოლდება მრეწველობაში არსებულ შრომის ნაყოფიერებას. აქ ფერმერთა მცირე რაოდენობა არჩენს მთელ ქვეყანას. ფერმათა ფუნქციონირების პრინციპები თითქმის შეესაბამება ფერმათა ფუნქციონირების პრინციპებს. მეორე, განვითარებადი ქვეყნების დაბალ-განვითარებული აგრარული სექტორი, სადაც ჭარბობს ტრადიციული (ნატურალური) მომხმარებლური სოფლის მეურნეობა, დიდრიცხოვანი ფერმებით, სადაც ადგილი აქვს დაბალმექანიზებულ წარმოებას, რომელიც ემყარება ისევ პრიმიტიული იარაღების გამოყენებას, რომელიც განაპირობებს შრომის დაბალნაყოფიერებას. განვითარებულ ქვეყნებში სოფლად არსებობს მაღალხარისხის ინფრასტრუქტურა, რაც განაპირობებს ზღვრის წაშლას ქალაქსა და სოფელს შორის. განვითარებადი ქვეყნებში კი მდგომარეობა სრულიად პირიქითაა. მოსახლეობის დიდი რაოდენობა ცხოვრობს ანტისანიტარიის, წყლის, ბუნებრივი აირის, გზის და ა.შ. უქონლობის პირობებში. ჯერჯერობით დაბალია სოფლის განვითარების დონე ზოგიერთ პოსტსაბჭოთა ქვეყანაშიც, მათ შორის საქართველოშიც.

პოლიტიკოსთა და მეცნიერთა (მათ შორის, ქართველ მეცნიერთა) [მაგ.: აბესაძე 2011; ბურდული 2013; კოლუაშვილი 2002; სასურსათო... 2010; ქავთარაძე 2010; . 200; . 2011; . 2011; . 2011] უმრავლესობა მხარს უჭერს სახელმწიფოს მხრიდან სოფლის განვითარებისადმი დახმარების აუცილებლობას.

აგრარული წარმოებისა და ცხოვრების დაბალი დონის მქონე პოსტკომუნისტური ქვეყნებისათვის სოფლისადმი დახმარების აუცილებლობას განაპირობებს:

1. სოფლის მეურნეობის განვითარებას ხანგრძლივი წინა პერიოდის განმავლობაში სახელმწიფოს მხრიდან ნაკლები ყურადღება ექცეოდა (მრეწველობისა და სხვა დარგების საპირისპიროდ). კოლექტივიზაციამ ვერ შექმნა პირობები აგრარული სექტორის განვითარებისათვის. კოლექტივი, მიუხედავად იმისა, რომ აღიარებული იყო კოლექტიურ საკუთრებად, ფაქტობრივად მაინც სახელმწიფო საკუთრებას წარმოადგენდა და იმავე მეთოდებით იმართებოდა, როგორც ჩვეულებრივი საბჭოთა საწარმო. ამიტომ, შრომის ნაყოფიერება პირად საკუთრებაში მყოფ საკარმიდამო ნაკვეთებზე გაცილებით დიდი იყო, ვიდრე კოლმეურნეობებში, არა მექანიზაციისა და აგროტექნიკის უფრო მაღალი დონის გამო (პირიქით, მექანიზაციისა და აგროტექნიკის უფრო მაღალი დონე იყო კოლმეურნეობებში), არამედ უფრო ძლიერი სტიმულების არსებობის გამო. რასაკვირველია, გლეხებს პირად საკარმიდამო ნაკვეთებზე მექანიზაციის დო-

ნის ამადლება, დაბალი შემოსავლების გამო, არ შეეძლოთ (კოლმეურნეობაში კი მათი შემოსავალი უმნიშვნელო იყო). ამდენად, მექანიზაციის დონე ძლიერ დაბალი რჩებოდა, ხოლო ეკონომიკური სტიმული კოლმეურნეობებში ნულის ტოლი იყო და აქ თითქმის იძულებითი შრომა გამოიყენებოდა. შედარებით კარგი მდგომარეობა იყო საბჭოთა მეორეობებში (მექანიზაციისა და ანაზღაურების უფრო მაღალი დონე), თუმცა უახლესი ტექნოლოგიების გამოყენება, მაღალი სტიმულების ამოქმედება, საერთო საკუთრების არსებობის გამო, აქაც ვერ ხერხდებოდა. საბჭოთა წყობილების პირობებში ასევე ძლიერ განუვითარებელი იყო სოფლის ინფრასტრუქტურა (თუმცა სახელმწიფო ამ მიმართულებით არაერთ ღონისძიებას ახორციელებდა). ქალაქსა და სოფელს შორის უფსკრული თანდათან ღრმავდებოდა და სოფლად მოსახლეობის შენარჩუნება მკაცრი საპასპორტო რეჟიმის არსებობით ხერხდებოდა. თუმცა, მოსახლეობის დენადობას ადგილი მაინც ჰქონდა. ამ მხრივ უფრო კარგი მდგომარეობა იყო პოლონეთსა და იუგოსლავიაში (მიწები აქ თითქმის კერძო საკუთრებაში იყო), მაგრამ სახელმწიფოს არაეკონომიკური ჩარევის გამო, სოფლის მეურნეობის განვითარების დონე აქაც დაბალი რჩებოდა. მაშასადამე, პოსტკომუნისტურ ქვეყნებს სოფლად მძიმე მემკვიდრეობა ერგოთ.

2. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის შემდეგ, კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების ერთი ხელის მოსმით განადგურების შედეგად, მოისპოის პოტენციალიც, რომელიც არსებობდა, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პირობებში მათი თანდათან გარდაქმნა ფერმებად შესაძლებელი იყო.

3. მიწების პრივატიზაციამ, დადებით შედეგებთან ერთად, მათი დაქუცმაცება გამოიწვია. მცირე მიწაზე, უახლესი ტექნოლოგიების გამოყენების შემთხვევაშიც კი, სასაქონლო სასოფლო პროდუქციის წარმოება შეუძლებელია და ოჯახის შემოსავალი ქალაქში ანალოგიური ოჯახის შემოსავლების ტოლი ვერ იქნება.

4. საბოლოოდ, დღეისათვის მივიღეთ ნახევრად ნატურალური (საქართველოში ფერმათა 90% ნატურალურია), დაბალმექანიზებული (ძირითადი იარაღი კვლავ თოხი, ბარი და ნაჯახია) და ამიტომ დაბალნაყოფიერებისა და განუვითარებელი ინფრასტრუქტურის მქონე სოფელი. ამდენად, მართალია, მიწების პრივატიზაციის შედეგად სტიმულები კი გაიზარდა, მაგრამ საწყისი უადრესად მძიმე პირობების გამო სოფლად მცხოვრებს არ შეუძლია ყველა სიძნელის გადალახვა და განვითარებული სასოფლო წარმოების ჩამოყალიბება. ამიტომ, სასოფლო ოჯახის წევრთა ნაწილი იძულებულია, წავიდეს საზღვარგარეთ ან ქალაქში და ძირითადად არა მუდმივი სამუშაოთი არჩინოს ოჯახი.

5. საზღვარგარეთიდან შემოიტანება იაფი (ხშირ შემთხვევაში უხარისხო) სასოფლო პროდუქცია, რაც ანადგურებს ადგილობრივ ბაზრებს.

6. სოფლის მეურნეობის სფერო კაპიტალის მოზიდვისადმი, მისი გარემო პირობებზე ძლიერი დამოკიდებულების გამო (წყალდიდობა, სეტყვა, გვალვა და ა. შ.), ხარისკოა. ამიტომ, რომ ბანკები ძირითადად მშენებლობასა და ვაჭრობის სფეროს აფინანსებენ. ასევე, სოფლად სადაზღვევო სისტემის განუვითარებლობის გამო, ნაკლებადაა დაინტერესებული კერძო ბიზნესი.

7. დამატებით დანახარჯებს საჭიროებს ნიადაგის შენარჩუნება სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიზნით გამოყენებისათვის, რაც კიდევ უფრო ართულებს ფერმერის (გლეხის) მდგომარეობას.

8. მსოფლიოში სავარგულების შემცირებისა და მარცვლეულის ენერგეტიკული მიზნებისათვის გამოყენება არა მარტო აძვირებს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას, არამედ გლობალური სასურსათო კრიზისის საფრთხის წინაშე აყენებს კაცობრიობას. ასეთ პირობებში ეროვნული სასოფლო წარმოების განვითარება ქვეყნის უსაფრთხოებისათვის აუცილებელია.

ნათელია, რომ განვითარებად ქვეყნებში სოფლისადმი დახმარების გარეშე სასოფლო წარმოების არათუ განვითარებას, არამედ კიდევ უფრო დაქვეითებას ექნება ადგილი, ვინაიდან გლობალიზაციის, მკაცრი კონკურენციის პირობებში (როდესაც ერთ მხარეზეა მაღალმექანიზებული და ავტომატიზებული ფერმები, ხოლო მეორეზე – წაქცეული სოფელი) სულ უფრო მეტი ფერმერი დატოვებს სოფელს და ეს, შესაძლებელია, სოფლის კატასტროფით დასრულდეს. ამდენად, სახელმწიფო მხარდაჭერა სოფლისადმი აუცილებელია. საკვების მოპოვება და ყველა სხვა სიკეთის მიღება, რომელიც სოფელს გააჩნია, მთელმა საზოგადოებამ ერთად უნდა უზრუნველყოს სახელმწიფოს მეშვეობით.

ასეთი პოლიტიკა ხორციელდება მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში, არა მხოლოდ განვითარებად, არამედ განვითარებულ ქვეყნებშიაც – ევროკავშირში [გრიშიკაშვილი 2005], იაპონიაში [ ], აშშ-ში [ ] და ა.შ. თვით პოლონეთში (რომლის წარმომადგენელი ცნობილი მეცნიერი და ამ ქვეყნის სახელმწიფო მოღვაწე ლეშეკ ბალცეროვიჩი თვლის, რომ სოფელი არ საჭიროებს სპეციფიკურ მიდგომას, რომ აქ არ იწარმოება განსაკუთრებული პროდუქცია და, რომ ამ სფეროშიც წარმატების მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ თავისუფალი საბაზრო, ლიბერალური მეთოდებით) [ბალცეროვიჩი 2004] წარმატებით ხორციელდება სოფლისადმი მხარდაჭერის პოლიტიკა.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ სასოფლო პროდუქცია განსაკუთრებულია იმიტომ, რომ ქვეყანამ შეიძლება გაუძღოს ნებისმიერ სიძნელეს, მაგრამ არა შიმშილს და რომ დღევანდელ პირობებში სოფელი საჭიროებს სპეციფიკურ მიდგომას, ვინაიდან იგი აღმოჩნდა კომპლექსური სიძნელეების წინაშე, რომელთა გადაწყვეტა თავად არ შეუძლია და საჭიროა მისი გამოყვანა ამ მდგომარეობიდან. გასაგებია, ლ. ბალცეროვიჩი ფრთხილობს, რომ სოფლის მეურნეობისადმი სახელმწიფოს დახმარება არ გადაიზარდოს ინტერვენციონალიზმში, რომელიც არის ბევრი უარყოფითი მოვლენის წყაროა.

სახელმწიფოს როლი

როგორც მსოფლიოს ქვეყნების გამოცდილება გვარწმუნებს სინერგიული ეფექტი მიიღწევა მაშინ, როდესაც ეკონომიკაში დომინირებს კერძო საკუთრება, ადგილი აქვს სამეურნეო თავისუფლებას, კონკურენციას, ჯანსაღ ფინანსებს, ბიუჯეტის დაბალანსებულობას, გადასახადების ოპტიმალურ სიდიდეს და ა.შ. ამ პროცესების ნორმალიზაციაში უდიდესი როლი ეკუთვნის სახელმწიფოს. სწორედ მისმა სწორმა პოლიტიკამ უნდა უზრუნველყოს ზემოთ ხსენებული პირობების დამყარება ეკონომიკაში, მოახდინოს პატერნალიზმის, ეტატიზმის, ნეპოტიზმის, კორუფციისა და ნებისმიერი სხვა უარყოფითი გამოვლინების აღმოფხვრა). მაგრამ, ჩვენ საუბარი გვაქვს იმაზე, რომ სახელმწიფომ უნდა შეასრულოს ის მოვალეობები, რომელიც მას საერთოდ აკისრია არა მხოლოდ სხვა დარგებისა და ქალაქისადმი, არამედ სოფლის ეკონომიკისა და სოფლისადმი, რასაც, მაგალითად, ჩვენს ქვეყანაში, დღემდე სრულყოფილად არ ასრულებდა და რამაც სოფელი თითქმის კატასტროფამდე მიიყვანა. დღეისათვის კი მდგომარეობის გამოსასწორებლად საჭიროა ზოგიერთი დამატებითი ფუნქციის შესრულებაც. მართალია, კონკურენციის არსებობა საბაზრო მექანიზმის ერთ-ერთი უპირითადესი ელემენტია, მაგრამ, ხშირად დგება მომენტი (საბაზრო ჩავარდნების გამო), როდესაც ურთიერთდახმარებას არანაკლები მნიშვნელობა აქვს, განსაკუთრებით დახმარებას სახელმწიფოს მხრიდან. რასაკვირველია, აქ საუბარია არა იმის შესახებ, რომ სახელმწიფო ეხმარებოდეს ნებისმიერ საწარმოს ნებისმიერ შემთხვევაში, არამედ მაშინ, როდესაც ეს აუცილებელია მთელი ეკონომიკის განვითარებისა და ქვეყნის უსაფრთხო-

ბისათვის, როდესაც ადგილი აქვს მთელი ეკონომიკისათვის ნეგატიური მოვლენების წარმოშობის საფრთხეს. ამას მოწმობს სწორედ სოფლის მეურნეობის დღევანდელი მდგომარეობა საქართველოში. ამიტომ სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს ისეთი სტრატეგიის შემუშავება, რომელიც შესაძლებელს გახდის, ჩამოყალიბდეს სოფლის მეურნეობა მაღალეფექტური საქონლური ფერმებით, განვითარდეს სხვა სასოფლო დარგები და სოფლად ცხოვრების პირობები მაქსიმალურად დაუახლოვდეს ქალაქისას. ამისათვის სოფლისადმი მხარდამჭერი ღონისძიებების გატარებით, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს: ისეთი ინსტიტუციური ცვლილებები, რომელიც წახალისებს მიწის ნაკვეთების ზრდას (მიწების გაყიდვის ან იჯარის სტიმულირების გზით); სოფლად ინფრასტრუქტურის (სახელმწიფო და ადგილობრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზები და სავარგულებთან მისასვლელი გზები, საირიგაციო-სადრენაჟო და მდინარეთა ნაპირ-სამაგრი სისტემა, წყლით, ბუნებრივი აირით, ელექტროენერჯით სტაბილური მომარაგება) გაუმჯობესება; მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის დონის თანდათან ამაღლება; სასუქებით, პესტიციდებითა და ქიმიკატებით მომარაგება; სათესლე და სანერგე მეურნეობების, ჯიშთა გამოცდისა და განახლების სისტემების აღდგენა და განახლება; ჯანდაცვის, განათლების, კულტურის დონის ამაღლება; ახალი ტექნოლოგიების (მექანიზაცია, ავტომატიზაცია და ბიოლოგია) დანერგვა იაფასიანი კრედიტების, საზღვარგარეთიდან დახმარებების მიღებისა და, ზოგიერთ შემთხვევაში, უშუალო სუბსიდირების გზით; პროდუქციის რეალიზაციის მხარდაჭერა ტექნიკური, ზომიერი პროტექციონისტული პოლიტიკისა და ანტიდემპინგური ღონისძიებების გატარების მეშვეობით, ექსპორტის წახალისებით, სადაზღვევო სისტემის შექმნით; სოფელ ადგილებში, მათი სპეციფიკიდან გამომდინარე, ეკონომიკის სხვა დარგების საწარმოთა (სოფლის პროდუქტების გადამამუშავებელი, საკონსერვო და ტურისტული საწარმოები, სასაწყობო მეურნეობები, მეფრინველეობის ფაბრიკები, ფერმები, ყველის მინიქარხნები, ღვინის ქარხნები, სახერხები, მაღაზიები, ავტოსერვისი, მშენებლობა, საშენ მასალათა, ფქვილისა და პურ-ფუნთუშეულის, ძეხვის წარმოება და ა.შ.) შექმნა; სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის სახელმწიფო რეზერვების შექმნა; ხარისხიანი სათესლე-სანერგე მასალების შექმნა; ექსტენციის სისტემების შექმნა; სოფლის მომსახურე ბაზის (ტრაქტორების და სხვა სასოფლო დანიშნულების მანქანების, მოწყობილობების, დანადგარებისა და ა. შ.) ფორმირება და განვითარება; ფასის მნიშვნელოვნად შემცირება შხამქიმიკატებზე, პესტიციდებსა და საწვავზე; შეღავათიანი სესხის პროგრამების შემუშავება და განხორციელება; ვეტერინარული და აგრონომიული სამსახურების შექმნა; სურსათის ხარისხის კონტროლის შემოღება; წარმოების კოოპერაციული ფორმების განვითარება, მეთევზეობის, მონადირეობისა და სატყეო მეურნეობის განვითარება სხვ.

სოფლის სტრუქტურაში ჩადებულ ყოველ ლარს აქვს გრძელვადიანი ეფექტი და იგი ათმაგად ანაზღაურდება აგროწარმოების განვითარების შედეგად.

ეს ღონისძიებები არათუ უნდა ასუსტებდეს ფერმერის სტიმულებს, არამედ უნდა აძლიერებდეს მას. ბუნებრივია, მთავარი აქცენტი გადატანილი უნდა იყოს იმაზე, რომ ფერმერი ზრდიდეს წარმოებას, ნერგავდეს ახალ ტექნოლოგიებს, რათა რაც შეიძლება სწრაფად გარდაიქმნა თანამედროვე სასაქონლო ფერმად. რასაკვირველია, საზღვარგარეთ ასეთი მდგომარეობის მიღწევას ათწლეულები დასჭირდა, მაგრამ ჩვენ გვაქვს უპირატესობა, რომ პირდაპირ, მზამზარეულად გამოვიყენოთ ის მიღწევები, რაც განვითარებულ ქვეყნებში უკვე არსებობს. საქართველოსათვის ეს კიდრე უფრო იოლია, ვინაიდან ის პატარა ქვეყანაა და დასავლეთი მას დიდ დახმარებებს უწევს. საჭიროა,

აგრეთვე, ადგილობრივი ბიზნესის დაინტერესება. ეროვნულ კომპანიებს შეუძლიათ შეიძინონ ფერმები და დააბანდონ ინვესტიციები.

საერთოეკონომიკური განვითარების როლი

ზემოთ ჩამოთვლილი ღონისძიებების განსახორციელებლად სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს ამის შესაძლებლობა. ამიტომაც, რომ სოფლის მეურნეობის წარმოების დონე იმ ქვეყნებშია მაღალი, სადაც საერთო ეკონომიკური განვითარების მაღალი დონეა. საქართველოში რეფორმების სწეის ეტაპზე ეკონომიკის სხვა დარგებში უფრო ჰქონდა ადგილი დაქვეითებას, ვიდრე სოფლის მეურნეობაში. დიდი ხნის განმავლობაში ჩვენთან რეფორმების განხორციელებაში დაშვებული უხეში შეცდომების გამო, ეკონომიკური განვითარების დონე ძალზე დაბალი რჩებოდა. სახელმწიფო ბიუჯეტი იმდენად მცირე იყო, რომ სოფლისადმი სერიოზული დახმარება შეუძლებელიც კი იყო. თუმცა, დღეისათვის შესაძლებელია, ეკონომიკის შემდგომ განვითარებასთან ერთად, გაძლიერდეს სოფლისადმი დახმარება (და არა კმაყოფაზე აყვანა) და თანდათან გამოსწორდეს მდგომარეობა. ამის დამაიმედებელი პროგნოზის გაკეთების იმედს იძლევა ახალი პოლიტიკური სიტუაცია.

კიდევ ერთხელ უნდა აღვნიშნოთ, რომ სახელმწიფოს დახმარება სოფლისადმი შედეგს მოიტანს მაშინ, როდესაც გატარდება იქნება სწორი პოლიტიკა მთელ ეკონომიკაში. რომ სოფლის მეურნეობის განვითარება დიდადა დამოკიდებული საერთოდ ქვეყნის ეკონომიკის (განსაკუთრებით მრეწველობის) განვითარებაზე. ის წარმატებები, რომლებიც არის განვითარებულ ქვეყნებში, სწორედ საერთო ეკონომიკურმა განვითარებამ განაპირობა. მაგალითად, თუ ეკონომიკა მზად არ იქნება მიიღოს სოფლიდან გამოთავისუფლებული მუშახელი (არადა ამის აუცილებლობა სწორი პოლიტიკის განხორციელების შემთხვევაში აუცილებლად დადგება. მაგალითად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში 1932 წლიდან 1992 წლამდე ფერმერთა რიცხოვნობა ამ ქვეყნის მოსახლეობის 25 პროცენტთან 2 პროცენტამდე შემცირდა) [ბალცეროვიჩი 2004]. მაშინ, როგორც მთელი ეკონომიკისათვის, ისე სოფლის მეურნეობისათვის პროცესები ცუდად წარიმართება. სოფლის ეკონომიკის განვითარების პრობლემები მთელი ეკონომიკის განვითარების პრობლემებთან მჭიდრო კავშირში უნდა იქნეს განხილული.

დასკვნა

მაშასადამე, სოფლის ეკონომიკის განვითარება ძლიერაა დამოკიდებული ქვეყნის მთელი ეკონომიკის (განსაკუთრებით მრეწველობის) განვითარებაზე. ჩამორჩენილი სოფლის არსებობა ნიშნავს, რომ მთელი ეკონომიკა არ არის სათანადოდ განვითარებული, რომ დაბალია კაპიტალის ხარისხი (როგორც ფიზიკური, ისე ადამიანისეული), ტექნოლოგიებისა და ტექნოლოგიური ცოდნის დონე, არასრულყოფილია საკუთრების ფორმები და ინსტიტუციები, არარაციონალურად გამოიყენება რესურსები (ბუნებრივი, შრომითი, ინტელექტუალური და სხვ.), არაპროგრესულია ეკონომიკის სტრუქტურა, არაეფექტიანია ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება და ა.შ. არსებობს ბევრი მიზეზი იმისა, რომ განვითარებად ქვეყნებში სოფლისადმი დახმარების გარეშე სასოფლო წარმოების არათუ განვითარებას, არამედ კიდევ უფრო დაქვეითებას ექნება ადგილი, ვინაიდან გლობალიზაციის, მკაცრი კონკურენციის პირობებში (როდესაც ერთ მხარეზეა მაღალმექანიზებული და ავტომატიზებული ფერმები, ხოლო მეორეზე – წაქცეული სოფელი) სულ უფრო მეტი ფერმერი დატოვებს სოფელს და ეს,

შესაძლებელია, სოფლის კატასტროფით დასრულდეს. ამდენად, სახელმწიფო მხარდაჭერა სოფლისადმი აუცილებელია. საკვების მოპოვება და ყველა სხვა სიკეთის მიღება, რომელიც სოფელს გააჩნია, მოელმა საზოგადოებამ ერთად უნდა უზრუნველყოს სახელმწიფოს მეშვეობით.

სახელმწიფოს მხარდაჭერა უნდა გამოიხატოს არა უშუალოდ სუბსიდირებით, არამედ ისეთი პროექტების განხორციელებით, რომელიც გრძელვადიან შედეგებზე იქნება გათვლილი: ინსტიტუციური ცვლილებები, რომელიც წაახალისებს მიწის ნაკვეთების ზრდას (მიწების გაყიდვის ან იჯარის სტიმულირების გზით); სოფლად ინფრასტრუქტურის (სახელმწიფო და ადგილობრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზები და სავარგულეთან მისასვლელი გზები, საირიგაციო-სადრენაჟო და მდინარეთა ნაპირ-სამაგრი სისტემა, წყლით, ბუნებრივი აირით, ელექტროენერჯით სტაბილური მომარაგება) გაუმჯობესება; მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის დონის თანდათან ამაღლება; სასუქებით, პესტიციდებითა და ქიმიკატებით მომარაგება; სათესლე და სანერგე მეურნეობების, ჯიშთა გამოცდისა და განახლების სისტემების აღდგენა და განახლება; ჯანდაცვის, განათლების, კულტურის დონის ამაღლება; ახალი ტექნოლოგიების (მექანიზაცია, ავტომატიზაცია და ბიოლოგია) დანერგვა იაფასიანი კრედიტების, საზღვარგარეთიდან დახმარებების მიღებისა და, ზოგიერთ შემთხვევაში, უშუალო სუბსიდირების გზით; პროდუქციის რეალიზაციის მხარდაჭერა ტექნიკური, ზომიერი პროტექციონისტული პოლიტიკისა და ანტიდემპინგური ღონისძიებების გატარების მეშვეობით, ექსპორტის წახალისებით, სადაზღვეო სისტემის შექმნით; სოფელ ადგილებში, მათი სპეციფიკიდან გამომდინარე, ეკონომიკის სხვა დარგების საწარმოთა (სოფლის პროდუქტების გადამამუშავებელი, საკონსერვო და ტურისტული საწარმოები, სასაწყობო მეურნეობები, მეფრინველეობის ფაბრიკები, ფერმები, ყველის მინიქარხნები, ღვინის ქარხნები, სახერხები, მაღაზიები, ავტოსერვისი, მშენებლობა, საშენ მასალათა, ფქვილისა და პურ-ფუნთუშეულის, ძეხვის წარმოება და ა.შ.) შექმნა; სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის სახელმწიფო რეზერვების შექმნა; ხარისხიანი სათესლე-სანერგე მასალების შექმნა; ექსტენციის სისტემების შექმნა; სოფლის მომსახურე ბაზის (ტრაქტორების და სხვა სასოფლო დანიშნულების მანქანების, მოწყობილობების, დანადგარებისა და ა. შ.) ფორმირება და განვითარება; ფასის მნიშვნელოვნად შემცირება შხამ-ქიმიკატებზე, პესტიციდებსა და საწვავზე; შედაგათიანი სესხის პროგრამების შემუშავება და განხორციელება; ვეტერინარული და აგრონომიული სამსახურების შექმნა; სურსათის ხარისხის კონტროლის შემოღება; წარმოების კოოპერაციული ფორმების განვითარება, მეთევზეობის, მონადირეობისა და სატყეო მეურნეობის განვითარება და სხვ

ლიტერატურა

1. აბესაძე რ. 2011. ბურღული ვ., დათუნაშვილი ლ. ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის რეგულირების პრობლემები. თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის შრომების კრებული, ტ. IV. “თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა”
2. ბურღული ვ. 2013. აგრარული კრიზისის გენეზისი და მისი დაძლევის გზები საქართველოში. საერთაშორისო კონფერენციის მასალების კრებული “პოსტკომუნისტური ქვეყნების ეკონომიკების აქტუალური პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე”. თბილისი, “თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა”, 2013.
3. ბალცეროვიჩი ლ. 2004. თავისუფლება და განვითარება. თბ., 2004, გვ. 330.

4. გრიშიაშვილი 2005. ა. გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები და ევროპული ინტეგრაცია. თბ., 2005, გვ. 323.
5. კოლუაშვილი პ., ბენია შ. 2012. აგრარული ბაზრის სახელმწიფო რეგულირების ასპექტები საქართველოში. “ეკონომიკა”, 2002, 5;
6. კოლუაშვილი პ., კუნჭულია თ. [გ. lexs soflis meurneobis ganviTarebis strategia sWirdeba da ara piarpolitiks](http://www.resonancedaily.com/index.php?id_rub=11&id_artc=10587) .„რეზონანსი“, 23. 05. 2012 და სხვ. (http://www.resonancedaily.com/index.php?id_rub=11&id_artc=10587);
7. სასურსათო უსაფრთხოების პოტენციალის მართვა. 2010. ”აგრარული ეკონომიკის მოამბე”, 2010, ტ. IV;
8. ქაეთარაძე თ. 2011. აგრარული რეფორმები და მეცხვარეობის განვითარების პერსპექტივები აღმოსავლეთ საქართველოს ალპურ მეცხოველეობაში. “ეკონომისტი”, 2011, 4;
9. Алиев В. Сельское хозяйство в Японии. 2010http://btime.az/page.html?id_node=358&id_file=1333&lang=
10. ( ). – , 2000, 9
11. . 2011. (. 2011) (<http://georgiamonitor.org/upload/medialibrary/faf/faf06c586d675aac8e1bba05a70025dc.pdf>);
12. <http://gglobal.aef.kz/economy/public/detail.php?id=21395>
13. ; (<http://georgiamonitor.org/upload/medialibrary/faf/faf06c586d675aac8e1bba05a70025dc.pdf>);
14. . (<http://georgiamonitor.org/upload/medialibrary/faf/faf06c586d675aac8e1bba05a70025dc.pdf>);

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა
ECONOMY OF PUBLIC SECTOR

როზეტა ასათიანი
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

კეთილდღეობის სახელმწიფოს მოდელი

რეზიუმე

„დიდმა დეპრესიამ“, რომელმაც მილიონობით ადამიანს მოუტანა უმუშევრობა და სიღარიბე, მრავალ ქვეყანაში საზოგადოების პროგრესული მსოფლმხედველობითი ცვლილებები გამოიწვია და საფუძველი ჩაუყარა კეთილდღეობის სახელმწიფოს მშენებლობას.

„კეინზიანურ რევოლუციამდე“ კეთილდღეობის სახელმწიფო აღიქმებოდა როგორც „მესამე გზა“ ორ უკიდურესობას შორის – მკაცრად რეგულირებად იმდროინდელ სოციალიზმსა და უკონტროლო, არარეგულირებად *Laissez-faire*-ის ტიპის კაპიტალიზმს შორის.

ინგლისელი სოციოლოგი თომას მარშალი ნაშრომში – „მოქალაქეობა და სოციალური კლასი“ კეთილდღეობის სახელმწიფოს მოიაზრებდა როგორც დემოკრატიის, კეთილდღეობისა და კაპიტალიზმის თავისებურ ნაზავს. მისი აზრით, ქვეყნის მოქალაქეობა უნდა მოიცავდეს არა მხოლოდ სოციალური, არამედ სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს; აქედან გამომდინარე, ტერმინი – კეთილდღეობის სახელმწიფო უნდა გამოიყენებოდეს იმ ქვეყნების მიმართ, სადაც სოციალურ უფლებებს თან ახლავს სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები [*Marshall T.1950*].

კეთილდღეობის სახელმწიფოს თეორიის კვლევის ცენტრშია სახელმწიფო ხარჯებისა და ტრანსფერების განაწილებისა და გადაანაწილების მექანიზმი. სახელმწიფო ხარჯები იყოფა სამ ძირითად ჯგუფად: პირველი, სოციალური დახმარების გაწევა მოსახლეობის იმ ნაწილისთვის, რომელსაც არ შეუძლია დამოუკიდებლად თავის რჩენა; მეორე, ავადმყოფებისა და უმუშევრების შემთხვევაში სავალდებულო დაზღვევა; მესამე, სოციალურად დაუცველი ფენების არსებობისათვის აუცილებელი საქონლითა და მომსახურებით დაკმაყოფილებაზე სახელმწიფოს მიერ პასუხისმგებლობის აღება.

სახელმწიფომ არ უნდა დაუშვას თავისი მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის გადატაკება და საზოგადოებრივი დოვლათი თითოეული პირისთვის თანაბრად ხელმისაწვდომი უნდა გახადოს. ამიტომაცაა, რომ „კეთილდღეობის სახელმწიფოს თეორია“ ყურადღებას ამახვილებს სახელმწიფო ხარჯებისა და ტრანსფერების განაწილებისა და გადაანაწილების მექანიზმზე იმის შესახებ, თუ საბაზრო ეკონომიკაში როგორ შეიძლება სახელმწიფო ჩაერიოს ეკონომიკაში სოციალური პრობლემების გადაჭრისა და კეთილდღეობის ამალგების მიზნით.

კეთილდღეობის სახელმწიფოს კვლევის საფუძველზე ცივილიზებულ ქვეყნებში ჩამოყალიბდა კეთილდღეობის სახელმწიფოს შემდეგი მოდელები: კონტინენტალურ-ევროპული ანუ ქრისტიანულ-დემოკრატიული (გერმანია, ავსტრია, ბელგია, ნიდერლანდი, შვეიცარია, საფრანგეთი), ანგლოსაქსონურ-ბრიტანული ანუ ნეოლიბერალური (დიდი ბრიტანეთი, აშშ, ირლანდია, კანადა, ავსტრალია, ახალი ზელანდია), სკანდინავიურ-ნორდიკული ანუ სოციალურ-დემოკრატიული (შვედეთი, დანია, ისლანდია, ნორვეგია ფინეთი), ხმელთაშუაზღვის ანუ სამხრეთევროპული (საბერძნეთი, ესპანეთი, იტალია) და კონსერვატიულ-კორპორატიული (იაპონია) მოდელები.

აღნიშნული მოდელებიდან განსაკუთრებული მომხიბვლელობა შეიძინა სკანდინავიურ-ნორდიკულმა მოდელებმა. იგი აქტიური განხილვის საგანი გახდა XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან.

ნორდიკული მოდელი გულისხმობს სოციალურ სფეროში აქტიურად ჩართულ სახელმწიფოს, განვითარებულ საზოგადოებრივ სექტორსა და მაღალი პასუხისმგებლობის გრძნობის მქონე საზოგადოებას. ამიტომ ნორდიკული მოდელის „შარმი“ ხალხში უდიდეს კეთილგანწყობასა და სიმპათიას იმსახურებდა და იმსახურებს. ნორდიკული მოდელის მომხიბვლელობა გამოიხატება ქონებრივი უთანასწორობის შედარებით დაბალ დონეში, სოციალური მობილლობის მაღალ ხარისხში, გენდერულ ბალანსში, აბსოლუტურ მატერიალურ კეთილდღეობაში და ა.შ.

ნორდიკული კეთილდღეობის თვალსაჩინო მაგალითი გასულ საუკუნეში იყო შვედეთი, ამჟამად ყურადღებას იმსახურებს კეთილდღეობის სახელმწიფოს გერმანული მოდელი. ეკონომიკურ ლიტერატურაში საზგასმით არის აღნიშნული, რომ გერმანიის წარმატება, გარკვეულწილად, საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის აქტიურად ფუნქციონირების შედეგია. თანამედროვე ევროპა სახელმწიფო სექტორის ინკლუზიური ზრდისა და კეთილდღეობის ამადლების ტენდენციით ხასიათდება.

საკვანძო სიტყვები

კეთილდღეობის სახელმწიფო. კეთილდღეობის ეკონომიკა. სამოქალაქო საზოგადოება. „კეინზიანური რეკოლუცია“. „მესამე გზა“. საზოგადოებრივი დოვლათი. გარე ეფექტები (ექსტერნალიები). ბუნებრივი მონოპოლიები. კონტინენტალურ-ევროპული მოდელი. ანგლოსაქსონურ-ბრიტანული მოდელი. ხმელთაშუაზღვის მოდელი. კონსერვატიულ-კორპორატიული მოდელი.

შესავალი

განვითარებულ ქვეყნებში დიდი ხანია მიმდინარეობს კეთილდღეობის სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტების კვლევა. ამასთან, საბაზრო ეკონომიკაში სოციალური ორიენტაციის გაძლიერებამ წინა პლანზე წამოსწია ეს პრობლემა. იგი მიკროეკონომიკური ინსტრუმენტარიუმის გამოყენების საფუძველზე მაკროეკონომიკურ, აგრეგირებულ დონეზე ახდენს ქვეყანაში კეთილდღეობის დონის შეფასებას.

თანამედროვე კეთილდღეობის სახელმწიფოს თეორიები, მოდელები თუ პროგრამები არსებითად განსხვავდება ადრინდელისაგან, რასაც, ბუნებრივია, ეკონომიკის განვითარების განსხვავებული დონეები და საზოგადოების განსხვავებული მოთხოვნები განაპირობებს. როგორ, რა გზით შეიძლება ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩართვით, მისი მონაწილეობით საზოგადოების კეთილდღეობის ამადლება? ეს საკითხი არ არის ახალი და მასზე მსჯელობა სხვადასხვა ეპოქაში, დროსა და სივრცეში მიმდინარეობდა.

აღსანიშნავია, რომ ტერმინი „სოციალური სახელმწიფო“ (*sozialstaat*), ჯერ კიდევ, 1850 წელს, გამოიყენა გერმანელმა თეორეტიკოსმა ლორენც ფ. შტეინმა. რაც შეეხება ინგლისურ ტერმინს – „საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფო“ – თავდაპირველად იგი გამოიყენა ინგლისელმა არქივისკოპოსმა უილიამ ტემპლმა ნაშრომში – „ქრისტიანობა და სოციალური წესრიგი“ (1942).

კეთილდღეობის ეკონომიკა (**welfare economics**), როგორც კეთილდღეობის ეკონომიკური დოქტრინა, ეკონომიკური თეორიის კვლევის სპეციფიკური სფერო, შეისწავლის რესურსების ეფექტიანი განაწილებისა (ალოკაციური

ეფექტიანობა) და საზოგადოების შემოსავლების ოპტიმალური გადანაწილების (პარეტოს ოპტიმუმი) საკითხებს.

კეთილდღეობის ეკონომიკური თეორიის შექმნაში დიდი წვლილი მიუძღვის იტალიელ ეკონომისტს, მათემატიკოსსა და სოციოლოგს ვილფრედო პარეტოს (1848-1923), ლეონ ვალრასის მემკვიდრეს, ლოხანის უნივერსიტეტის ეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელს. მან განსაზღვრა სოციალური ოპტიმუმი (რომელიც „პარეტო-ოპტიმუმი“ სახელწოდებითაა ცნობილი), რომლის მიხედვით, საზოგადოების ერთი ნაწილის კეთილდღეობის ზრდამ არ უნდა შეამციროს მეორე ნაწილის კეთილდღეობის დონე. სარგებლიანობის ინდივიდუალიზმის კონცეფცია ანუ კარდინალური სარგებლიანობის კონცეფცია ითვალისწინებს, ერთი მხრივ, ინდივიდების კეთილდღეობას პარეტო-ოპტიმუმის ფარგლებში, მეორე მხრივ, გარკვეულ პარამეტრებში ინდივიდებს შორის საზოგადოებრივი დოვლათის განაწილებასა და არათანაბრად განაწილებული შემოსავლების გადანაწილებას.

კეთილდღეობის ეკონომიკას იხილავდა აგრეთვე ცნობილი ინგლისელი ეკონომისტი არტურ პიგუ (1877-1959). მან კეთილდღეობის საკითხებს მიუძღვნა ნაშრომები – „სიმდიდრე და კეთილდღეობა“ (1912), „კეთილდღეობის ეკონომიკა“ (1921), ამასთან, შექმნა სრული დასაქმების მიღწევის მექანიზმი კეინზიანური სისტემის ჩარჩოებში, რომელიც „პიგუს ეფექტის“ სახელწოდებითაა ცნობილი⁴.

თანამედროვე კეთილდღეობის სახელმწიფოს საკანონმდებლო აქტები ეყრდნობა ა. მარშალის „სოციალური მოქალაქეობრიობის კონცეფციას“, რომლის მიხედვით სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს შემოსავლების მინიმალური დონე, ამასთან, სოციალური დოვლათი უნდა მიაწოდოს თითოეულ მოქალაქეს როგორც მისი პოლიტიკური უფლების განხორციელება და არა როგორც ქველმოქმედება.

30-იან წლების პირველ ნახევარში დიდი რეზონანსი ჰქონდა აშშ-ში დემოკრატი-პრეზიდენტის ფრანკლინ დ. რუზველტის მთავრობის მიერ „ახალი კურსის“ ჩარჩოებში გატარებულ სოციალური დაცვის ღონისძიებებს. ასევე, 1942 წელს დიდი რეზონანსი მოჰყვა უილიამ ბევერიჯის მოხსენებას დიდი ბრიტანეთის პარლამენტში, სადაც მან პირველმა წინა პლანზე წამოაწია კეთილდღეობის სახელმწიფოს თეორია სოციალური პრობლემების გადაჭრასთან დაკავშირებით.

* * *

კეთილდღეობის სახელმწიფოს უშუალო კავშირი აქვს საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის ფუნქციონირებასთან და პროგრესული დაბეგვრის საფუძველზე ითვალისწინებს შემოსავლების გადანაწილებას მკვეთრი სოციალური უთანასწორობის დაძლევის მიზნით. იგი წინა პლანზე წამოაწევს სახელმწიფოს ახალ როლს ეკონომიკაში, განაპირობებს საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის სწრაფ განვითარებასა და მისი როლის ზრდას ისეთი ამოცანების გადაჭრაში, როგორცაა საზოგადოებრივი დოვლათის წარმოება, საზოგადოების დაცვა უარყოფითი გარე ეფექტებისგან, ბუნებრივი მონოპოლიების ჩართვა მაკროეკონომიკურ რეგულირებაში, საბაზრო ეკონომიკის თანმხლები უარყოფითი სოციალური შედეგების კორექტირება, ანუ პარეტოს მიხედვით რესურსების გადანაწილების გზით გაუმჯობესების მიღწევა, როდესაც ერთი ინდივიდის (ან ინდივიდთა ჯგუფის) მდგომარეობა უმჯობესდება მეორე ინდივიდის (ან ინდივიდთა ჯგუფის) მდგომარეობის გაუარესების გარეშე.

⁴ ასათიანი რ. თანამედროვე ეკონომიკის მცირე ენციკლოპედია. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“, გვ. 316.

კეთილდღეობის სახელმწიფოს ოთხ ძირითად მოდელს გამოყოფენ. ეს მოდელებია: კონტინენტალურ-ევროპული ანუ გერმანული მოდელი, ანგლოსაქსონურ-ბრიტანული მოდელი, სკანდინავიური ანუ ნორდიკული მოდელი და ხმელთაშუაზღვის ანუ სამხრეთევროპული მოდელი⁵, თუმცა ამ მოდელების გარდა, ზოგიერთი ავტორი (მაგ., ესპინ-ანდერსონი) გამოყოფს კონსერვატიულ-კორპორატიულ მოდელსაც⁶.

კონტინენტალურ-ევროპული მოდელი ქრისტიანულ-დემოკრატიული მოდელია, რომელიც გარდა გერმანიისა, არის ავსტრიაში, ბელგიაში, ნიდერლანდსა და შვეიცარიაში, ნაწილობრივ, საფრანგეთშიც. იგი პირველად 1950-იან წლებში შეიქმნა გერმანიაში. ამ მოდელისათვის დამახასიათებელია სოციალური მიზნებისათვის სახელმწიფო ფინანსების მნიშვნელოვანი ნაწილის (თითქმის 50%) გადანაწილება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, სადაზღვევო ფონდების ფორმირება ძირითადად დამკირავებელთა ხარჯზე, სოციალური პარტნიორობის განვითარებული ინსტიტუტების არსებობა, მაღალი დასაქმების მიღწევისათვის სახელმწიფოს აქტიური მხარდაჭერა, ქვეყნის მასშტაბით მაღალი ცხოვრების ხარისხის მიღწევა, სახელმწიფოს მხრიდან კერძო საკუთრების დაცვა და განვითარება, საბაზრო კონკურენციის სტიმულირება და ა.შ. 2015 წლის მონაცემებით, ცხოვრების ხარისხისა და „კომფორტულობის“ კრებისით ინდექსის⁷ მიხედვით 188 ქვეყანას შორის მსოფლიოში პირველ ადგილზეა შვეიცარია (222,94), მეორე ადგილზე – გერმანია (195,94), ხოლო 193,86 ინდექსით, მესამე ადგილზეა შვედეთი⁸.

ანგლოსაქსონურ-ბრიტანული მოდელი ნეოლიბერალური მოდელია, რომელიც გარდა დიდი ბრიტანეთისა, არის აშშ-ში, ირლანდიაში, კანადაში, აგრეთვე ავსტრალიასა და ახალ ზელანდიაში. იგი ითვალისწინებს სახელმწიფო ფინანსების არაუმეტეს 40%-ის გადანაწილებას სოციალური მიზნებისათვის. გერმანული მოდელისაგან განსხვავებით, ანგლოსაქსონური მოდელისათვის დამახასიათებელია სახელმწიფოს შედარებით პასიური როლი დასაქმების რეგულირებაში, მაღალი ხვედრითი წონა კი – კერძო კომპანიებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისათვის სოციალური მომსახურების გაწევაში, ქვეყნის მასშტაბით ცხოვრების ხარისხის ამაღლებაში.

სკანდინავიურ-ნორდიკული მოდელი სოციალ-დემოკრატიული მოდელია, რომელიც დამახასიათებელია შვედეთის, დანიის, ისლანდიის, ნორვეგიისა და ფინეთისათვის. ამ მოდელისთვის ნიშანდობლივია აქტიური სოციალური პოლიტიკა, ქვეყანაში სოციალური კეთილდღეობის, როგორც სახელმწიფოს ეკონომიკური საქმიანობის მიზნის, მიღწევა საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის განვითარების საფუძველზე (სახელმწიფო პროგრესული დაბეგვრით სახელმწი-

⁵ <http://www.economy-web.org/?p=612>, <http://www.european.ge/ketildgeobis-saxelmwifos-modelebi-nordikuli-qveynebi-i/copyright>

ეს მოდელები ოქსფორდის „საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ სახელმძღვანელოშია შესული.

⁶ http://www.studme.org/31098/pravo/modeli_sotsialnogo_gosudarstva

⁷ ცხოვრების ხარისხის მიხედვით 64,96 ინდექსით საქართველო 57-ე ადგილზეა.

⁸ ცხოვრების ხარისხის ინდექსი გამოითვლება შემდეგი მანკენებლების მიხედვით: შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმების საშუალო წლიური ზრდა, ინფლაციის საშუალო წლიური ნორმა, ბავშვთა სიკვდილიანობის დონე, სუფთა წყლის ხელმისაწვდომობა, ენერჯის მოხმარება მოსახლეობის ერთ სულზე, სრული პირადი თავისუფლება, სასჯელმისჯილთა რაოდენობა და ხვედრითი წონა მთელ მოსახლეობაში, გარემოს დაცვის დონე.

ყო ფინანსების 50%-ის ბიუჯეტის მეშვეობით გადანაწილების გზით), სოციალური სოლიდარობის იდეის რეალიზაცია და ა.შ.

ხმელთაშუაზღვის-სამხრეთეუროპული მოდელი (საბერძნეთი, ესპანეთი, იტალია), ხასიათდება სოციალური მიზნებისათვის მშპ-ის 50%-ზე ნაკლების ბიუჯეტის გზით გადანაწილებით, თუმცა, სოციალურიპოლიტიკა ეხება სოციალურად ნაკლებად დაცულ მოსახლეობას და არა აქვს საყოველთაო, ყოველისმომცველი, ინკლუზიური ხასიათი.

კეთილდღეობის სახელმწიფოს კონსერვატიულ-კორპორატიულ მოდელს - საფუძვლად უდევს ე. წ. კორპორაციული პრინციპი, რომელიც, კორპორაციას ანიჭებს მთელ პასუხისმგებლობას თავის მუშაკების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარობის მიმართ. დაქირავებულთა მთელი სიცოცხლის მანძილზე დაქირავების სისტემის შექმნით, კორპორაცია (საწარმო, დაწესებულება) მაქსიმალურად ზრდის მათ დაინტერესებას თავიანთი შრომის შედეგებით, რაც განმტკიცებულია აგრეთვე კორპორაციის აქციების გარკვეული ნაწილის დაქირავებულებზე განაწილებით, მათი ძალისხმევით მოგების გაზრდასთან დაკავშირებით და ა.შ., რაც გამოიხატება სხვადასხვა სახის სოციალურ გარანტიებში, კერძოდ, საპენსიო უზრუნველყოფაში, სამედიცინო მომსახურებასა და განათლებასთან დაკავშირებული ხარჯების ნაწილობრივ დაფარვაში და ა.შ. ამ მოდელის ფინანსურ უზრუნველყოფას ძირითადად ქმნის კორპორაციების სადაზღვეო შენატანები.

კეთილდღეობის სახელმწიფოს კონსერვატიულ-კორპორატიული მოდელის კლასიკური წარმომადგენელია იაპონია.

კეთილდღეობის სახელმწიფოს ყველაზე წარმატებულ მოდელად ნორდიკული (სკანდინავიური) მოდელია აღიარებული. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდის პირველ ათწლეულებში, როდესაც ევროპას „რკინის ფარდა“ ყოფდა, კეთილდღეობის სახელმწიფოს ნორდიკული მოდელი წარმატებით გამოიყენებოდა სკანდინავიის ქვეყნებში, ამ მხრივ, განსაკუთრებით გამოირჩეოდა შვედეთი.

ეკონომიკური აზრის შვედური სკოლა წარმოიშვა XX საუკუნის 30-იან წლებში, როგორც „დიდი დეპრესიის“ გამოწვევა. მან მიიპყრო სოციალ-დემოკრატიებისა და სხვა პოლიტიკური მოძრაობების ყურადღება.

„მესამე გზის“ პოლიტიკაზე დამყარებული სკანდინავიის ქვეყნების ყველასაგან განსხვავებული კეთილდღეობის სახელმწიფოს მოდელი აქტიური განხილვის საგანი 1980-იან წლებში გახდა. შვედური მოდელის ცნობილი წარმომადგენლებია ვ. მიურდალი, ბ. ოლინი, ბ. ჰანსენი, ე. ლინდალი და სხვები. ნორდიკული მოდელი გულისხმობდა სოციალურ სფეროში აქტიურად ჩართულ სახელმწიფო სექტორს, განვითარებულ საზოგადოებრივ სექტორსა და მაღალი პასუხისმგებლობის გრძნობის მქონე საზოგადოებას, რომელსაც ღრმად სწამდა სოციალური კეთილდღეობის დიდი მნიშვნელობა, იგი განიხილებოდა სხვა ქვეყნებისთვის მისაბამ მაგალითად.

შვედური მოდელისათვის დამახასიათებელი ძლიერი სოციალური პოლიტიკა ითვალისწინებს ქონებრივი უთანასწორობის მკვეთრ შემცირებას, ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირებას, სახელმწიფო ფინანსების მნიშვნელოვანი ნაწილის გამოყენებას ნაკლებად უზრუნველყოფილი მოსახლეობის სასარგებლოდ, მშპ-ის ხარჯვითი ნაწილის ნახევარზე მეტის გამოყენებას სოციალური მიზნებისათვის, შემოსავლების გადანაწილებას, ძირითადად, დაბეგვრის მაღალი ნორმის საფუძველზე და ა.შ.

შვედეთში სახელმწიფო თავის თავზე იღებს მოსახლეობის დასაქმების, განათლების, სამედიცინო მომსახურების, სოციალური დაზღვევის უზრუნველყოფაზე ზრუნვას, აგრეთვე სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარებას, სა-

მეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებების, ტრანსპორტისა და ა.შ. მუშაობისათვის სათანადო პირობების შექმნას.

შვედეთის სახელმწიფომ თავის ლაიტმოტივად დაისახა მნიშვნელოვანი სოციალური პროგრამებისა და შესაბამისი ეკონომიკური რეფორმების წარმატებით განხორციელება, ადამიანისეული კაპიტალის განვითარებისა და სიღარიბის წინააღმდეგ ქმედითი ღონისძიებების გატარება.

ამჟამად შვედეთში მიმდინარეობს მთელი ქვეყნის მასშტაბით ცხოვრების დონისა და ხარისხის გამოთანაბრება და სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკიდან სოციალურ საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა.

კეთილდღეობის სახელმწიფოს ნორდიკული მოდელის „მარმი“ ხალხში უდიდეს კეთილგანწყობასა და სიმპათიას იმსახურებდა და იმსახურებს.

ნორდიკული მოდელის მომხიბვლელობა გამოიხატება ქონებრივი უთანასწორობის შედარებით დაბალ დონეში, სოციალური მობილობის მაღალ ხარისხში, გენდერულ ბალანსში, აბსოლუტურ მატერიალურ კეთილდღეობაში და ა.შ.

ნორდიკული მოდელის პოპულარობა სკანდინავიურ ქვეყნებში მოვლენების ცვლილების პარალელურად იცვლებოდა. მაშინ, როდესაც 80-იანი წლების დასაწყისში შვედეთმა, ნორვეგიამ და ფინეთმა მიადწიეს მოსახლეობის სრულ დასაქმებას, დანარჩენი ევროპა, დანიის ჩათვლით, მასობრივ უმუშევრობას ებრძოდა. ნორდიკული მოდელის მაღალი პოპულარობა შემცირდა მაშინ, როდესაც 90-იან წლებში წარმატებულ ქვეყნებში თავი იჩინა უმუშევრობის მაღალმა დონემ, თუმცა, 90-იანი წლების ბოლოს ნორდიკული მოდელის ადრინდელი პოპულარობა ისევ გაიზარდა, ვინაიდან აღნიშნულმა ქვეყნებმა ისევ მიადწიეს სრულ დასაქმებას, დანიამაც თავი დაადწია ქვეყანაში გაბატონებულ უმუშევრობას და გახდა უპირველესი რეფორმატორი სრული დასაქმების საკითხში.

კონტინენტური ევროპის ქვეყნებისაგან განსხვავებით, 90-იან წლებში სკანდინავიური სახელმწიფოების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელი იყო საზოგადოების ხელმისაწვდომობა სხვადასხვა სერვისებისადმი, განსაკუთრებით ჯანდაცვაზე. ნორდიკული მოდელისთვის ნიშანდობლივია სოციალურ პოლიტიკასა და დასაქმების პოლიტიკას შორის მჭიდრო კავშირი, რამაც, თავის მხრივ, გამოიწვია ეკონომიკური პროგრესი. აღსანიშნავია, რომ მოსახლეობის ასეთი კეთილდღეობა განაპირობა მთელი საზოგადოების მაღალმა შრომისუნარიანობამ. ნორდიკული კეთილდღეობა შედგება არა იმდენად სახელმწიფოს მიერ გაღებული ხარჯების, რამდენადაც საზოგადოების მონდომების საფუძველზე მიღებული უკუგებისა.

თანამედროვე პირობებში კეთილდღეობის სახელმწიფოს თვალსაჩინო მაგალითია გერმანია. მისთვის გამოკვეთილად ნიშანდობლივია მეწარმეობის ეკონომიკური თავისუფლება, რომელიც გარანტირებულია სახელმწიფოს მხრიდან და იგი, გარკვეულწილად, საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის აქტიურად ფუნქციონირების შედეგია. საზოგადოებრივი სექტორის სოციალური ორიენტაციის მასშტაბები დამოკიდებულია არა მხოლოდ ქვეყნების ეკონომიკურ შესაძლებლობებზე, არამედ არსებულ ტრადიციებსა და ეკონომიკური პოლიტიკის თავისებურებებზე.

გერმანიაში სახელმწიფო ხარჯების გაზრდას, ჯერ კიდევ, I მსოფლიო ომამდე ჰქონდა ადგილი. იგი ომის პერიოდშიც იზრდებოდა, ხოლო ომის შემდგომ წლებში, მართალია, შემცირდა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, არ დაცემულა ომამდელ დონემდე. ასე იყო დიდ ბრიტანეთში, საფრანგეთში, ავსტრიაში და რიგ სხვა ქვეყანაში.

XX საუკუნის შემდგომ პერიოდში საზოგადოებრივი სექტორის წილი მშპ-ში კვლავ იზრდებოდა და, აქედან გამომდინარე, სოციალური პროგრამების განხორციელებისთვის გაცემული სახელმწიფო ხარჯების წილიც იზრდებოდა. საზოგადოებრივი სექტორის მასშტაბები სულ უფრო ფართოდებოდა მოსახლეობის ფართო მასების მომსახურებასთან დაკავშირებით. განვითარებულ ქვეყნებში, მათ შორის, ნორდიკულ ქვეყნებში, ეს პროცესი ინტენსიურად მიმდინარეობდა. II მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში მაგალითად, გერმანიაში თუ ერთობლივმა სახელმწიფო ხარჯებმა მთლიან ეროვნულ პროდუქტში (მეკ) 1960 წელს 32,4% შეადგინა, 2010 წელს შეადგინა 47,5%, შვედეთში, შესაბამისად 31,0 და 55,2%, ნორვეგიაში – 29,9 და 46,3% და ა.შ. შედარებით შეფერხდა ეს პროცესი 1970–იან წლებში, თუმცა, შემდგომ პერიოდში ხასიათდებოდა ზრდის ტენდენციებით. 2008 წლის მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა, ბუნებრივია, ნეგატიური გავლენა მოახდინა განვითარებული, მათ შორის, ნორდიკული ქვეყნების ეკონომიკაზე, მაგრამ საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკას არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა და ფუნქციები. ბოლო პერიოდში ამ ქვეყნებში სახელმწიფო სექტორი ზრდის ტენდენციით ხასიათდება.

დასკვნა

სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ნებისმიერი მოდელისთვის ნიშანდობლივია სახელმწიფოს, ბაზრისა და საზოგადოების სიმბიოზი.

კეთილდღეობის სახელმწიფოს ძირითადი პრინციპებია: მან უნდა გააკეთოს ყოველივე ის, რისი გაკეთებაც არ შეუძლია ბაზარს. უპირველეს ყოვლისა, საქმე ეხება სახელმწიფოს მიერ კანონების მკაცრად დაცვასა და მთელ ეკონომიკაში წესრიგის დამყარებას, ქვეყანაში დემოკრატიის განვითარებასა და საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის ცივილიზებული, მსოფლიოში აპრობირებული გზით ფუნქციონირებას.

სახელმწიფოს, საზოგადოებასა და ბიზნესს შორის ურთიერთობის ნორმალიზაცია მოითხოვს დემოკრატიის ინსტიტუტებისა და სამოქალაქო საზოგადოების განვითარებას, სოციალური პარტნიორობის ინსტიტუტების მეშვეობით კონკურენტული გარემოს შექმნასა და კონკურენციის ხელშეწყობას.

გლობალიზაციამ გარკვეული კორექტივები შეიტანა კეთილდღეობის სახელმწიფოს მოდელში. დასაყვამ-ევროპული ქვეყნებისთვის ეკონომიკაში სახელმწიფოს მონაწილეობის გაზრდამ, ჯანდაცვის, ტრანსპორტის, ენერჯეტიკის, მძიმე და მომპოვებელი მრეწველობის ნაციონალიზაციამ და ა.შ. ახალი შინაარსი შეიძინა.

გამოყენებული ლიტერატურა

აბესაძე რ. 2016. ეკონომიკური განვითარების თეორია. თბილისი, „თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა“.

აბესაძე რ. 2015. ეკონომიკური განვითარება. მეორე გამოცემა. თბილისი, „თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა“.

აბესაძე რ. 2014. ეკონომიკური განვითარება და ეკონომიკური რეგრესი. თბილისი, „თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა“.

ასათიანი რ. 2016. საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის, როგორც მეცნიერების, გენეზისი. „ეკონომისტი“, №3.

- ასათიანი რ. 2016. კონკურენციის თეორიები და ახალი ინოვაციური სისტემა. „ახალი ეკონომისტი“, 2.
- ასათიანი რ. 2015. XX საუკუნის მსოფლიო ეკონომიკის კონცეპტუალური ანალიზი და საქართველოს ეკონომიკური პორტრეტი. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
- ასათიანი რ. 2014. თანამედროვე ეკონომიკის მცირე ენციკლოპედია. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
- ასათიანი რ. 2014. საით მიდის საქართველო? სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეპტუალური ანალიზი, თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
- ასათიანი რ. 2014. საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის სწავლების აუცილებლობა საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში. „სოციალური ეკონომიკა“, №1.
- ასათიანი რ. 2013. ახალი მსოფლიო წესრიგი და მისი პრინციპების რეალიზაციის არსებული მდგომარეობა საქართველოში. „საქართველოს ეკონომიკა“, №12;
- ასათიანი რ. 2012. სახელმწიფო როგორც ეკონომიკური განვითარებისა და ეროვნული თანხმობის გარანტი. „ეროვნული ეკონომიკები და გლობალიზაცია“. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები. თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი. თბილისი, 28-29 ივნისი.
- ასათიანი რ. 2012. ეკონომიკური წესრიგი და დემოკრატიული სისტემა. „საქართველოს ეკონომიკა“, №9;
- ასათიანი რ. გლობალური კონკურენტუნარიანობის რეიტინგი და საქართველო. „საქართველოს ეკონომიკა“. 2011, 2;
- ასათიანი რ. 2009. საქართველოს ეკონომიკა. ახალი ეპოქა. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
- ასათიანი რ. 2008. საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა და სოციალური რეფორმები. „შრომები“. VI ტომი. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
- ასათიანი რ. 2005. პატარა ქვეყანას დიდი შეცდომების უფლება არა აქვს. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
- ასათიანი რ. 2003. ახალი მსოფლიო წესრიგი და სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობა. „მაკრო მიკრო ეკონომიკა“, №4.
- ასათიანი რ. 2001. „ახალი სოციალური საკითხი“ და სიღარიბის წინააღმდეგ ბრძოლა. „შრომები“. II ტომი. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
- ასათიანი რ. 2000. საქართველოს სოციალური სტრატეგიკაცია ეკონომიკური რეფორმების ფონზე. „ეკონომიკა“, 9-12.
- ასათიანი რ. 1993. მომსახურება და საბაზრო სისტემა. თბილისი, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- ლუიაშვილი პ. 2017. ეკონომიკური მოღვაწეობა: სისტემური ანალიზი. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
- პაპავა ვ. 2015. საქართველოს ეკონომიკა: რეფორმები და ფსევდორეფორმები. თბილისი, „ინტელექტი“.
- პაპავა ვ. 1995. სახელმწიფოს როლი თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემაში. „ეკონომიკა“, №7-9.
- ჭითანავა ნ. 2012. საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები და პერსპექტივები. თბილისი, „ივერიონი“.
- Asatiani R.** 2011. *Caucasus and Georgian Economy: Past, Present, Prospects. “The Caucasus Region: Economic and Political Developments”*. New York, Nova Science Publishers Inc.,;

- Asatiani R.** 2009. Post-communist Transition Period in the Georgian Economy. “The Caucasus & Globalization”. Vol3(2-3), Volume 3, Issue 4, “Ca&CC Press”, Sweden.
- Asatiani R.** 2007. The Phenomenon of Globalization and its Influence on National Economics. “The Caucasus & Globalization”. Vol 1(3), Sweden, “Ca&CC Press”.
- Asatiani R.** 2004. Study of Public Sector Economics as Necessary Condition of Social Orientation. Bulletin of the Georgian Academy of Sciences. Vol. 169, number 2, March-April.
- Atkinson A. B., Stiglitz J. E.** 1980. Lectures on public economics. Business Forecast.by; http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf
- Coase R.** 1996. The Problem of Social Cost. “Journal of Law and Economics”. Vol. 3.
- Stiglitz J. E.** 1999. Economics of the public sector. Second Edition. New York-London, “W.W. Norton & Company” Inc.
- Անადარი Ժ.** Օնեարեա աբաաւուտ զարարոժէ էրեօժարօժէ և իաւա իձնիաժօժաւ էրեօժարօննիաինձէ Աժօժէ. `social- uri ekonomika~, 2015, 16;
- Շախաիժի Ա.Ն.** 2006. Օարձեյ աինօաձնձաարտօ զերաինա. Է. ԷԱ ԱՕ ԱՓԿ.
- Էաբին Ա.** 1978. Իաւյ զարձեյ շարժինձէ, իձնարօժ և աարա. Իձաարա ն արաբեբեբա. Է. «Իձնաձնն».
- Էթօ Ա.** 1985. Կերմե-անայ զարձեյ աբաաիննօյրեյ. Իձաարա ն արաբեբեբա. Է.
- Իձօձ Է.** 2000. Էրեօժարօյ. Իձաարա ն արաբեբեբա. Նարձ- Իձաձաօձ, Ինեա, Էեա. «Աբեբեբա».
- Դերաբն Է.** 1995. Իա իաւանձարին նաբօձա: շօ ի աաօ և շօ աձձօ. Նօրեբեբ. Է.
- Կժօձա Է.** 1991. Աբաաիննօյրեա աբ աաօ. Իձաարա ն արաբեբեբա. Է.
- Օննաձ Է.** 1982. զարձեյ կերմե-անբա ձաբօժեյ. Իձաարա ն իաւօբա. Է. «Իձնաձնն».
- ՔաաաՕ.Ա.** 2001. Նրօաբարայկերմեա.Օ-աբե.Է.,“Աձնա”.
- Կերմեա իաւանձարին նաբօձա. Իա ձա. **Բերանա Է. Է., Էրմեօնե Է.Ա. Է.**, «Ինե», 2016;
- <http://www.clelt.ru/2001/12/uzbashianz-12.html>www.statistics.ge
- www.economics.ge
- www.nbg.gov.ge
- www.mof.ge

RozetaAsatiani

Doctor of economic science, Professor

MODELS OF WELFARE STATE

Expanded Summary

“Great depression” which brought unemployment and poverty to millions of people had led to progressive outlook changes of the society in many countries and laid the foundations for building of welfare state.

Before the “Keynesian revolution”, welfare state was perceived as a “third road” between two extremes – strictly regulated of that time socialism and uncontrolled, unregulated laissez-faire capitalism. The English sociologist Thomas Marshall in his work “Citizenship and Social Class” described the modern welfare state as a distinctive combination of democracy, welfare and capitalism. In his view citizenship must encompass access to social as well as to civil and political rights; hence the term welfare state should be used in relation to those countries where social rights are accompanied with civil and political rights [Marshall T. 1950].

In the centre of the research on the welfare state theory is the mechanism of distribution and redistribution of government expenditures and transfers. Government expenditures are

divided into three major groups: the first, provision of social assistance to that part of the population that cannot support themselves independently; the second, mandatory insurance in case of disease or unemployment; the third, the state assumes the responsibility to provide socially unprotected strata with the necessary food and services.

The state should not allow an impoverishment of a significant part of its population and should make public property available to everyone equally. It is due to this, that the “state welfare theory” makes emphasis on the mechanism of the government expenditures and transfers concerning the fact as to how the state can intervene in the economy in order to solve social problems and improve welfare in conditions of market economy.

On the basis of study of the welfare state, the following models of welfare state have been formed in civilized countries: continental Europe or Christian-democratic (Germany, Austria, Belgium, the Netherlands, Switzerland, France), Anglo-Saxon British or neoliberal (Great Britain, US, Ireland, Canada, Australia, New Zealand), Scandinavian-Nordic or social-democratic (Sweden, Dania, Island, Norway, Finland), Mediterranean or South European (Greece, Spain, Italy) and conservative-corporative (Japan) models.

Of the above-mentioned models, a Scandinavian-Nordic model acquired special attraction. It has become a subject of active considerations since the eighties of the 20th century. Nordic model implies the state actively involved in social sphere, developed public sector and a society with a sense of high responsibility. Therefore, the “charm” of Nordic model evoked and evokes in people a great benevolence and sympathy. The attractiveness of the Nordic model is expressed in comparatively low level of property inequalities, high rate of social mobility, gender balance, absolute material welfare, etc. The visible example of the Nordic model in the last century was Sweden. Currently, German model of welfare state deserves attention. The economic literature underlines that to a certain degree the success of Germany is a result of active functioning of the economy of public sector. Modern Europe is characterized by the tendency of inclusive growth and rise in prosperity of the state sector.

ინოვაციური ეკონომიკა
INNOVATIVE ECONOMY

Ramaz Abesadze

*Director of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU,
professor, Doctor of Economics*

Vakhtang Burduli

*Doctor of economics sciences, head of Department of
Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU*

**CURRENT STATES AND PRIORITIES FOR THE FORMATION OF NATIONAL
INNOVATION SYSTEM IN GEORGIA**

Summary

The article characterizes the current state of the national innovation system of Georgia, it shows that the majority of its members are currently in their infancy. Then, in the context of a number of key blocks of the national innovation system (block providing innovation policy of the state, block of the production of innovation, research and development sector, organizations on a transfer (transmission) of technologies and other elements of the innovation infrastructure, the system of cooperation with international innovation environment, block of financing innovative activity etc.) are identified and justified priority directions of its formation.

Keywords: *innovative development; block of the national innovation system (NIS); technology transfer; financing innovative development.*

Introduction

Without the existence in the country of an effective innovation system it is not possible to ensure sustainable economic growth and develop the necessary industries in the long term to achieve self-sufficiency of economy (now imports exceed exports by almost 4 times, due to the curtailment after the collapse of the Soviet Union, of the activities of many industries, Companies of which produce products for both domestic consumption and for export) [, 2014; Burduli, 2015]. Although several companies had been built under the government of Saakashvili equipped with imported technologies, at the same time the collapse of some of the remaining components of the innovation system happened. And now the country faces the acute problem of the formation of a complete innovation system. However, its formation requires sufficiently long time, large investments. All this determines the gradualness of its formation. Therefore, in this article we have tried to highlight and substantiate top priorities of country's NIS development in the context of each key block.

Current state of Georgia's NIS

To date, the innovation system of the country is very underdeveloped and inefficient (although coming to power in 2012, the new government began taking some measures for its improvement, but the reorganization was very slow, for example, the "Law of Georgia on innovations"), in particular was adopted only in June 2016.

1. The deplorable situation remains in the scientific potential of the country; before coming to power of the new government a strong reduction in the number of scientists took place, a number of research institutions was closed, the salary of the remaining scientists were purely symbolic; though under the new government the salary increased by 2 times, but it was

still not enough to attract to research institutions capable young professionals. The material base of science is undermined, the proportion in GDP of the funding of science, in particular, and, innovative activity in general is almost the lowest in the world.

2. Serious conversion requires the higher, vocational and continuing education system, which is not adequately focused on the requirements of the economy, the system of retraining is also underdeveloped inefficient and so on.

3. Until recently was, virtually absent, and so far is insignificant the transmission system innovation results in production (services and mechanisms for technology transfer, techno parks, business incubators, advisory services, engineering and consulting firms).

4. Still there are no mechanisms of public financial and fiscal support for innovation in the national and regional levels yet.

5. Subsequent support projects implemented by foreign donors are not performed, that in many cases, virtually nullifies the results of their activities.

6. Grant system is undeveloped and its management is low: the state does not give orders to scientists on innovations; although there is a special fund to support research, which annually awards grants for research in the context of different scientific disciplines, but these scientific developments are not related to innovation.

7. In fact there is no connection or it is weak between science, business and government.

8. Almost there is no innovation based on own research, imports of innovation is mainly realized in the field of IT technologies, which is due to the fact that there are many factors hindering the import of new production technologies - lack of knowledge, political will and institutional support, the fear of financial risk in the case of the real investment in industries from big business, and so on.

9. Provision of legislative basis of innovation activity has been started only now. However, you can name the documents that directly or indirectly, meet the requirements of innovative development (these are the following documents: "Science, Technology and Development Act of Georgia" (1994), "Innovation concept of Georgia" (2012); Strategy for Socio-Economic Development of Georgia "Georgia 2020"), but they were absolutely insufficient for the establishment and strengthening of the innovation system. Currently, as noted, the "Law of Georgia on innovation" has been adopted [The Law..., 2016], the provisions of which apply to the subjects of innovation, the infrastructure contributing to innovation, financing innovation and the commercialization of innovations. It should be noted that this law is designed at a very high level, it provides many of the provisions necessary to ensure such legislation, the leadership of which is necessary for the formation of a modern model of the national innovation system. In particular, the provisions of the law take into account some of the regulation, which are necessary for the regulation of the interaction between the three leading institutional sectors (government, business and science) characteristic to the national innovation system based on the principle of "the model of the triple helix", that comes now to replace the so-called "evroatlantik model" currently in effect in the US, Canada and EU countries.

10. In Georgia, towards the creation of an innovation system a definite step was taken in 2015, the first center of high technology and innovation (Technopark) - "Georgia" was built. The goal of the Technopark is to provide start-ups, small and medium enterprises, based on knowledge, with inaccessible to them resources for their development. Units like industrial park, are at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University and the Technical University of Georgia, which is also a step forward towards the creation of innovative networks in Georgia.

We can say that Georgia's economy is not yet developing by the innovative way. The previous government explained this by the advantage of a liberal market economy, that only the market mechanism should regulate all spheres of the economy. First, in our country there was not a liberal market economy, as the government intervened in it roughly, and, secondly,

a liberal market economy does not exclude an active, effective state intervention in the economy. On the contrary, the state should create conditions for the development of the economy in the right direction. Currently, the government has recognized the need for innovative development of the country.

Priorities of formation of Georgia's NIS

In order to identify priority areas for the formation of the national innovation system of Georgia it is first necessary to draw a clear structuring of its constituent units. Based on a series of works where on the ground of researchers of NIS of EU and some other countries were systematized the blocks [, 2009; ..., 2013; ..., 2006], and on its own development [, 2016], we can offer the following system blocks:

1. The block providing innovation policy of the state: a) governmental organizations, defining the innovation policy of the state, ministries, departments, agencies, foundations and other regulatory and funding agencies; b) the strategy and priorities of innovation policy; c) the legal and regulatory framework in the field of development and stimulation of innovation, including the provisions governing the relationship between science, business and government.

2. The block of the production of innovations: a) the business sector (companies producing innovative product - developing innovation units in large corporations, small and medium-sized enterprises that create innovative products); b) the enterprises developing innovative products the creation of which has been partially or fully funded by the state (for example, on the principle of state venture).

3. Research sector (universities and research institutes).

4. Organizations for transfer (transmission) technologies and other elements of the innovation infrastructure (technoparks, business incubators, centers for technology transfer and commercialization, and so on). All these structures should contribute to the identification and implementation in production of both domestic (which in a small country are few), and, in particular, imported new production technologies.

5. The system of interaction with the international innovation environment, i.e. the relationship with foreign partners in innovation activity both in terms of supply (transfer) to the country of new technologies, as well as in terms of joint innovation activity.

6. The block of financing of innovative activity: a) government (central and regional) funding for innovation; b) the financing of innovative activities by business sector; c) public-private partnership in the field of innovation activity financing.

7. Training block.

8. Block Supporting the projects carried out by donors.

9. Block supporting the innovative development of agriculture.

Now, in the context of these blocks we will discuss the priorities of formation of the national innovation system.

1. The block providing innovation policy of the state. The "Law of Georgia on innovations," are designated the functions of consultative body of the government "Research and Innovation Council", the most important of which is the coordination of the development of public policy in the field of innovations and the coordination of the development of ecosystems of national and regional innovations both between government agencies and between the public, private, scientific and educational sectors. The law also outlines challenges of legal person of public law "Georgian Agency of Innovations and Technologies", which is to promote the commercialization of innovation and stimulate the use of innovation. But nothing is said about the innovation fund, some other species of which exist in many countries with successfully developing innovation system. Of course in the law there are indicated the rules of public financing of innovation activity by agency, but it seems that in addition to this there

should be Innovation Fund to finance (in whole or on the principle of public-private partnership) the most relevant in the present conditions innovative operations or development.

In the strategy of innovation policy there must be defined the priorities of country development and designed basic industries with a view to industrial innovation for, which basic public resources should be allocated, and the priority should be given to innovative development of traditional industries, the work of the majority of enterprises of which stopped in the early 90s owing to the lack of competitiveness of products manufactured on outdated technology and the lack of knowledge (the cessation of operation of these enterprises was the main cause of present huge imbalance between the volume of exported and imported products). In addition, the strategy must identify priorities for the formation and development of national and regional innovation systems and select priority areas for the development of national innovations in the public sector. An integral part of the strategy should be to develop special programs of innovative development, which is practiced in many countries.

Despite the fact that the "Law of Georgia on innovations" has been adopted, it is necessary to further develop the legal framework of innovative activity. For example, the third chapter of this law (Articles 16 and 17) regulates the financing by the innovative activity agency. But nothing is said about how financial resources of agencies are formed. Meanwhile, the only budgetary funding, at a very weak at the moment tax base of replenishment, will be insufficient. Therefore it is obvious that the financial agency fund should be replenished through public borrowing, which should be reflected in the legislation or other regulations. It is also appropriate to introduce into legislation a provision stating that to the universities and other research institutions must belong the intellectual property rights on those developments which are held with the financial support of the state. This situation is one of the characteristic of the national innovation systems based on a "triple helix" [..., 2013].

2. The block of production of innovations. In all developed countries, most of the innovations are made in the business sector. Currently in Georgia the production of innovations in the business sector is at a negligible level. Large corporations in the industrial sector are few in the country, although there are many in the trade sector (which mainly grow at the expense of exorbitant import and distribution of consumer products in the country), but in the commercial sector, there is no need to produce a large number of new technologies. Therefore, before talking about the organization of innovation departments in large corporations it is necessary to rebuild hypertrophied sectoral structures of Georgia in the direction, in order that to have more enterprises in actual industries and agriculture (about the ways of such adjustment and economic mechanisms ensuring it in Georgia, see in our works [..., 2014; Burduli, 2015; ..., 2016]). Now it is more important to create small innovative private companies (which mainly have to explore new foreign technologies for their subsequent transfer to the production) and the Technology Transfer Network, to ensure accelerated growth of these import-substituting and export-oriented industries. Although in some sectors, such as the rapidly growing industry of building materials, even now it is possible to create innovation divisions in large companies, which, in particular, will help to ensure the development of production in the country of many modern construction materials, which are now imported).

The priority is the creation of the state (or based on public-private partnership) small innovative enterprises, taking into account the imperatives of innovation strategy of the state (but the latter has not yet been developed).

3. Research sector. Universities and research institutions need to pay more attention to scientific research focused on innovative research.

In most developed countries (with euroatlantic NIS model, now transformed into the NIS, built on a "triple helix model") the core of the NIS, conducting research and development, are actually the universities and some other research centers [..., 2015]. Today, the basis of the United States NIS are approximately 150 universities, where

main researches in the field of basic science and significant part of applied researches are concentrated. In addition to universities in the United States higher research institutes are engaged in fundamental research activities. Another structure of the US NIS are national laboratories (the largest institutions, developing any direction of applied science [..., 2013]. The leading role is played by universities in major European countries like Germany, Great Britain and Italy. However, in France, the vast majority of basic researches carried out in the framework of the National Centre of Scientific Research (CNRS), the analog of Academy of science in the country, there are two more categories of research institutions linked to the State: public research institutions; public industrial and commercial establishments primarily engaged in knowledge-intensive sectors of the national economy [..., 2015]. In a small country of Denmark, in addition to the universities an important part of the NIS are sectoral research institutions. Besides, there are GTS-institutes ("approved technological service provider"), extending bridge between the state and private structures. Powerful innovative infrastructure is also established in Denmark. Nevertheless, much of the innovation activity is reduced to small innovations aimed at improving production process locally [...: 5].

From this experience, it must be concluded that in a small country it is impossible to do without large-scale borrowing from abroad of new technologies. This is even more necessary in Georgia, where, as mentioned above, is required to rectify the hypertrophied industrial structure of the economy. Therefore, in the country at every stage of the promotion of innovation in production, special attention should be paid to the problem of borrowing (import) of innovation (ie new technologies), in particular, at the research and development stage in the relevant institutions (either University or Research Institute) it is necessary to establish the scientific and research division dedicated to the study of demanded foreign innovative technologies and make recommendations for their promotion to production.

4. Organizations for transfer (transmission) technologies and other elements of the innovation infrastructure. The "Law of Georgia on innovations," observes the following elements of the innovation infrastructure: science technology park; business incubator; business accelerator; transmission center (ie a transfer.) of technologies; laboratory of industrial innovation; innovation laboratory; innovation center; other innovative infrastructure.

In this area, in our opinion, at first, technology parks the founders of which would outline the range of its member research organizations should be formally set up in several regions, contribute to the establishment and deepening of innovative linkages between research institutions and production and also promote the establishment of the necessary elements of the innovation infrastructure as well.

The main objective of the innovation infrastructure is a transfer (transmission) technology. However, under the transfer is meant a wider range of tasks than it is specified in the said Act for the "Technology Transfer Center". In fact, in the transfer directly or indirectly, other elements of the innovation infrastructure are involved. For example, a business accelerator problem usually is to support the development of technologies (including investment), by innovative start-ups, which can also be considered as a part of the technology transfer process. Therefore, along with business incubators there must be founded first technology transfer centers and business accelerators in several regions of Georgia.

5. The system of cooperation with international innovation environment. Georgia is a small country and therefore can not produce a large number of new production technologies (and in general such production is currently negligible). Basically, it should be guided by borrowing (import) of production technologies from foreign countries (as well as in large countries there is mass importation of foreign and domestic exports of new technologies). Therefore, domestic technology transfer centers should cooperate with relevant foreign systems, in particular, domestic enterprises to assist in the acquisition of patent

licenses, know-how, attract foreign engineering firms for setting of new production technologies purchased abroad and delivery of object "turnkey" and also promote the organization of joint, in particular, venture capital companies.

Another area of international cooperation in innovation is cooperation in the development and production of innovations, in particular at the stage of research and development. The problem of international cooperation in this field has not been yet solved at the appropriate level, but with the EU countries, there are broad prospects for the development of such cooperation on the basis of guidance of the provisions of Chapter 12 of Section VI of the Agreement on Association of Georgia with the EU "Agreement in the field of research, development and demonstration of technologies", where in particular, it said: "The Parties shall promote cooperation in all fields of civil research, development and demonstration (RTD) of technology focused on two-way benefit and in accordance with all levels of the adequate and effective protection of intellectual property (Article 342)." "Cooperation in the field of research, development and demonstration (RTD) of technology encompasses: (a) the sectoral dialogue and the exchange of scientific and technical information; (B) appropriate assistance to appropriate access to each side of the program; (C) increase of research capabilities and participation of Georgian research institutions in the framework of the EU programs; (D) promote joint research projects in all fields of research, development and demonstration (RTD) of technology ... (Article 343). "

6. The block of financing of innovative activity. As noted above both public and private funding of innovative activity in Georgia is very low. Meanwhile, in the EU countries with a successful innovation policy a lot of money is spent on such funding. So in 2009 the proportion of total expenditure on R & D funding in the GDP amounted to 3.70% in Finland, Sweden - 3.75% Germany - 2.63% Austria - 2.66%, Denmark - 2.72%, France - 1.99% [..., 2011: 222]. And the state's share in the total cost is less, for example, in Finland - 25.4%, Sweden - 30.0%, France - 36.2% (though later in France the proportion of public expenditure increased to 49.9% [..., 2015]). Therefore, in order to form and use the NIS in Georgia, you need to dramatically increase both public and private expenditures in this area.

Public funding of innovation activities depends on the capabilities of the state budget expenditures. Due to the low tax base of its replenishment, it is now, as noted, negligible. Therefore, to provide a reasonable size of public funding, it is necessary to improve the tax system by increasing rates of certain taxes. And private capital is not yet sufficiently organized to allocate sufficient funds for the development of NIS and innovation activity. In private business, most of the available funds are concentrated in the area of commercial capital, which, in view of the large risk because of incompetence, does not seek to place them in the innovative sphere of the industrial sector. Therefore it is necessary to self- restructure the system of business. In order to confirm the correctness of our following proposals in this field, we first give the following quote: "The rapid success of the innovative development of South Korea has become possible thanks to the active borrowing of foreign technology and competent patent policy. An important role in the "economic miracle" of Korea played large **financial-industrial groups** (chaebol), which were the basis for national economic development for many years" [...: 14]. "In South Korea, initially modernization was built on **borrowing** foreign technologies, which took place in various forms: contracts" turnkey ", licensing, consulting services. The study of foreign experience took place mainly through **the establishment of joint venture companies** with Japanese partners. At the present time, despite the fact that Korea is leading in many high-tech positions in world exports, the country is still largely dependent on imported equipment due to insufficient development of their own core technologies "[...: 7, 8].

To increase the investment activity of business, Georgia just needs according to the prior example UK, the creation FPG, with the inclusion in their composition of trading

companies (after the example of the United States. [, 2000]), and as part of PPG the bank must have sufficient competence to select suitable areas for funding the creation of innovative companies in the industrial sector not only through credit, but also through venture investment produced directly by the bank, as well as by other companies, members of the PPG, possibly on public-private partnership with the participation of the Georgian agency of innovation and technology. Venture innovative firms should be established jointly with foreign partners to.

More ways to improve public investment and business arrangements to the real sector of the economy are presented in [, 2016].

7. Training block. Training of innovative personnel (including innovative managers) can not be carried out haphazardly. It should consist of interconnected stages of increasing knowledge and competence. Along with universities, training experts in the field of fundamental and applied sciences, and institutions directly focused on the acquisition of knowledge in the field of innovation activity (such as innovation center according to the Law of Georgia on innovation), National Engineering schools play a huge role in developed countries [..., 2013; , 2008: 8]. Of great importance for the development of innovative activity is the training of highly qualified specialists - namely doctors of sciences. In some European countries, such as the Netherlands and Austria, there is an increasing shortage of doctors of scientific and technical professions, or even a lack of competent personnel, which leads to low returns from research and technological development [...: 6, 9, 10], and the insufficient development of cooperation between science and business in some countries, such as Germany, encourages them to build in the universities the departments of business, designed to promote broader commercialization of research [...: 12].

In our opinion, the doctor of sciences in Georgia must be prepared not only at the university departments (as is the case now), but also in specialized research institutes, where scientific researches of both fundamental and applied nature are mainly held.

8. Block supporting the projects carried out by donors. Important projects in Georgia were carried out by donors, but their commercialization did not take place; important financial and intellectual means were spent in vain, therefore in the future such projects should be carried out, the implementation of the results of which are sure to happen in the industry. To do this, at the Georgian Agency of Innovation and Technology should be created temporary units to support the implementation of the projects done by donors, which will be to monitor, finance additionally if necessary, , commercialize the projects and other actions required.

9. Block supporting innovation development of agriculture. Currently, agriculture is very inefficient in Georgia: its productivity is low; the organizational and institutional forms of agricultural production are not regulated, in particular, there is a large number of small non-market households with very low productivity; few specialists, in particular, agronomists, designed to provide advisory assistance to agricultural producers, and there is no regulated system of their consulting service. Therefore, in our opinion, the formation of isolated systems is necessary to promote innovative development of the agricultural sector. It seems appropriate to urgently establish the Agency of innovation development of agriculture under the auspices of the Ministry of Agriculture of Georgia, where consulting and other necessary services will be created as its part based on public-private partnership.

Conclusion

Thus, the country is facing a daunting task of forming a national innovation system. At its formation we should adhere to the principle of gradualism, focusing on the top priorities in the context of each key block of innovation system. In the innovative development strategy

the main branches should be scheduled with the prospect of industrial innovation, and particular attention must be paid to the innovative development of traditional industries, the production of which is strongly curled up in the post-communist economic collapse. In terms of innovation production unit it is necessary to encourage large corporations to create innovative industrial units, it is also actually to create small private and innovative enterprises based on public-private partnerships, which in particular, and to a greater extent must master borrowed technology. The country needs to establish an effective network for technology transfer, which in addition to "centers of technology transfer" will involve other elements of the innovation infrastructure. Domestic technology transfer centers should cooperate with corresponding foreign systems in order to promote domestic enterprises to learn new production technologies purchased abroad. It is necessary to increase both public and private financing of innovation, which is currently at a very low level compared with the financing in developed and emerging countries. In the private sector this problem will be solved by the creation of financial-industrial groups.

References

1. Abesadze R., Burduli V. 2009. Innovative Activities and Their Coordination under Advancing Globalization. – The Caucasus & Globalization. Journal of Social, Political and Economic Studies. Volume 3. Issue 4. CA&CC Press. SWEDEN, P. 68-79. – Electronic resource: <http://cyberleninka.ru/article/n/innovative-activities-and-their-coordination-under-advancing-globalization>
2. Burduli V. 2015. Georgia: Problems of Increasing National Economic Self-Sufficiency (Sectoral-Structure Aspect). – Central Asia and the Caucasus. Journal of Social and Political Studies. Volume 16. Issue 3-4. CA&CC Press®. SWEDEN. P. 155-175.
3. The Law of Georgia on Innovation. 2016 (In Georgian). – Electronic resource: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3322328/0/ge/pdf>
4. Абесадзе Р., Бурдули В. 2014. Структурные и инновационные проблемы экономического развития. Тбилиси, 372 с. – Электронный ресурс: http://pgie.tsu.ge/contentimage/sxvadasxva/Abesadze_Burduli.pdf
5. Абесадзе Р. 2016. Инновации, инновационные сети и общие направления формирования инновационной экономики в Грузии. – In book: PRZEDSIĘBIORSTWO W STRUKTURACH SIECI. Lublin, Wydawnictwo KUL.
6. Бурдули В. 2016. Формирование экономических механизмов привлечения свободных финансовых ресурсов национального бизнеса на создание производств в актуальных секторах экономики. – *Ekonomisti*, № 1 (Volume VIII). Стр. 46-66. – Электронный ресурс: http://www.pgie.tsu.ge/contentimage/sxvadasxva/jurnali_ekonomisti/1-2016_.pdf
7. Зверев А.В. 2009. Формирование национальной инновационной системы: мировой опыт и российские перспективы. Автореферат диссертации д.э.н. М., – Электронный ресурс: <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-ekonomika/a840.php>.
8. Модели формирования национальных инновационных систем. 13.09.2013. – Электронный ресурс: http://kapital-rus.ru/articles/article/modeli_formirovaniya_nacionalnyh_innovacionnyh_sistem/
#

9. Национальные инновационные системы в России и ЕС. 2006. М.: ЦИПРАН РАН, Под редакцией: Иванова В. В. (Россия), Ивановой Н. И. (Россия), Розебума Й (Нидерланды), Хайсберса Х. (Нидерланды).
10. Национальные инновационные системы крупных западноевропейских стран (Великобритания, Германия, Франция, Италия). 2015. Минск– Электронный ресурс:
http://knowledge.allbest.ru/economy/2c0a65635b2ac69b4d43b89421316d36_1.html
11. Сергеев В. М., Алексеенкова Е. С., Нечаев В. Д. 2008. Типология моделей инновационного развития. – Ж.: «Полития. Анализ. Хроника. Прогноз», №4(51). – Электронный ресурс: <http://cyberleninka.ru/article/n/tipologiya-modeley-innovatsionnogo-razvitiya>
12. Соснов Ф. Г. 2011. Роль Франции в процессе инновационного развития Европейского Союза на современном этапе. – Ж.: Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. №1-2. – Электронный ресурс: <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-frantsii-v-protssesse-innovatsionnogo-razvitiya-evropeyskogo-soyuza-na-sovremennom-etape-1>
13. Справка о международном опыте инновационного развития. Министерство экономического развития Российской Федерации. Департамент координации, развития и регулирования внешнеэкономической деятельности. – Электронный ресурс:
http://economy.gov.ru/minec/about/structure/depsvod/doc20110407_02
14. Цветков В. А. 2000. Финансово-промышленные группы в современном мире. Опубликовано в журнале «Промышленная политика Российской Федерации». 6. Электронный ресурс: <http://www.ipr-ras.ru/articles/tsvet-00.htm>

Без существования в стране действенной инновационной системы невозможно обеспечить устойчивый экономический рост и развивать необходимые отрасли с тем, чтобы в перспективе достигнуть самодостаточности экономики (в настоящее время объемы импорта превышают объемы экспорта почти в 4 раза, что обусловлено свертыванием после развала Советского Союза деятельности многих отраслей, предприятия которых производили как продукцию для внутреннего потребления, так и для экспорта) [Абесадзе, 2014; Бурдули, 2015]. При правительстве М. Саакашвили хотя и было построено несколько предприятий оснащенных импортными технологиями, но происходило и свертывание некоторых из сохранившихся компонентов инновационной системы. Поэтому сейчас перед страной остро стоит задача формирования полноценной инновационной системы. Однако для ее формирования требуется достаточно большое время, необходимы крупные капиталовложения. Все это предопределяет постепенность ее формирования. Поэтому в данной статье мы попытались высветить и обосновать первоочередные приоритетные направления развития НИС страны в разрезе каждого ключевого блока.

1. Современное состояние НИС Грузии

К настоящему времени инновационная система страны очень неразвита и неэффективна (хотя с приходом к власти в 2012 году нового правительства и стали приниматься некоторые меры по ее улучшению, но реорганизация идет очень медленно, например, лишь в июне 2016 года был принят «Закон Грузии об инновациях»), в частности:

1. В плачевном положении пребывает научный потенциал страны, до прихода нового правительства происходило сильное сокращение количества ученых, был закрыт ряд научно-исследовательских институтов, зарплаты оставшихся ученых были чисто символическими; хотя при новом правительстве зарплаты и увеличились в 2 раза, но этого оказалось недостаточно для того, чтобы привлечь в научно-исследовательские институты молодых способных специалистов. Подорвана материально-техническая база науки, удельный вес в ВВП финансирования как науки, в частности, так и в целом инновационной деятельности почти самый низкий в мире.

2. Серьезного преобразования требуют системы высшего, профессионального и непрерывного образования, которые еще не вполне адекватно ориентированы на требования экономики, слабо развита и неэффективна система переподготовки кадров и т. д.

3. До недавнего времени фактически отсутствовала и до настоящего времени ничтожна система передачи результатов инновационной деятельности в производство (службы и механизмы трансфера технологий, технопарки, бизнес-инкубаторы, консультационные службы, инжиниринговые и консалтинговые фирмы).

4. Как на общегосударственном, так и на региональном уровнях до сих пор не существует механизмов государственной финансовой и бюджетно-налоговой поддержки инновационной деятельности.

5. Не осуществляется последующая поддержка проектов, осуществленных иностранными донорами, что во многих случаях практически сводит к нулю результаты их деятельности.

6. Неразвита грантовая система и низок ее менеджмент: государство не дает заказы ученым на инновационные разработки; хотя и существует специальный фонд поддержки научных исследований, который ежегодно выделяет гранты на научные исследования в разрезе разных научных дисциплин, но эти научные разработки не связаны с инновационной деятельностью.

7. Слаба, фактически отсутствует связь между наукой, бизнесом и государством.

8. Почти не осуществляются инновации, основанные на собственных исследованиях, а импорт инноваций осуществляется в основном в сфере ИТ технологий, что обусловлено тем, что существует много факторов тормозящих импорт новых производственных технологий – отсутствие необходимых знаний, политической воли и институциональной поддержки, боязнь финансового риска в случае осуществления реальных инвестиций в отрасли промышленности со стороны крупного бизнеса и т. д.

9. Формирование правовой базы инновационной деятельности в основном началось лишь в настоящее время. Однако можно назвать документы, которые прямо или косвенно отвечают требованиям инновационного развития (это следующие документы: «Закон Грузии о науке, технологиях и их развитии» (1994); «Инновационная концепция Грузии» (2012); Стратегия социально-экономического развития Грузии «Грузия 2020»), но они были абсолютно недостаточны для создания и укрепления инновационной системы. В настоящее время, как было отмечено, принят «Закон Грузии об инновациях» [Закон..., 2016], положения которого распространяются на субъектов инновационной деятельности, на инфраструктуру содействия

инновационной деятельности, финансирование инновационной деятельности и коммерциализацию инноваций. Необходимо отметить, что этот закон разработан на очень высоком уровне, в нем предусмотрены многие положения, необходимые для того, чтобы обеспечить такое законодательство, руководствоваться которым необходимо для формирования в стране современной модели национальной инновационной системы. В частности, в положениях закона учтены некоторые регуляции, которые необходимы для регламентации взаимодействия между тремя ведущими институциональными секторами (государством, бизнесом и наукой) характерного для национальной инновационной системы построенной по принципу «модели тройной спирали», которая приходит в настоящее время на смену так называемой «евро-атлантической модели», действовавшей до настоящего времени в США, Канаде и странах ЕС.

10. В Грузии по направлению создания инновационной системы определённый шаг был сделан в 2015 году, был построен первый центр высоких технологий и инноваций (технопарк) - “Грузия”. Целью технопарка является предложить стартапам, мелким и средним предприятиям, основанным на знаниях, труднодоступные для них ресурсы с целью их развития. Единицы, похожие на технопарк, существуют в Тбилисском Государственном Университете имени Иване Джавахишвили и в Техническом Университете Грузии, что также является шагом вперёд по направлению создания инновационных сетей в Грузии.

Можно сказать, что экономика Грузии пока ещё развивается не по инновационному пути. Предыдущее правительство объясняло это преимуществом либеральной рыночной экономики, что, будто, только рыночный механизм должен отрегулировать все сферы экономики. Во-первых, в нашей стране не существовала либеральная рыночная экономика, так как государство в неё грубо вмешивалось, и, во-вторых, либеральная рыночная экономика не исключает активное, эффективное вмешательство государства в экономику. Наоборот, именно государство должно создать условия развития экономики в правильном направлении. В настоящее время государством признана необходимость инновационного развития страны.

2. Приоритеты формирования НИС Грузии

Для того, чтобы наметить приоритетные направления формирования национальной инновационной системы Грузии прежде всего необходимо провести четкое структурирование составляющих ее блоков. Основываясь на ряде работ, где на основе исследования НИС стран ЕС и некоторых других стран проведена систематизация блоков [Зверев, 2009; Модели..., 2013; Национальные..., 2006], и собственных разработках [Абесадзе, 2016], можно предложить следующую систему блоков:

1. Блок обеспечения инновационной политики государства: а) правительственные организации, определяющие инновационную политику государства, министерства, ведомства, агентства, фонды и другие регулирующие и финансирующие агентства; б) стратегия и приоритеты инновационной политики; в) нормативно-правовая база в области развития и стимулирования инновационной деятельности, включая положения регламентирующие взаимосвязи между наукой, бизнесом и государством.

2. Блок производства инноваций: а) бизнес-сектор (компании производящие инновационный продукт – разрабатывающие инновации подразделения в крупных корпорациях, малые и средние предприятия, создающие инновационный продукт); б) разрабатывающие инновационный продукт предприятия, создание которых частично или полностью было профинансировано государством (например, по принципу государственного венчура).

3. Научно-исследовательский сектор (университеты и НИИ).

4. Организации по трансферу (передаче) технологий и другие элементы инновационной инфраструктуры (технопарки, бизнес-инкубаторы, центры по коммерциализации и трансферу технологий и т. д.). Все эти структуры должны способствовать выявлению и внедрению в производство как отечественных (которых в небольшой стране немного), так и, в особенности, импортных новых производственных технологий.

5. Система взаимодействия с международной инновационной средой, т. е. взаимосвязи с зарубежными партнерами по инновационной деятельности, как в области поставок в страну (трансфера) новых технологий, так и в области проведения совместных инновационных разработок.

6. Блок финансирования инновационной деятельности: а) государственное (центральное и региональное) финансирование инновационной деятельности; б) финансирование инновационной деятельности бизнес-сектором; в) государственно-частное партнерство в области финансирования инновационной деятельности.

7. Блок подготовки кадров.

8. Блок поддержки проектов, осуществленных донорами.

9. Блок поддержки инновационного развития сельского хозяйства.

Теперь в разрезе перечисленных блоков обсудим приоритетные направления формирования национальной инновационной системы.

1. Блок обеспечения инновационной политики государства. В «Законе Грузии об инновациях» обозначены функции совещательного органа правительства «Совета по исследованиям и инновациям», важнейшие из которых координация разработки государственной стратегии в сфере инноваций и координация развития экосистемы национальных и региональных инноваций как между государственными ведомствами, так и между государственным, частным, научным и образовательным секторами. В законе также в общих чертах обозначены задачи юридического лица публичного права «Грузинского агентства инноваций и технологий», которое должно содействовать коммерциализации инноваций и стимулировать использование инноваций. Но ничего не сказано об инновационном фонде, те или иные разновидности которого существуют во многих странах с успешно развивающейся инновационной системой. Конечно в законе обозначены правила государственного финансирования инновационной деятельности агентством, но представляется, что помимо этого должен существовать и инновационный фонд в целях финансирования (полностью или по принципу государственно-частного партнерства) наиболее актуальных в современных условиях инновационных операций или разработок.

В стратегии инновационной политики должны быть определены приоритеты развития страны и намечены основные отрасли с перспективой промышленного внедрения инноваций, на которые должны выделяться основные государственные

ресурсы, причем первоочередное внимание необходимо уделить инновационному развитию традиционных отраслей, работа большинства предприятий которых в начале 90-ых годов прекратилась из-за неконкурентоспособности производимой на устаревших технологиях продукции и дефицита знаний (прекращение работы этих предприятий стало основной причиной ныне существующего огромного дисбаланса между объемами экспортируемой и импортируемой продукции). Помимо этого в стратегии необходимо наметить первоочередные задачи формирования и развития национальной и региональных инновационных систем и выбрать приоритетные направления в области разработки национальных инноваций в государственном секторе. Составной частью стратегии должна стать разработка специальных программ инновационного развития, что практикуется во многих странах.

Несмотря на то, что принят «Закон Грузии об инновациях», необходимо дальнейшее развитие законодательной базы инновационной деятельности. Так, например, третья глава этого закона (Статьи 16 и 17) регламентирует вопросы финансирования агентством инновационной деятельности. Но ничего не сказано о том как формируются финансовые средства агентства. Между тем, только бюджетного финансирования, при очень слабой в настоящее время налоговой базе пополнения бюджета, будет явно недостаточно. Поэтому очевидно, что финансовый фонд агентства должен будет пополняться за счет государственных заемных средств, что должно быть отражено в законодательстве или других нормативных документах. Целесообразно также ввести в законодательство положение о том, что университетам и другим исследовательским учреждениям должны принадлежать права интеллектуальной собственности на те разработки, которые проведены при финансовой поддержке государства. Такое положение является одним из характерных для национальных инновационных систем, построенных по принципу «тройной спирали» [Модели..., 2013].

2. Блок производства инноваций. Во всех развитых странах большая часть инноваций производится в бизнес-секторе. В Грузии в настоящее время производство инноваций в бизнес-секторе находится на ничтожном уровне. Крупных корпораций в промышленном секторе в стране мало, правда их много в торговом секторе (которые в основном растут за счет непомерного импорта и сбыта в стране потребительской продукции), но в торговом секторе нет необходимости производить большое количество новых технологий. Поэтому прежде, чем говорить об организации инновационных подразделений в крупных корпорациях необходимо перестроить гипертрофированную отраслевую структуру Грузии в том направлении, чтобы было больше предприятий в актуальных отраслях промышленности и сельского хозяйства (о путях такой перестройки и обеспечивающих ее экономических механизмах в Грузии см. в наших работах [Абесадзе, 2014; Бурдули, 2015; Бурдули, 2016]). Сейчас более актуально создавать малые инновационные частные предприятия (которые преимущественно должны исследовать новые зарубежные технологии для последующей их передачи в производство) и сеть трансфера технологий, чтобы обеспечить ускоренный рост указанных импортозамещающих и экспортоориентированных отраслей. Хотя в некоторых отраслях, например, в быстро растущей промышленности строительных материалов и сейчас можно создавать в крупных компаниях инновационные подразделения, которые, в частности, помогут обеспечить освоение

производства в стране многих современных строительных материалов, которые ныне импортируются).

Приоритетным является также создание государственных (или основанных на государственно-частном партнерстве) малых инновационных предприятий, принимая во внимание императивы инновационной стратегии государства (однако последняя пока не разработана).

3. Научно-исследовательский сектор. В университетах и НИИ необходимо больше внимания уделять научным разработкам ориентированным на инновационные исследования.

В большинстве развитых стран (с евроатлантической моделью НИС, трансформирующейся ныне в НИС, построенную по принципу «модели тройной спирали») фактически ядром НИС, проводящим исследования и разработки, выступают университеты и некоторые другие научно-исследовательские центры [Национальные..., 2015]. Сегодня основой НИС США являются примерно 150 университетов, в которых сосредоточены основные исследования в области фундаментальной науки и значительная часть прикладных исследований. Помимо университетов, в США фундаментальной исследовательской деятельностью занимаются институты высших исследований. Следующей структурой НИС США являются национальные лаборатории (крупнейшие институты, развивающие какое-либо направление прикладной науки [Модели..., 2013]. Ведущую роль играют университеты в таких крупных европейских странах как Германия, Великобритания и Италия. Однако во Франции подавляющая часть фундаментальных исследований осуществляется в рамках Национального центра научных исследований (CNRS), аналога Академии наук. В стране существует еще две категории научно-исследовательских учреждений, связанных с государством: государственные научно-исследовательские учреждения; государственные промышленно-коммерческие учреждения, занимающиеся в основном наукоемким сектором национального хозяйства [Национальные..., 2015]. В небольшой стране Дании, помимо университетов важной составной частью НИС являются отраслевые научно-исследовательские институты. Кроме того, существуют GTS-институты («утвержденный технологический поставщик услуг»), выступающие связующими элементами между государством и частными структурами. В Дании также создана мощная инновационная инфраструктура. Тем не менее большая часть инновационной активности сводится к мелким инновациям, направленным на улучшение производственного процесса на местах [Справка...: 5].

Из этого опыта следует сделать вывод, что в малой стране невозможно обойтись без крупномасштабного заимствования за рубежом новых технологий. Тем более это необходимо в Грузии, где, как было сказано выше, требуется выправлять гипертрофированную отраслевую структуру экономики. Поэтому в стране на каждой стадии продвижения инноваций в производство особое внимание необходимо уделять проблеме заимствования (импорта) инноваций (т.е. новых технологий), в частности, на научно-исследовательской стадии в соответствующих учреждениях (будь то университет или НИИ) необходимо образовать научно-исследовательское подразделение, занимающееся исследованием востребованных зарубежных инновационных технологий и выработкой рекомендаций по их продвижению в производство.

4. Организации по трансферу (передаче) технологий и другие элементы инновационной инфраструктуры. В «Законе Грузии об инновациях» отмечены следующие элементы инновационной инфраструктуры: научный/технологический парк; бизнес-инкубатор; бизнес-акселератор; центр передачи (т. е. трансфера) технологий; лаборатория промышленных инноваций; лаборатория инноваций; центр инноваций; другая инновационная инфраструктура.

В этой области, на наш взгляд, в первую очередь, следует формально создать в нескольких регионах технологические парки, основатели которых очертят круг входящих в него научно-исследовательских организаций, будут способствовать налаживанию и углублению инновационных взаимосвязей между научно-исследовательскими организациями и производством, а также – содействовать созданию необходимых элементов инновационной инфраструктуры.

Главная задача инновационной инфраструктуры – это трансфер (передача) технологий. Однако под трансфером понимается более широкий круг задач, чем определено в упомянутом законе для «центра передачи технологий». Фактически в трансфере прямо или косвенно участвуют и другие элементы инновационной инфраструктуры. Например, задача бизнес-акселераторов обычно заключается в поддержке освоения технологий (в том числе инвестиционной) инновационными стартапами, что тоже можно рассматривать как элемент процесса передачи технологий. Поэтому, наряду с бизнес-инкубаторами необходимо первоочередное основание в нескольких регионах Грузии центров передачи технологий и бизнес-акселераторов.

5. Система взаимодействия с международной инновационной средой. Грузия малая страна и поэтому не может производить большого количества новых производственных технологий (и вообще такое производство в настоящее время ничтожно). В основном она должна ориентироваться на заимствование (импорт) производственных технологий в зарубежных странах (да и в крупных странах происходит массовый импорт зарубежных и экспорт отечественных новых технологий). Поэтому отечественные центры трансфера технологий должны сотрудничать с соответствующими системами зарубежных стран, в частности, для оказания отечественным предприятиям содействия в приобретении патентных лицензий, ноу-хау, привлечения иностранных инжиниринговых фирм для наладки закупленных за рубежом новых производственных технологий и сдачи ими объекта «под ключ», а также – содействия в организации совместных, в частности, венчурных предприятий.

Другое направление международного сотрудничества в инновационной деятельности – это сотрудничество в области разработки и производства инноваций, в частности и на стадии научно-исследовательских разработок. Пока проблема международного сотрудничества в этой области не решена на должном уровне, но со странами ЕС существуют широкие перспективы развития такого сотрудничества на основе руководства положениями главы 12 раздела VI Соглашения об ассоциации Грузии с ЕС «Сотрудничество в сфере исследований, развития и демонстрации технологий», где, в частности, сказано: «Стороны будут способствовать сотрудничеству во всех сферах гражданских научных исследований, развития и демонстрации (RTD) технологий с опорой на двухстороннюю пользу и в соответствии со всеми уровнями надлежащей и эффективной защиты интеллектуальной собственности (Статья 342)». «Сотрудничество в области исследований, развития и демонстра-

ния (RTD) технологий охватывает: (а) отраслевой диалог и обмен научной и технической информацией; (b) надлежащее содействие соответствующего доступа к программам каждой стороны; (с) рост исследовательских возможностей и участия грузинских исследовательских учреждений в рамочных программах Евросоюза; (d) содействие совместным исследовательским проектам во всех сферах исследований, развития и демонстрации (RTD) технологий... (Статья 343)».

6. Блок финансирования инновационной деятельности. Как было отмечено выше как государственное, так и частное финансирование инновационной деятельности в Грузии находится на очень низком уровне. Между тем, в странах ЕС с успешной инновационной политикой на такое финансирование затрачиваются большие средства. Так в 2009 г. доля общих затрат на финансирование исследований и разработок в ВВП составляла в Финляндии 3.70%, в Швеции – 3.75%, Германии 2.63%, Австрии 2.66%, Дании – 2.72%, Франции – 1.99% [Соснов, 2011: 222]. Причем на долю государства в общей сумме затрат приходится меньшая доля, например, в Финляндии – 25.4%, Швеции 30.0%, Франции – 36.2% (впрочем позднее во Франции доля государственных затрат возросла до 49.9% [Национальные..., 2015]). Поэтому, чтобы сформировать и задействовать в Грузии НИС, необходимо резко увеличить как государственные, так и частные затраты в эту область.

Государственное финансирование инновационной деятельности зависит от возможностей расходной части государственного бюджета. Ввиду низкой налоговой базы его пополнения оно в настоящее время, как было отмечено, ничтожно. Поэтому, чтобы обеспечить приемлемые размеры государственного финансирования, необходимо улучшение налоговой системы за счет увеличения ставок некоторых налогов. А частный капитал пока еще недостаточно организован для того, чтобы выделять достаточное количество финансовых средств на развитие НИС и инновационную деятельность. В частном бизнесе большая часть свободных финансовых средств сосредоточена в сфере торгового капитала, который, в виду большого риска из-за некомпетентности, не стремится размещать их в инновационную сферу промышленного сектора. Следовательно необходимо перестроить систему самоорганизации бизнеса. Для того, чтобы подтвердить правильность наших нижеследующих предложений в этой области, приведем сначала следующие цитаты: «Быстрое успешное инновационное развитие Южной Кореи стало возможным благодаря активному заимствованию зарубежных технологий и грамотной патентной политике. Важную роль в «экономическом чуде» Кореи сыграли крупные финансово-промышленные группы (чеболи), которые в течение многих лет являлись основой развития национальной экономики» [Справка...: 14]. «В Южной Корее изначально модернизация была построена на заимствовании зарубежных технологий, которое происходило в разных формах: контракты «под ключ», лицензирование, консультативные услуги. Изучение иностранного опыта происходило, главным образом, путем создания совместных венчурных фирм с японскими партнерами. В настоящее время, несмотря на то, что Корея по многим высокотехнологичным позициям лидирует в мировом экспорте, страна по-прежнему во многом зависит от импортной техники по причине недостаточного развития собственных базовых технологий» [Справка...: 7, 8].

В Грузии, чтобы повысить инвестиционную активность бизнеса, как раз необходимо, по предшествующему примеру ЮК, создавать ФПГ, с включением в их

состав и торговые компании (по примеру США [Цветков, 2000]), а банк в составе ФПГ должен иметь достаточную компетенцию, чтобы выбрать целесообразные направления финансирования создания инновационных фирм в промышленном секторе не только посредством кредитования, но и путем венчурных капиталовложений производимых как непосредственно банком, так и другими входящими в состав ФПГ компаниями, возможно и на условиях государственно-частного партнерства с участием Грузинского агентства инноваций и технологий. Венчурные инновационные фирмы следует создавать и совместно с иностранными партнерами.

Подробно пути совершенствования государственных и бизнес-механизмов инвестирования в реальный сектор экономики представлены нами в [Бурдули, 2016].

7. Блок подготовки кадров. Подготовка инновационных кадров (в том числе инновационных менеджеров) не может вестись бессистемно. Она должна состоять из связанных между собой этапов повышения знания и компетенции. Наряду с университетами, готовящими специалистов в области фундаментальной и прикладной науки, и учреждениями, непосредственно ориентированными на получение знаний в области инновационной деятельности (например, инновационный центр по версии Закона Грузии об инновациях), огромную роль в развитых странах играют национальные инженерные школы [Модели..., 2013; Сергеев, 2008: 8]. Большое значение для развития инновационной деятельности имеет подготовка специалистов высшей квалификации, а именно – докторов наук. В некоторых европейских странах, например, в Нидерландах и Австрии, наблюдается увеличивающаяся нехватка докторов наук по научно-техническим специальностям или вообще недостаток компетентных кадров, что обуславливает низкую отдачу от научно-технических разработок [Справка...: 6, 9, 10], а недостаточная развитость взаимодействия науки и бизнеса в некоторых странах, например, в Германии, побуждает их на создание в ВУЗ-ах кафедр предпринимательства, призванных содействовать более широкой коммерциализации разработок [Справка...: 12].

На наш взгляд, доктора наук в Грузии должны подготавливаться не только при университетских кафедрах (как это практикуется в настоящее время), но и в специализированных НИИ, в которых в основном и проводятся научные разработки как фундаментального, так и прикладного характера.

8. Блок поддержки проектов, осуществленных донорами. Важные проекты в Грузии осуществлялись донорами, но их коммерциализация практически не происходила, безрезультатно были израсходованы важные финансовые и интеллектуальные средства. Поэтому в будущем должны осуществляться такие проекты, внедрение результатов которых обязательно произойдет в производство. Для этого при Грузинском агентстве инноваций и технологий следует создавать временные подразделения по поддержке осуществленных донорами проектов, которые будут производить мониторинг, при необходимости дофинансирование, коммерциализацию проектов и другие требующиеся мероприятия.

9. Блок поддержки инновационного развития сельского хозяйства. В настоящее время сельское хозяйство Грузии крайне неэффективно: низка его продуктивность; не упорядочены организационно-институциональные формы сельскохозяйственного производства, в частности, имеется большое количество нерыночного характера мелких домашних хозяйств с крайне низкой произ-

водительностью труда; мало специалистов, в частности, агрономов, призванных оказывать консультативное содействие сельскохозяйственным производителям, и вообще нет упорядоченной системы их консалтингового обслуживания. Поэтому, по нашему мнению, необходимо формирование обособленной системы содействия инновационному развитию сельскохозяйственного сектора. Представляется целесообразным срочно основать Агентство инновационного развития сельского хозяйства под эгидой Министерства сельского хозяйства Грузии, в составе которого на основе государственно-частного партнерства будут созданы консалтинговые и другие необходимые службы.

Выводы

Таким образом, перед страной стоит сложнейшая задача формирования национальной инновационной системы. При ее формировании следует придерживаться принципа постепенности, с выделением первоочередных приоритетов в разрезе каждого ключевого блока инновационной системы. В стратегии инновационного развития должны быть намечены основные отрасли с перспективой промышленного внедрения инноваций, причем особое внимание необходимо уделять инновационному развитию тех традиционных отраслей, производство в которых сильно свернулось в процессе посткоммунистического обвала экономики. В разрезе блока производства инноваций необходимо побудить крупные промышленные корпорации создавать инновационные подразделения, актуально также создавать малые частные и основанные на государственно-частном партнерстве инновационные предприятия, которые в частности и в большей мере должны осваивать заимствованные технологии. В стране необходимо создать действенную сеть трансфера технологий, в которой помимо «центров передачи технологий» будут участвовать и другие элементы инновационной инфраструктуры. Отечественные центры трансфера технологий должны сотрудничать с соответствующими системами зарубежных стран в целях содействия отечественным предприятиям в освоении закупленных за рубежом новых производственных технологий. Необходимо увеличить как государственное, так и частное финансирование инновационной деятельности, которое в настоящее время находится на крайне низком уровне по сравнению с финансированием в развитых и успешных развивающихся странах. В частном секторе эту проблему поможет разрешить создание финансово-промышленных групп.

Использованная литература

1. Abesadze R., Burduli V. 2009. Innovative Activities and Their Coordination under Advancing Globalization. – *The Caucasus & Globalization. Journal of Social, Political and Economic Studies*. Volume 3. Issue 4. CA&CC Press. SWEDEN, P. 68-79. – Электронный ресурс: <http://cyberleninka.ru/article/n/innovative-activities-and-their-coordination-under-advancing-globalization>

2. Абесадзе Р., Бурдули В. 2014. Структурные и инновационные проблемы экономического развития. Тбилиси, 372 с. – Электронный ресурс: http://pgie.tsu.ge/contentimage/sxvadasxva/Abesadze_Burduli.pdf
3. Абесадзе Р. 2016. Инновации, инновационные сети и общие направления формирования инновационной экономики в Грузии. – В кн.: PRZEDSIĘBIORSTWO W STRUKTURACH SIECI. Lublin, Wydawnictwo KUL.
4. Бурдули В. 2015. Проблемы повышения уровня самодостаточности экономики Грузии (структурно-отраслевой аспект). – Центральная Азия и Кавказ. Журнал социально-политических исследований. Том 18. Выпуск 3-4. CA&CC Press®. ШВЕЦИЯ. Стр. 176-199.
5. Бурдули В. 2016. Формирование экономических механизмов привлечения свободных финансовых ресурсов национального бизнеса на создание производств в актуальных секторах экономики. – *Ekonomisti*, № 1 (Volume VIII). Стр. 46-66. – Электронный ресурс: http://www.pgie.tsu.ge/contentimage/sxvadasxva/jurnali_ekonomisti/_1-2016_.pdf
6. Закон Грузии об инновациях. 2016 (на грузинском языке). – Электронный ресурс: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3322328/0/ge/pdf>
7. Зверев А.В. 2009. Формирование национальной инновационной системы: мировой опыт и российские перспективы. Автореферат диссертации д.э.н. М., – Электронный ресурс: <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-ekonomika/a840.php>.
8. Модели формирования национальных инновационных систем. 13.09.2013. – Электронный ресурс: http://kapital-rus.ru/articles/article/modeli_formirovaniya_nacionalnyh_innovacionnyh_sistem/#
9. Национальные инновационные системы в России и ЕС. 2006. М.: ЦИПРАН РАН. Под редакцией: Иванова В. В. (Россия), Ивановой Н. И. (Россия), Розебума Й (Нидерланды), Хайсберса Х. (Нидерланды).
10. Национальные инновационные системы крупных западноевропейских стран (Великобритания, Германия, Франция, Италия). 2015. Минск. – Электронный ресурс: http://knowledge.allbest.ru/economy/2c0a65635b2ac69b4d43b89421316d36_1.html
11. Сергеев В. М., Алексеенкова Е. С., Нечаев В. Д. 2008. Типология моделей инновационного развития. – Ж.: «Полития. Анализ. Хроника. Прогноз», №4(51). – Электронный ресурс: <http://cyberleninka.ru/article/n/tipologiya-modeley-innovatsionnogo-razvitiya>
12. Соснов Ф. Г. 2011. Роль Франции в процессе инновационного развития Европейского Союза на современном этапе. – Ж.: Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. №1-2. – Электронный ресурс: <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-frantsii-v-protssesse-innovatsionnogo-razvitiya-evropeyskogo-soyuza-na-sovremennom-etape-1>

13. Справка о международном опыте инновационного развития. Министерство экономического развития Российской Федерации. Департамент координации, развития и регулирования внешнеэкономической деятельности. – Электронный ресурс: http://economy.gov.ru/minec/about/structure/depsvod/doc20110407_02
14. Цветков В. А. 2000. Финансово-промышленные группы в современном мире. Опубликовано в журнале «Промышленная политика Российской Федерации». 6. Электронный ресурс: <http://www.ipr-ras.ru/articles/tsvet-00.htm>

რამაზ აბესაძე
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის
დირექტორი
ვახტანგ ბურდული
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის
ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე

საქართველოს ეროვნული ინოვაციური სისტემის თანამედროვე
მდგომარეობა და მისი ფორმირების პრიორიტეტები ვრცელი
რეზიუმე

თანამედროვე პერიოდისათვის ქვეყნის ინოვაციური სისტემა ძალიან განუვითარებული და არაეფექტურია. ქვეყანაში ქმედითი ინოვაციური სისტემის არსებობის გარეშე კი შეუძლებელია მდგრადი ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფა და საჭირო დარგების განვითარება პერსპექტივაში ეკონომიკის თვითკმარობის მისაღწევად. ამასთან, მის ფორმირებისათვის საჭიროა საკმაოდ დიდი დრო და მსხვილი კაპიტალდაბანდებები. ეს ყველაფერი განაპირობებს მისი ფორმირების თანდათანობას. მიტომ, მოცემულ სტატიაში ჩვენ შევეცადეთ გავაშუქოთ და დავასაბუთოთ ქვეყნის ეროვნული ინოვაციური სისტემის (ეის) განვითარების პირველრიგოვანი მიმართულებები ყველა მისი საკვანძო ბლოკის ჭრილში.

1. სახელმწიფოს ინოვაციური პოლიტიკის უზრუნველყოფის ბლოკი. ა) ინოვაციური პოლიტიკის განმსაზღვრელი სამთავრობო ორგანიზაციები, სამინისტროები, უწყებები, სააგენტოები, ფონდები და სხვა მარეგულირებელი და დამაფინანსებელი ორგანიზაციები; ბ) ინოვაციური პოლიტიკის სტრატეგიები და პრიორიტეტები. ინოვაციური პოლიტიკის სტრატეგიაში უნდა განისაზღვროს ქვეყნის განვითარების პრიორიტეტები და დაისახელოს ის ძირითადი დარგები ინოვაციების სამრეწველო დანერგვის პერსპექტივით, რომლებზეც უნდა გამოიყოს ძირითადი სახელმწიფო რესურსები. ამასთან, უპირველესად ყურადღება უნდა მიექცეს იმ ტრადიციული დარგების ინოვაციურ განვითარებას, რომელთა საწარმოების უმეტესობაში მუშაობა 90-ანი წლების დასაწყისში შეწყდა მოძველებულ ტექნოლოგიებზე წარმოებული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობისა და ცოდნის დეფიციტის გამო (ამ საწარმოების მუშაობის შეწყვეტა გახდა ექსპორტირებულ და იმპორტირებულ პროდუქციას შორის ამჟამადაც არსებული უზარმაზარი დისბალანსის ძირითადი მიზეზი). ამის გარდა სტრატეგიაში უნდა დაისახოს ეროვნული და რეგიონული ინოვაციური სისტემების ფორმირებისა და განვითარების პირველრიგოვანი ამოცანები და სახელმწიფო სექტორში შეიჩქეს ეროვნული ინოვაციების შემუშავების პრიორიტეტები.

რიტეტული მიმართულებები. სტრატეგიის შემადგენელ ნაწილად უნდა იქცეს ინოვაციური განვითარების სპეციალური პროგრამების შემუშავება, რაც შემოღებულია მრავალი ქვეყნის პრაქტიკაში; გ) ინოვაციური საქმიანობის სფეროში ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზა, იმ დებულებების ჩათვლით, რომლებიც ახდენს ურთიერთობების რეგლამენტირებას მეცნიერებას, ბიზნესსა და სახელმწიფოს შორის.

2. ინოვაციების წარმოების ბლოკი. ყველა განვითარებულ ქვეყანაში ინოვაციების უმეტეს ნაწილი იწარმოება ბიზნესსექტორში. საქართველოში ამჟამად ინოვაციების წარმოება ბიზნესსექტორში უმნიშვნელო დონეზე იმყოფება. სამრეწველო სექტორში მსხვილი კორპორაციების რაოდენობა მცირეა, მართალია მათი რაოდენობა ბევრია სავაჭრო სექტორში, მაგრამ ამ სექტორში არ არსებობს ბევრი ახალი ტექნოლოგიის წარმოების აუცილებლობა. ამიტომ, იმისათვის, რომ მსხვილ კორპორაციებში შესაძლებელი გახდეს დიდი რაოდენობის ინოვაციური ქვედანაყოფების შექმნა, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა საქართველოს ეკონომიკის ჰიპერტროფიული დარგობრივი სტრუქტურის გარდაქმნა იმ მიმართულებით, რომ უფრო მეტი მსხვილი საწარმო გაჩნდეს მრეწველობის და სოფლის მეურნეობის აქტუალურ დარგებში. ამჟამად უფრო აქტუალურია მცირე კერძო ინოვაციური საწარმოებისა (რომლებიც, უპირატესად, უნდა გამოიკვლიონ ახალი უცხოური ტექნოლოგიები წარმოებაში მათი მომდევნო გადაცემისათვის) და ტექნოლოგიების ტრანსფერის ქსელის შექმნა იმისათვის, რომ უზრუნველყოფილი იყოს აღნიშნული იმპორტჩანაცვლებითი და ექსპორტზე ორიენტირებული დარგების დაჩქარებული განვითარება. თუმცა ზოგიერთ დარგში, მაგალითად, სწრაფად მზარდი სამშენებლო მასალების მრეწველობაში, ამჟამადაც მსხვილ კომპანიებში შეიძლება ინოვაციური ქვედანაყოფების შექმნა, ისინი, კერძოდ, ხელს შეუწყობენ ქვეყანაში ბევრი იმ თანამედროვე სამრეწველო მასალის წარმოების ათვისებას, რომელიც ამჟამად უცხოეთიდან შემოდის.

პრიორიტეტულია ასევე სახელმწიფო (ან სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობაზე დაფუძნებული) მცირე ინოვაციური საწარმოების შექმნა სახელმწიფოს ინოვაციური სტრატეგიის იმპერატივების მხედველობაში მიღებით (თუმცა უკანასკნელი ჯერ შემუშავებული არ არის).

3. სამეცნიერო-კვლევითი სექტორი. უნივერსიტეტებსა და სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებში უფრო მეტი ყურადღება უნდა დაეთმოს იმ სამეცნიერო შემუშავებებს, რომლებიც ორიენტირებულია ინოვაციურ გამოკვლევებზე.

განვითარებული ქვეყნების უმეტესობაში (ვის-ის ევროანტლანტიკური მოდელით, რომელიც ამჟამად ტრანსფორმირდება “სამმაგი სპირალის მოდელის” პრინციპის მიხედვით აწყობილ ვის-ში) კვლევების და შემუშავებების გამტარებელ ვის-ის ფაქტობრივ ბირთვად გამოდიან უნივერსიტეტები და ზოგიერთი სხვა სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრები.

მცირე ქვეყანაში შეუძლებელია ინოვაციური განვითარება უცხოეთიდან ახალი ტექნოლოგიების მსხვილმასშტაბური სესხების (იმპორტის) გარეშე. მით უმეტეს ასეთი სესხება საჭიროა საქართველოში, სადაც, როგორც ზემოთ აღინიშნა, საჭიროა ეკონომიკის ჰიპერტროფიული სტრუქტურის გამოსწორება. ამიტომ ქვეყანაში ინოვაციების წაწვეის ყოველ სტადიაზე განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ინოვაციების (ე. ი. ახალი ტექნოლოგიების) სესხების (იმპორტის) პრობლემას. კერძოდ, სამეცნიერო-კვლევით სტადიაზე შესაბამის დაწესებულებებში (იყოს ეს უნივერსიტეტი, თუ სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი) საჭიროა ისეთი სამეცნიერო-კვლევითი ქვედანაყოფის შექმნა, რომელიც სათანადო უცხოური ინოვაციური ტექნოლოგიების კვლევისა და მათი წარმოებაში წაწვეის შესახებ რეკომენდაციებს შემუშავებს.

4. ტექნოლოგიების ტრანსფერის (გადაცემის) ორგანიზაციები და ინოვაციური ინფრასტრუქტურის სხვა ელემენტები (სამეცნიერო/ტექნოლოგიური პარკები, ბიზნესინკუბატორები, ბიზნესამაჩქარებლები, ტექნოლოგიების კომერციონალიზაციის ცენტრები და ა. შ.). ყველა ამ სტრუქტურამ ხელი უნდა შეუწეოს როგორც სამამულო (რომელიც მცირე ქვეყანაში არც ისე ბევრია), ასევე, და განსაკუთრებით, გადმოღებული (იმპორტული) ახალი საწარმოო ტექნოლოგიების გამოვლენას და წარმოებაში დანერგვას.

5. საერთაშორისო ინოვაციურ გარემოსთან ურთიერთქმედების სისტემა. საქართველო მცირე ქვეყანაა და ამიტომ არ შეუძლია დიდი რაოდენობის ახალი საწარმოო ტექნოლოგიების წარმოება (საერთოდაც ასეთი წარმოება ამჟამად უმნიშვნელოა). მან ძირითადად გეზი უნდა აიღოს საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან საწარმოო ტექნოლოგიების გადმოღებაზე (იმპორტზე). ამიტომ ტექნოლოგიების ტრანსფერის სამამულო ცენტრები უნდა ითანამშრომლონ უცხოური ქვეყნების შესაბამის სისტემებთან, კერძოდ, სამამულო საწარმოებისათვის ხელშეწყობის გაწევით საპატენტო ლიცენზიებისა და ნოუ-ჰაუს შესაძენად, უცხოური ინჟინირინგული ფირმების მოსაზიდად მათ მიერ საზღვარგარეთ შესყიდული ახალი ტექნოლოგიების აწვობისა და მზა ობიექტების ჩაბარებისათვის “turnkey”, ასევე – ხელშეწყობით უცხოურ პარტნიორებთან ერთობლივი, კერძოდ, ვენჩურული საწარმოების შექმნაში.

ინოვაციურ საქმიანობაში საერთაშორისო თანამშრომლობის მეორე მიმართულებას წარმოადგენს თანამშრომლობა ინოვაციების შემუშავებისა და წარმოების სფეროში, კერძოდ, სამეცნიერო-კვლევითი შემუშავებების სტადიაზე. ჯერჯერობით ამ სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის პრობლემა სათანადო დონეზე გადაწყვეტილი არ არის, მაგრამ ევროკავშირის ქვეყნებთან არსებობს ასეთო თანამშრომლობის განვითარების ფართო პერსპექტივები საქართველოს ევროკავშირთან შეთანხმების VI კარის მე-12-ე თავის “თანამშრომლობა კვლევის, ტექნოლოგიების განვითარებისა და დემონსტრირების სფეროში” დებულებებით ხელმძღვანელობის საფუძველზე.

6. ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების ბლოკი. როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ინოვაციური საქმიანობის როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო დაფინანსება ძალიან დაბალ დონეზეა ამასთან, ევროკავშირის ქვეყნებში წარმატებული ინოვაციური სისტემებით ასეთ დაფინანსებაზე დიდი სახსრები იხარჯება. ამიტომ იმისათვის, რომ საქართველოში ეის-ის სრულფასოვანი ფორმირება და ამოქმედება მოხდეს, საჭიროა ამ სფეროში როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო დანახარჯების მკვეთრი გაზრდა.

ინოვაციური საქმიანობის სახელმწიფო დაფინანსება დამოკიდებულია სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილის შესაძლებლობებზე. მისი შევსების დაბალი საგადასახადო ბაზის გამო, ასეთი დაფინანსება, როგორც აღინიშნა, ძალიან მცირეა. ამიტომ, უზრუნველყოფილი რომ იყოს სახელმწიფო დაფინანსების მისაღები ზომები, საჭიროა საგადასახადო სისტემის გაუმჯობესება ზოგიერთი გადასახადის განაკვეთების გაზრდის ხარჯზე.

იმისათვის, რომ საქართველოში ბიზნესის ინვესტიციური აქტიურობა გაიზარდოს, საჭიროა ფინანსური-სამრეწველო ჯგუფების (ფსჯ) შექმნა, მის შემადგენლობაში სამრეწველო კომპანიებთან ერთად სავაჭრო კომპანიების ჩართვით. ბანკს კი ფსჯ-ის შემადგენლობაში უნდა ჰქონდეს საკმარისი კომპეტენცია იმისათვის, რომ აირჩიოს სამრეწველო სექტორში ინოვაციური ფირმების შექმნის დაფინანსების მიზანშეწონილი მიმართულებები, არა მარტო დაკრედიტების, არამედ ვენჩურული კაპიტალბანდების სახით, რომლებსაც აწარმოებს როგორც უშუალოდ ბანკი, ასევე სხვა ფსჯ-ში შემავალი კომპანიები. ამ პროცესში შესაძლებელია სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის მექანიზმის გა-

მოყენებაც. ვენწურული ინოვაციური კომპანიების შექმნა საჭიროა ასევე უცხოელ პარტნიორებთან ერთობლივად.

7. კადრების მომზადების ბლოკი. ინოვაციური კადრების (მათ შორის ინოვაციური მენეჯერების) მომზადება არ შეიძლება არასისტემურად. ის უნდა შედგებოდეს ერთმანეთთან დაკავშირებული ცოდნის და კომპეტენციის ამადლების ეტაპებიდან. ინოვაციური საქმიანობის განვითარებისათვის დიდი მნიშვნელობა გააჩნია უმაღლესი კვალიფიკაციის სპეციალისტების მომზადებას, კერძოდ – მეცნიერებათა დოქტორების. ჩვენი აზრით, საქართველოში მეცნიერებათა დოქტორების მომზადება საჭიროა არა მარტო საუნივერსიტეტო კათედრებზე (როგორც ეს შემოდებულია პრაქტიკაში ამჟამად), არამედ სპეციალიზებულ სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებშიც, რომლებში ძირითადად ხორციელდება როგორც ფუნდამენტური, ასევე გამოყენებითი ხასიათის სამეცნიერო შემუშავებები.

8. დონორების მიერ განხორციელებული პროექტების მხარდაჭერის ბლოკი. მნიშვნელოვანი პროექტები საქართველოში განხორციელებული იყო დონორების მიერ, მაგრამ მათი კომერციალიზაცია პრაქტიკულად არ ხდებოდა, უშედეგოდ დახარჯული იყო მნიშვნელოვანი საფინანსო და ინტელექტუალური საშუალებები. ამიტომ მომავალში ისეთი პროექტები უნდა განხორციელდეს, რომელთა შედეგები წარმოებაში აუცილებლად დაინერგება. ამისათვის საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტოს ხელშეწყობით, საჭიროა დონორების მიერ განხორციელებული პროექტების მხარდაჭერი დროებითი ქვედანაყოფების შექმნა, რომლებიც განხორციელებს პროექტების მონიტორინგს, საჭიროების შემთხვევაში დამატებით დაფინანსებას, კომერციალიზაციას და სხვა საჭირო დონისძიებებს.

9. სოფლის მეურნეობის ინოვაციური განვითარების მხარდაჭერის ბლოკი. ამჟამად საქართველოს სოფლის მეურნეობა უკიდურესად არაეფექტურია: დაბალია მისი პროდუქტიულობა; არ არის მოწესრიგებული სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ორგანიზაციულ-ინსტიტუციური ფორმები, კერძოდ, არსებობს არასაბაზრო ხასიათის მცირე საშინაო მეურნეობების დიდი რაოდენობა ძალიან დაბალი შრომისმწარმოებლურობით; მცირეა სპეციალისტების, კერძოდ აგრონომების რაოდენობა, რომლებიც მიწოდებულნი არიან, სასოფლო-სამეურნეო მწარმოებლებს გაუწიონ კონსულტაცია, და საერთოდ არ არსებობს მათი კონსალტინგური მომსახურების მოწესრიგებული სისტემა. ამიტომ, ჩვენი აზრით, საჭიროა სასოფლო-სამეურნეო სექტორის ინოვაციური განვითარების მხარდაჭერის განკერძოებული სისტემის ფორმირება. ამისათვის მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ეგიდის ქვეშ სოფლის მეურნეობის ინოვაციური განვითარების სააგენტოს დაფუძნება, რომლის შემადგენლობაში სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის საფუძველზე შექმნილი იქნება კონსალტინგური და სხვა საჭირო სამსახურები.

Таким образом, введенные мной в научный и в политический оборот понятия – экономический фашизм по отношению к народу, и своеобразное – завуалированное – проявление репрессий народа, как проявление репрессий «нового» типа, что можно характеризовать как экономические репрессии народа, наиболее рельефно отражают истинную сущность азартных «игр» – так называемого «игорного» «бизнеса», которую (т.е. истинную сущность азартных «игр») вполне логично, справедливо и необходимо квалифицировать – как преступление против человечности.

Следовательно, принципиально важной государственной и общечеловеческой проблемой является предотвращение азартных «игр» в обществе и в государстве, функционирование которых является преступлением против человечности и международно-правовой проблемой защиты прав, свобод и интересов человека.

Необходимостью решения отмеченной проблемы обосновывается актуальность темы исследования и ее принципиальное значение для защиты прав, свобод и интересов Человека и человечества.

Анализ последних исследований. Научный анализ огромного количества последних исследований показывает, что среди публикаций невозможно встретить научные труды, кроме созданных и опубликованных мной трудов, в которых бы ставился и обосновывался вопрос о необходимости полного запрещения азартных «игр» как в отдельных государствах, так и во всемирном масштабе.

Притом, такое состояние дел имеет место, несмотря на то, что так называемые азартные «игры» – это проявление экономического фашизма, это проявление завуалированной формы репрессий народа, это преступление против человечности, а, следовательно, это международно-правовая проблема защиты прав, свобод и интересов человека (?!).

Цель и задачи исследования. Целью данного исследования является достижение искоренения функционирования в обществе и в государстве, а также в международном масштабе, азартных «игр» – как проявления экономического фашизма, как проявления завуалированной формы репрессий народа, как преступления против человечности, ибо решение данной проблемы в то же время является необходимым условием решения международно-правовой проблемы защиты прав, свобод и интересов человека.

Задачей же данного исследования является научное обоснование необходимости запрета азартных «игр» – как проявления экономического фашизма, как проявления завуалированной формы репрессий народа, как преступления против человечности, и, вместе с тем, как необходимого условия решения международно-правовой проблемы защиты прав, свобод и интересов человека.

Научная новизна. Главной и принципиально важной новизной предложенного здесь научного исследования является постановка проблемы и научное обоснование необходимости запрета – искоренения функционирования – в обществе и в государстве азартных «игр», как внутри отдельных государств, так и в международном масштабе, ибо азартные так называемые «игры» – это проявление экономического фашизма, это проявление завуалированной формы репрессий народа, в результате чего функционирование азартных «игр» следует рассматривать как преступление против человечности – как преступление против человечества, а запрет азартных «игр» принципиально важно рассматривать – как одно из необходимых условий

решения международно-правовой проблемы защиты прав, свобод и интересов человека.

Изложение основного материала

Истинно Человеческое государство (а не государство, находящееся в рабстве рынка, деньгам, прибыли, капитала) существует (точнее же – должно существовать) для Человека – для народа, для создания условий благосостояния и для достижения высокого качества жизни всех членов общества.

Вместе с тем, не без основания создается впечатление, что в некоторых государственных системах – в частности же, в истинно капиталистической государственной системе, наоборот, человек – народ – существует для государства, но не просто для государства, а для государства, служащего обогащению отдельных людей, т.е. человек – народ – существует для государства, находящегося в рабстве денег, рынка, прибыли, капитала, что исходя из интересов Человека – как высшей цели и главой (высшей) ценности Истинно Человеческой общественно-государственной системы – совершенно недопустимо (?!).

Следовательно, по моему глубокому убеждению, определяющим критерием капиталистичности является не существование частной собственности и рыночных отношений, а господство в обществе и в государстве – денег, рынка, прибыли, капитала над человеком.

Притом, вышеотмеченное, несомненно, подтверждает, что в этом случае имеем дело с уродливостью общественно-государственной системы – в частности же, имеем дело с явным проявлением уродливости капиталистического общества и государства.

Именно проявлением уродливости капитализма и одним из несомненных подтверждений уродливости этой государственной системы является допущение функционирования азартных так называемых «игр» и их «узаконение» в государстве, ибо азартные «игры», представляют собой беспощадное орудие экономического, морально-психологического и физического уничтожения людей (?!).

Таким образом, азартные «игры» приводят к грубому ущемлению главного права человека – права на жизнь (?!).

Исходя из вышеотмеченного, как с логической, так и с правовой точек зрения следует научно обоснованный вывод, заключающийся в следующем:

Допущение и «узаконение» функционирования азартных «игр», т.е. так называемого «игорного» бизнеса в государстве, безусловно, является антиконституционным деянием, ибо противоречит сущностной природе Конституции государства (Конституций государств), так как является грубым ущемлением конституционных прав и коренных интересов человека, приводящим к геноциду людей, и, соответственно, представляет собой уголовно наказуемое преступление (?!).

Однако, видимо, под влиянием тех должностных лиц и/или представителей бизнеса (а точнее, видимо, и тех, и других), которые находятся в плену – в рабстве – денег, рынка, прибыли, капитала, под влиянием тех лиц, которые являются апологетами капитализма и руководствуются чисто капиталистической идеологией, которые руководствуются стремлением к получению максимальной прибыли – как движущей цели капитализма, которые руководствуются «принципами» капи-

талистической «свободы» – руководствуются необходимостью свободы рынка, забывая при этом о Человеке – как о главной ценности и о высшей цели общества и государства, государствами – законодательными властями государств – были приняты законы, допускающие (не запрещающие) функционирование азартных «игр», что является показателем того, что люди с их потребностями, с их истинно человеческими интересами, с их стремлениями, несмотря даже на уровень их жизни (что является хотя и связанной с этой, но все-таки другой проблемой) – для сущностной природы капиталистической государственной системы представляют собой ничтожество, ибо капиталистическая государственная система может заботиться о людях лишь настолько, насколько эти люди нужны данной системе – как средства, необходимые для дальнейшего обогащения капиталистов (!!).

Следовательно, если сказать более точно, для лиц, находящихся в рабстве денег, рынка, прибыли, капитала – обычные люди (люди, не являющиеся должностными лицами и бизнесменами) представляют собой только средства, которые могут использоваться капиталистической государственной системой в основном для достижения своих чисто экономических целей (!!).

Такова сущностная природа капитализма, движение к которому некоторым представителям сферы науки и политики казалось и, видимо, кажется «движением вперед» (!!).

Удивительно, но факт (!!).

Считаю необходимым обратить здесь особое внимание на то, что как неоднократно отмечалось мной в своих ранее опубликованных научных трудах, я вовсе не против обогащения людей, я не против бизнеса и т.д., я не против частной собственности, а даже, наоборот!!!

Более того, в начале 80-х годов XX века (еще до так называемой «Перестройки») со мной вели ожесточенную борьбу апологеты и «рабы» Коммунистической идеологии именно за поддержку мной частной собственности – за поддержку равноправного использования всех форм собственности, за поддержку многостороннего использования рынка, товарно-денежных отношений и т.д., но за поддержку мной их использования лишь в интересах народа – в интересах всех членов общества, а не в интересах обогащения отдельных лиц за счет ограбления народа, за созданные мной Новые Научные Направления и Новые Научные Теории, являющиеся Революционным Переворотом в науке, что признавали и сами мои противники, но что они никак не могли воспринять и поддержать, ибо, по их убеждению, как они сами отмечали в своих «научных» и политических публикациях, будто бы нельзя было затронуть так называемые «азбучные истины марксизма» (!!).

Притом мои противники, а точнее, противники научного творчества вообще, и, в частности, противники моего научного творчества – «рабы» марксизма-ленинизма, «рабы» Коммунистической идеологии – тогда же, т.е. еще до «Перестройки» были позорно для них разгромлены мной в международном масштабе – на Международной научной «арене», а примерно через 10 лет после этого по отношению к «рабам» марксизма-ленинизма – по отношению к рабам так называемых «азбучных истин марксизма» – я писал следующее:

«Находиться в плену марксизма-ленинизма, так же как и находиться в плену любого “изм”-а, в том числе, в плену антимарксизма, демократизма и т. д. – это,

видимо, своего рода умственная болезнь, а таких больных не привлекают к ответственности.

Хотя таким “ученым” в лучшем для них случае необходимо запретить работать в сфере науки и высшего образования, в том числе необходимо запретить участвовать в оценке научных трудов и в аттестации научных кадров, ибо они лишены творческого мышления и, следовательно, не только сами неспособны создать что-либо новое в науке, но, к сожалению, даже неспособны воспринять принципиально новые научные направления и новые научные теории, созданные другими.

Если же действия таких “ученых” в результате превышения ими своих служебных (должностных) полномочий вызывает ущемление прав человека (в данном случае – ученого), приводящее в свою очередь к торможению развития науки, общества и государства, то их необходимо привлекать к уголовной ответственности в соответст-

вии с созданной автором монографии (т.е. созданной мной – А.К.) Теорией сбалансированности прав и ответственности должностных лиц и в соответствии с теми правовыми механизмами, которые должны быть созданы на основе этой теории.

Однако, к сожалению, в жизни часто происходит обратное, когда рабов марксизма после крушения господства этого учения поднимают вверх по государственной должностной лестнице в сфере науки» [1, с. 57-58].

Таким образом, хотя, как уже было отмечено мной выше, я вовсе не против обогащения людей, однако, люди должны обогащаться лишь законными, честными и порядочными путями и методами – они должны обогащаться не капиталистически (не чисто экономически) мыслящим умом и деянием, подразумевающим господство денег, рынка, прибыли, капитала над человеком – над народом, они должны обогащаться не путем прямого или завуалированного ограбления народа своей страны или народов зарубежных государств – не путем геноцида и экономического изнасилования людей и целых народов, а должны они обогащаться лишь своим гуманно-социально мыслящим умом, своим гуманно-социально нацеленным талантом, своими гуманно-социально нацеленными организаторскими способностями и своей заслугой!!!

* * *

Исходя из позиций необходимости защиты Конституционных прав Человека и интересов народа, для государства в связи с проблемой азартных так называемых «игр», или, что то же самое, в связи с проблемой так называемого «игрового» бизнеса, считаю особенно интересным ответить на поставленные мной же три вопроса:

1. Почему допущение в государстве функционирования азартных так называемых «игр» и их «узаконение» – является антиконституционным деянием?!

2. Почему допущение в государстве функционирования азартных так называемых «игр» и их «узаконение» – является уголовно наказуемым преступлением?!

3. Не будет ли ограничением бизнеса, и не будет ли считаться антирыночным действием запрет функционирования в государстве так называемого «игорного» бизнеса?!

Ответ на первый вопрос, по моему глубокому убеждению, заключается в следующем:

Допущение в государстве функционирования азартных так называемых «игр» и их «узаконение» потому является антиконституционным деянием, что главнейшее право человека – это право на жизнь, что соответственно отражено в Конституциях государств.

В частности, согласно первому пункту 15-ой Статьи Конституции Грузии: «Жизнь – неприкосновенное право человека, и оно защищено законом» [2], а азартные так называемые «игры» вызывают деградацию и обнищание человека, экономический и морально-психологический геноцид народа, что, в конечном счете, способствует уничтожению жизни человека, и что, кроме антиконституционности, явно противоречит Всеобщей Декларации прав человека (Статья 3), согласно которой: «Каждый человек имеет право на жизнь, на свободу и на личную неприкосновенность» [3, с. 13].

В связи с вышеотмеченным, с полной ответственностью заявляю, что допущение и «узаконение» в государстве так называемого «игорного» бизнеса – это фактически то же самое, чтобы было допущено и «узаконено» торговля наркотиками (!), что немислимо в Истинно цивилизованном (а не в будто бы «цивилизованном» – в «цивилизованном» лишь по своему названию) обществе и государстве, т.е. в обществе и в государстве, служащем интересам Человека – интересам народа, и что, по моему глубокому убеждению, должно считаться главнейшим критерием цивилизованности.

Хотя, необходимо здесь же отметить, что в некоторых «развитых» государствах, к сожалению, совершенно бесосновательно, как азартные так называемые «игры», так и торговля наркотиками и их потребление, а также некоторые другие уродливые – ненормальные, безнравственные, позорные с истинно человеческой точки зрения – явления, даже публичное название (произношение) которых должны вызывать большие неудобства и отвращение у нормальных людей и у нормального общества – считаются показателями будто бы «цивилизованности» (!).

Удивительно, но факт (!).

Таким образом, совершенно бесспорно, что допущение и «узаконение» в государстве так называемого «игорного» бизнеса – представляет собой антиконституционное деяние, ибо в таком случае государственная власть фактически антиконституционно «узаконивает» моральное, психологическое и физическое уничтожение человека (!).

В ответ на второй вопрос необходимо отметить, что допущение и «узаконение» в государстве функционирования азартных так называемых «игр», т.е. так называемого «игорного» бизнеса, безусловно, является уголовно наказуемым преступлением, что должно быть квалифицировано как превышение соответствующими должностными лицами своих служебных (должностных) полномочий и как злоупотребление ими своими служебными полномочиями (Уголовный кодекс Грузии, Статьи 332, 333) [4], ибо должностные лица не имеют никакого права на то, чтобы допустить возможность функционирования в государстве азартных так называемых «игр», и чтобы «создать» соответствующие несправедливые, преступные – будто бы «правовые» основы их функционирования, так как всем должно быть понятно, что осуществленное должностными лицами любое противозаконное (преступное) деяние или противозаконное (преступное) бездействие – представляет собой и превышение ими своих служебных полномочий и злоупотребление ими своими служебными

полномочиями, а значит, представляет собой криминальное деяние с их стороны, что должно вызывать соответствующую уголовную ответственность в отношении этих должностных лиц [4, Статьи 332, 333].

Более того, исходя из интересов Человека, по моему глубокому убеждению, допущение и «узаконение» функционирования азартных так называемых «игр», т.е. так называемого «игорного» бизнеса, в любом государстве должно быть квалифицировано как международное преступление [5] – как одна из категорий международного преступления, ибо согласно Статьи 6-ой Устава Международного Военного Трибунала, составленного представителями стран ан тиг и т лер овско й коал иц и и 8 августа

1945 года в Лонд оне, к ним относились и преступления против человечества (с), а именно:

«Убийства, истребление, порабощение ... и другие жестокости, совершенные в отношении гражданского населения ... в целях осуществления или в связи с любым преступлением, подлежащим юрисдикции Трибунала, независимо от того, являлись ли эти действия нарушением внутреннего права страны, где они были совершены, или нет» [6].

Следовательно, не подлежит сомнению, что допущение и «узаконение» функционирования азартных так называемых «игр», т.е. так называемого «игорного» бизнеса, в любом государстве – это международное преступление [5], это преступление против человечества [6], это преступление против человечности [4, Статья 408; 6], это фактический терроризм в завуалированной форме ради экономической выгоды и обогащения отдельных лиц за счет ограбления, морально-психологического порабощения и физического уничтожения огромного количества людей, под маской так называемой «демократии» и «свободы бизнеса» (?!).

Таким образом, допущение и «узаконение» функционирования азартных так называемых «игр» – это экономический фашизм, это терроризм, направленный против своего народа и против человечества в целом (?!).

Поэтому, должна быть объявлена беспощадная борьба против допущения, «узаконения» и практического осуществления геноцида народа (народов) с использованием этих изощренных – качественно «новых» – форм!!!

Что касается ответа на третий вопрос – «Не будет ли ограничением бизнеса, и не будет ли считаться антирыночным действием запрет функционирования в государстве так называемого «игорного» бизнеса?!», необходимо особо отметить следующее:

Ограничение бизнеса вообще считаю недопустимым, если такое ограничение, в конечном счете, не служит интересам Человека – интересам народа.

Следовательно, бизнес является (должен быть) не самоцелью, а средством реализации интересов Человека – интересов народа.

Исходя из вышеотмеченного, тот бизнес, который противоречит интересам народа, и который вызывает экономическое, моральное, психологическое и физическое уничтожение человека – уничтожение народа, является преступным «бизнесом», и должен быть не только ограничен, а должен быть строжайше запрещен, ибо бизнес существует (должен существовать) для человека – для народа, а не человек должен существовать – для бизнеса.

То же самое нужно сказать о том, что будто бы ограничение бизнеса вообще может рассматриваться как антирыночное деяние (?!).

В связи с этим необходимо отметить, что следует всячески способствовать эффективному функционированию бизнеса, но лишь с целью реализации интересов человека – интересов народа!!!

Если же рыночные отношения в конкретном случае нацелены лишь на получение прибыли, и если они вызывают экономическое, моральное, психологическое и физическое уничтожение человека – уничтожение народа, тогда такой бизнес – такие рыночные отношения – не только должны быть ограничены, а, безусловно, должны быть запрещены, ибо рынок существует (должен существовать) для человека – для народа, а не человек существует – для рынка.

И вообще, как я отмечал еще в 1980 году опубликованном научном труде, для строительства и функционирования Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства, все пути, формы и методы оправданы, если они служат интересам человека – интересам народа, и если они в то же время исключают антисоциальные, антигуманные, антинравственные явления [7, с. 93].

Важно здесь же отметить, что в случае запрещения – не бизнеса вообще, что категорически недопустимо, а в случае запрета античеловечного, антисоциального, антигуманного, антинравственного бизнеса, что необходимо неотложно осуществить, государственная власть должна обязательно учесть также интересы бизнесменов и по мере возможности должна всячески способствовать функционированию и развитию – социально нацеленного и нравственно оправданного бизнеса в интересах каждого человека, в интересах общества и государства!!!

* * *

Таким образом, азартные так называемые «игры», т.е. так называемый «игорный» бизнес в действительности являются не «играми» и «игорным» бизнесом, а является беспощадным орудием экономического, морального, психологического и физического уничтожения людей, что представляют собой явное проявление уродливой сущности капитализма, с господством денег, рынка, прибыли, капитала над человеком (?!).

Вместе с тем, даже в современных условиях многим людям (в том числе, представителям сферы науки и политики), которые не могут разобраться в истинной сущности и в природе капиталистического общества и государства, капитализм представляется (и кажется) будто бы – как частная собственность и рыночные отношения (?!), что в действительности представляет собой марксистскую, лишенную всякого основания, догму (?!).

В ответ на это следует отметить, что, по моему глубокому убеждению, истинная сущность капитализма – это не частная собственность и рыночные отношения, а господство рынка, денег, прибыли, капитала над человеком – над народом, в виду чего капитализм действительно представляет собой уродливую общественно-государственную систему.

Таким образом, капитализм – это не просто и не только частная собственность и рыночные отношения, а это – господство рынка, денег, прибыли, капитала над человеком – над народом, в результате чего капитализм является именно антисоциальной и антинравственной – действительно уродливой политической системой (?!).

Следует особо отметить, что среди тех многочисленных наглядных примеров, которые подтверждают античеловечную, антинравственную – уродливую – сущностную природу капитализма, одним из бесспорных примеров является даже только то, что именно в результате экономической нацеленности капитализма – в результате господства в условиях капитализма рынка, денег, прибыли, капитала над человеком (над народом) – в капиталистическом обществе имеет место антиконституционно, преступно «узаконенное» ограбление и уничтожение человека – ограбление и уничтожение многих людей, путем античеловечного, противозаконного – преступного – привлечения и включения их (людей) в азартные так называемые «игры» (!!).

Ведь в тотализаторах, в казино и т.д. (в том числе, и с помощью интернета, и через интернет в международном масштабе) фактически имеет место именно незаконно «узаконенное» ограбление людей – ограбление народа (!!).

Более того, азартные «игры» – это не только орудие «узаконенного» ограбления людей, но это также орудие их одурачивания, и их экономического, морального, психологического и физического уничтожения, которое осуществляется путем психологического «отравления» этих людей азартными так называемыми «играми» (!!).

Таким образом, азартные «игры», кроме орудия «узаконенного» ограбления людей – это орудие не только экономического, но также психологического и физического уничтожения людей, ибо существует много примеров, когда люди (особенно молодежь) в азартных «играх» проигрывают все свое состояние (включая состояние своих родителей и т.д.), берут долги, попадают в тяжелейшее – в безвыходное – положение и нередко даже кончают жизнь самоубийством (!!).

И допущение всего этого происходит именно капиталистическим государством, для которого свойственно не господство интересов человека, а господство рынка, денег, прибыли, капитала над человеком – над народом, в результате чего еще раз подтверждается тот несомненный и бесспорный факт, что истинный капитализм является античеловечной, антинравственной – уродливой – политической системой, ибо стремлению капиталистов и их последователей в капиталистическом государстве – к получению возможно большего количества денег, к получению возможно большей прибыли, к возможно большему накоплению капитала, жертвуются многие люди (!!).

Следовательно, политическая система, которая не только не запрещает, но которая ради денег, ради прибыли, ради капитала, ради капиталистического «бизнеса», и пусть даже ради пополнения государственного бюджета допускает функционирование тотализаторов, казино и т.д., которыми происходит психологическое «отравление», прежде всего, живущих в этом государстве людей – происходит психологическое «отравление» своего собственного народа – и их экономическое, а также физическое уничтожение, действительно является античеловечной, антинравственной – уродливой – политической системой.

Считаю нужным отметить, что азартные «игры» являются только лишь одним из «наглядных» примеров античеловечной, антинравственной – уродливой – «свободы» капиталистического строя, капиталистического рынка и капиталистического преступного «бизнеса», который психологически отравляет и беспощадно поглощает людей и целые поколения (!!).

Именно таким является капитализм (истинный капитализм) – с господством в нем денег, рынка, прибыли, капитала над человеком – над народом (?!).

Следовательно, в соответствии с созданной мной Теорией истинного капитализма, определяющей сущностью капиталистического общества является – не частная собственность и рыночные отношения, а экономическая целевая направленность функционирования капитализма, т.е. определяющей сущность капитализма – это господство средств над человеком (господство самоцели средств над человеком) в обществе и в государстве – это господство денег, рынка, прибыли, капитала над человеком – над народом (?!).

Капитализм – это политическая система, это общественно-государственная система, где человек рассматривается как необходимое средство, и где он фактически представляет собой средство реализации именно экономической цели – экономической самоцели средств (?!).

В противном же случае, т.е. «Если капитализм служит интересам народа, тогда это уже не капитализм – не капитал “изм” (не “изм” экономической цели, не господство капитала), и, соответственно, он должен иметь другое название» [8, с. 276; и др.], что я многократно отмечал в своих научных трудах, и что представляет собой предмет отдельного рассмотрения.

Таково мое беспристрастное и научно обоснованное определение капитализма – как государственной системы, с господством в ней денег, рынка, прибыли, капитала над человеком – над народом.

Соответственно, исходя из истинной сущности капитализма – капиталистом должен считаться только тот человек, который обогатился за счет ограбления народа, который является рабом денег, является рабом рынка, рабом прибыли, рабом капитала, и который стремится к дальнейшему обогащению – как к самоцели, который стремится к обогащению опять-таки за счет ограбления народа (?!).

Вместе с тем, по моему глубокому убеждению, совершенно несправедливо и неправомерно считать капиталистом – просто богатого человека, обогатившегося за счет своего предпринимательского и организаторского таланта – за счет эффективного применения своих творческих способностей и, в конечном счете, служащего интересам народа!!!

Более того, деятельность вышеотмеченного богатого человека является показателем гуманности и проявлением гуманизма – является показателем гуманносоциальной направленности его деятельности, служащей интересам народа, а не показателем капиталистичности и не проявлением капитализма, ибо получаемая им прибыль является для него не самоцелью, а необходимым средством реализации социальной цели – реализации интересов народа.

Следовательно, деятельность вышеотмеченного богатого человека является проявлением одной из созданных мной Теории еще в 1990 году, а, в частности, – Теории социальной реализации частной собственности [9] на практике!!!

Далее, опять-таки в связи с уродливой природой капитализма, который апологетам этой политической системы представляется, чуть ли не «раем», и стремление к капитализму им кажется – «движением вперед» (?!), логически рождается еще один (уже четвертый) вопрос:

Конкретно, в чем все-таки проявляется уродливость капитализма?!

Ответ на поставленный вопрос мной уже был дан, однако это было сделано лишь на одном практическом примере – на примере допущения и «Узаконения» в государстве азартных так называемых «игр».

Притом, необходимо отметить, что допущение и «Узаконение» азартных так называемых «игр» в Истинно Человеческом обществе и в Истинно Человеческом государстве, т.е. в том обществе и государстве, который служит (который должен служить, и будет служить) интересам народа, должен считаться уголовно наказуемым преступлением, ибо этими азартными так называемым будто бы «играми» отдельным людям (одной группе людей) в государстве дается «свобода» для того, чтобы они могли грабить и уничтожать других также «свободных», но обманутых, одержимых и психологически «отравленных» этими так называемым будто бы «играми» – фактически серьёзно больных – людей (!).

Таким образом, это является лишь одним примером античеловечной, анти-нравственной – уродливой – «свободы» капиталистической политической системы, капиталистического рынка и капиталистического преступного «бизнеса», т.е. это является примером «свободы» который психологически отравляет и беспощадно уничтожает людей и целые поколения (!).

Вместе с тем, существует и очень много других примеров уродливости капитализма, когда люди становятся жертвами господства денег, жертвами господства рынка, жертвами господства прибыли, жертвами господства капитала в государстве, о чем я многократно писал в своих научных трудах [10, с. 13-20; 11, с. 22-30; и др.], однако в целом уродливость капитализма, как отмечалось мной и ранее, концентрированно можно выразить следующим образом:

Уродливость капитализма заключается в экономической нацеленности этого политического строя, что в условиях истинного капитализма проявляется в господстве денег, в господстве рынка, в господстве прибыли, в господстве капитала над человеком – над народом (!), и что в Истинно Человеческом обществе и в Истинно Человеческом государстве совершенно недопустимо и даже немыслимо.

Поэтому, в условиях Истинно Человеческого общества и Истинно Человеческого государства высшей и движущей целью должны быть – не деньги, не рынок, не прибыль, не капитал, а должна быть защита Конституционных прав и реализация интересов Человека – реализация интересов народа!!!

Исходя из всего вышеизложенного, еще раз логически и научно обоснованно подтверждается, что допущение и «узаконение» азартных «игр» – это бесспорное доказательство преступного «узаконения» господства денег, рынка, прибыли, капитала над человеком – над народом, это бесспорное доказательство преступного «узаконения» грубого растоптания главнейших прав Человека (!).

* * *

Содействие бизнесу со стороны государственной власти, вообще, весьма значимо и необходимо!!!

Вместе с тем, преступно и категорически недопустимо жертвование людьми интересам обогащения отдельных лиц и пусть даже интересам пополнения государственного бюджета, ибо наиважнейшим назначением государства является

служение интересам каждого Человека – служение интересам Истинно человеческой жизни Народа!!!

Следовательно, жертвование людьми – геноцид людей – в интересах обогащения отдельных лиц и даже в интересах пополнения государственного бюджета, безусловно, является преступным – криминальным – деянием, является – уголовно наказуемым преступлением (?!).

Поэтому, путем создания и задействования соответствующих правовых механизмов, необходимо в корне пресечь вышеотмеченные криминальные деяния (в том числе, пресечь функционирование азартных «игр» и в режиме онлайн) в международном масштабе – как экономический фашизм, как разновидность репрессий и геноцида людей, как преступление против человечности, ибо, в противном случае, не может быть истинно цивилизованного прогресса – прогресса в интересах каждого Человека, в интересах общества, государства и человечества в целом.

* * *

В связи с азартными так называемыми «играми», невозможно обойти без внимания тот факт, что некоторые представители сферы экономической науки и т.д., «ослепленные» «любовью» к дикому – уродливому – капитализму, и, видимо, не понимающие пагубность для народа и преступность функционирования азартных так называемых «игр», задаются вопросом о том:

Какой доход получает государственный бюджет от функционирования азартных «игр» – от функционирования «игорного» бизнеса?!

Вместе с тем, каждый – хотя бы чуть-чуть здравомыслящий – человек должен понимать, что никакими доходами невозможно оправдать ограбление людей, невозможно оправдать разновидность «новых» репрессий, порабощение и уничтожение народа, к которому приводит допущение в государстве – функционирования азартных так называемых «игр» (?!).

* * *

Азартные «игры» под «маской» «бизнеса» (или даже организованные непосредственно в рамках государственных структур) – это проявление экономического фашизма, являющегося порождением истинного капитализма, притом – являющегося порождением капитализма в его наихудшем варианте, который невозможно преодолеть, не преодолев чисто экономическую направленность капиталистического общественно-политического строя, не преодолев господство в обществе и в государстве – денег, рынка, прибыли, капитала над человеком – над народом.

Следовательно, для разумных и порядочных лиц, не находящихся в рабстве денег, рынка, прибыли, капитала, для лиц, заинтересованных в защите прав каждого Человека и в реализации интересов людей – особенно же, для государственных должностных лиц, для представителей сферы науки и сферы политики – должно быть понятно, и никак не может подлежать сомнению – Преимущество Социально Нацеленной Политической Системы перед Капитализмом [12], ибо, как я отмечал

ранее, «Капитализм не может иметь «преимущество» перед Социально нацеленной политической системой так же, как темная ночь – не может быть светлее солнечного дня!!!» [13, с. 31].

Ведь, как я многократно отмечал:

«Проблема ориентации, а, тем более, проблема определения целевой направленности функционирования общества и государства, является важнейшей и острейшей проблемой общественных наук.

Вместе с тем, данная проблема является центральной проблемой определения стратегического направления политики государства и политического менеджмента в целом – как основанного на науке профессионального государственного управления.

Следовательно, с полной уверенностью и научно обоснованной ответственностью можно утверждать, что без оптимального решения проблемы определения целевой направленности функционирования общества и государства, подчиненного служению интересам каждого Человека, а не интересам денег, прибыли, капитала, общественно-государственная система может двигаться и функционировать лишь почти в слепую – путем проб и ошибок, притом опять-таки в явно ошибочном – в антисоциальном, в антигуманном, в антинравственном направлении.

Считаю необходимым особо отметить, что так называемый цивилизованный мир – развитые капиталистические государства, которым стараются подражать так называемые развивающиеся государства и, в том числе, бывшие развитые государства – превратившиеся в неразвитые в результате слепого подражания экономически развитым государствам, имеют явно чисто экономическую – антисоциальную, антигуманную, антинравственную направленность, несмотря на в целом высокий уровень жизни населения этих государств, являющейся, прежде всего, результатом ограбления развитыми государствами многих менее развитых государств мира» [12, с. 5-6].

Таким образом, определяющей сущностью истинного капитализма является – экономический фашизм, является господство в обществе и в государстве – денег, рынка, прибыли, капитала над человеком, «бесспорным примером которого может служить даже только лишь допущение государством функционирования азартных «игр» при капитализме» [12, с. 7], ибо функционирования азартных «игр», являющееся антисоциальным, антигуманным, антинравственным, преступным явлением, может быть допущено только в государственной системе, в которой господствуют – деньги, рынок, прибыль, капитал над человеком.

Поэтому, путь к социальному прогрессу – это движение по кардинально новому пути, это – «ни капитализм, ни социализм (в классическом и традиционном понимании социализма), и не их конвергенция, а Истинно Человеческое Общество и Государство!!!» [12, с. 5].

Выводы

Решение проблемы предотвращение и полного запрещения функционирования в обществе и в государстве, а также в международном масштабе, азартных «игр», представляющих собой проявление экономического фашизма, проявление завуалированной формы репрессий народа, преступление против человечности,

является необходимым – хотя и недостаточным – условием решения международно-правовой проблемы защиты прав, свобод и интересов человека.

Притом, в данном случае я выступаю не против отдельных – конкретных – лиц, а выступаю против господства в обществе и в государстве денег, рынка, прибыли, капитала над человеком.

Я выступаю против ограбления и порабощения людей – народа – со стороны государства и/или при противозаконно «узаконенной» поддержке со стороны государственной власти (со стороны государственных властей) в целях криминального обогащения отдельных лиц или даже в целях пополнения государственного бюджета.

Я выступаю против государственной системы, с господством в ней денег, рынка, прибыли, капитала над человеком – над народом.

Таким образом, я выступаю за искоренение, за полное и всеобщее запрещение функционирования азартных «игр», представляющих собой проявление экономического фашизма.

Использованная литература

1. Кураташвили Альфред. А. 2002. Теория гуманносоциальной революции. Философские, политико-правовые и социально-экономические основы принципиально новой социальной революции (монография на грузинском, русском и английском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс».

2. Конституция Грузии. Принята 24 августа 1995 г.

http://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%93%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%B8%D0%B8

3. Всеобщая декларация прав человека от 10 декабря 1948 года. Права человека: Сборник международных документов. – М.: Издательство «Юридическая литература», 1998.

4. Уголовный кодекс Грузии. Принят 22 июля 1999 года.

https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=16426

http://www.tcc.gov.ge/uploads/kanonebi/sisxlis_samartlis_kodeqsi.pdf

5. Международное преступление.

<https://www.google.ge/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#sourceid=chrome-psyapi2&ie=UTF-8&q=%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5>

6. Преступление против человечества.

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2_%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0

7. Кураташвили Альфред А. 1980. Философско-политэкономические миниатюры. Материалы Республиканской научной конференции: "Актуальные проблемы теории" (15-16 мая 1980 г.). Тбилиси: "Мецниереба".

is intolerable and criminal act, that cannot have a place in society and in the state, really serving the people's interests.

Consequently, there is no doubt that the functioning of the state gambling "games" - it is a criminal offense that requires immediate and complete eradication (including calling for the elimination of their functioning online) on an international scale, because, otherwise, it will be impossible to save a huge number of people from the economic fascism, repression and genocide caused by the operation of gambling "games".

It is necessary to pay special attention to the fact that the gambling "games" - it is a manifestation of economic fascism from the government (by public authorities), especially towards their own people, as well as towards the peoples of other countries, because gambling "game" - the so-called "gambling" "business" - is such a "contagious disease", which has no borders, which is a crime against humanity, is a manifestation of the repression of the people from the government or with its support, and that is the international social and legal problem to protect the rights and interests (!) of people.

Scientific analysis of the vast amount of recent research shows that it is impossible to meet the scientific works, except works created and published, by me where has been raised and substantiated the need for a total ban on gambling "games", both in individual countries and globally. And this is despite the fact that the assumption of gambling "games" in society and in the state is a clear crime against humanity (!).

The aim of this study is the eradication of functioning in society and in the state, as well as on an international scale of gambling "games" - as a manifestation of economic fascism, as a manifestation of veiled forms of repression of the people, as a crime against humanity, because at the same time the solution of this problem is a necessary condition to decide international legal problems of protection of the rights, freedoms and interests of humanity.

The aim of the present study is the scientific rationale for the prohibition of gambling "games" - as a manifestation of economic fascism, as a manifestation of veiled forms of repression of the people, as a crime against humanity, and at the same time, as a necessary condition for solving international legal problems of protection of the rights, freedoms and human interests.

The main and fundamentally important novelty of the proposed research is a statement of the problem and the scientific rationale for the ban - the eradication operation - in society and in the state of gambling "games", both within individual countries and internationally, for gambling so-called "game" - it is a manifestation of economic fascism, is a manifestation of veiled forms of repression of the people, as a result of which the operation of gambling "games" should be considered as a crime against humanity - a crime against humanity, and the prohibition of gambling "games" is fundamentally important to consider - as one of the necessary conditions for the solution of international legal problems of protection of the rights, freedoms and interests of humanity.

Gambling "game" under the "mask" of "business" (or even organized directly within government structures) - this is a manifestation of economic fascism, which is a product of true capitalism, which can not be overcome without breaking the purely economic orientation of the capitalist socio-political system, not breaking the domination in society and in the state - money, market, profit, capital over the person - over the people.

Therefore, the advantages of social focus of the political system to capitalism is not subject to doubt, because, as I said earlier: "Capitalism can not have the" advantage "to the socially targeting political system as well as the dark night - could not be brighter sunny day!!!".

ალფრედ კურატაშვილი
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის
ინსტიტუტის ეკონომიკური თეორიის განყოფილების გამგე

აზარტული “თამაშების” აღმოფხვრის
ეკონომიკურ-თეორიული პრობლემა

ვრცელი რეზიუმე

სამეცნიერო ნაშრომში განხილულია აზარტული “თამაშები” “ბიზნესის” “ნიღბის” ქვეშ – როგორც ეკონომიკური ფაშიზმის გამოვლინება, როგორც ხალხის რეპრესიის სახესხვაობის გამოვლინება, როგორც დანაშაულებრივი “ბიზნესის” გამოვლინება, როგორც ხალხის გენოციდის გამოვლინება, როგორც ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულის გამოვლინება და როგორც ადამიანის უფლებების და ინტერესების დაცვის მწვავე საერთაშორისო-სამართლებრივი პრობლემა.

აზარტული “თამაშები”, ანუ ეგრეთ წოდებული “სათამაშო” “ბიზნესი” – ეს არის ხალხის ბედით ეგრეთ წოდებული “თამაში”, რომელიც ემსახურება ცალკეული ადამიანების გამდიდრებას და/ან თუნდაც სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსებას მრავალი ადამიანის ძარცვის, დამონების და განადგურების გზით, რაც აუტანელი და დანაშაულებრივი ქმედებაა, და რასაც შეუძლებელია ჰქონდეს ადგილი საზოგადოებაში და სახელმწიფოში, რომელიც რეალურად ხალხის ინტერესებს ემსახურება.

მაშასადამე, ეჭვს არ იწვევს, რომ სახელმწიფოში აზარტული “თამაშების” ფუნქციონირება – ეს არის სისხლის სამართლის დანაშაული, რომელიც მოითხოვს დაუყოვნებლივ და სრულ აღმოფხვრას (მათ შორის, რომელიც მოითხოვს ონლაინ რეჟიმში მათი ფუნქციონირების აღმოფხვრას) საერთაშორისო მასშტაბით, რამეთუ, წინააღმდეგ შემთხვევაში, შეუძლებელი იქნება მრავალი ადამიანის გადარჩენა ეკონომიკური ფაშიზმისაგან, რეპრესიებისა და გენოციდისაგან, რომლებიც გამოწვეულია აზარტული “თამაშების” ფუნქციონირებით.

განსაკუთრებით უნდა გამახვილდეს ყურადღება იმაზე, რომ აზარტული “თამაშები” – ეს არის სახელმწიფო ხელისუფლების მხრიდან (სახელმწიფო ხელისუფლებების მხრიდან) ეკონომიკური ფაშიზმის გამოვლინება, უპირველეს ყოვლისა, თავისი საკუთარი ხალხის წინაშე, და აგრეთვე სხვა სახელმწიფოთა ხალხების წინაშე, რამეთუ აზარტული “თამაშები” – ეს არის ისეთი “ინფექციური ავადმყოფობა”, რომელსაც საზღვრები არ გააჩნია, რომელიც არის დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ, არის ხალხის რეპრესიის თავისებური გამოვლინება სახელმწიფო ხელისუფლების მხრიდან ან მისი მხარდაჭერით, და რომელიც არის ადამიანის უფლებების და ინტერესების დაცვის საერთაშორისო სოციალურ-სამართლებრივი პრობლემა (!).

ბოლო მრავალრიცხოვანი გამოკვლევების მეცნიერული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ შეუძლებელია სამეცნიერო ნაშრომების მოძიება, გარდა ჩემს მიერ შექმნილი და გამოქვეყნებული ნაშრომებისა, რომლებშიც დასმული და დასაბუთებული იქნებოდა საკითხი აზარტული “თამაშების” სრული აკრძალვის აუცილებლობის შესახებ, როგორც ცალკეულ სახელმწიფოებში, ისე მსოფლიო მასშტაბით. და ეს მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოებაში და სახელმ-

წიფოში ახარტული “თამაშების” დაშვება – აშკარა დანაშაულია ადამიანურობის წინააღმდეგ (!!).

მოცემული კვლევის მიზანია ახარტული “თამაშების” – როგორც ეკონომიკური ფაშიზმის გამოვლინება, როგორც ხალხის რეპრესიის შენიღბული ფორმის გამოვლინება, როგორც ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულის გამოვლინება, რამეთუ მოცემული პრობლემის გადაჭრა ამავე დროს არის ადამიანის უფლებების, თავისუფლებებისა და ინტერესების დაცვის საერთაშორისო-სამართლებრივი პრობლემის გადაჭრის აუცილებელი პირობა.

მოცემული კვლევის ამოცანას კი წარმოადგენს ახარტული “თამაშების” – როგორც ეკონომიკური ფაშიზმის გამოვლინების, როგორც ხალხის რეპრესიის შენიღბული ფორმის გამოვლინების, როგორც ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულის გამოვლინების აკრძალვის, და, ამასთან ერთად, როგორც ადამიანის უფლებების, თავისუფლებებისა და ინტერესების დაცვის საერთაშორისო-სამართლებრივი პრობლემის გადაჭრის აუცილებელი პირობის – მეცნიერული დასაბუთება.

აქ შემოთავაზებული სამეცნიერო კვლევის მთავარ და პრინციპულად მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენს საზოგადოებაში და სახელმწიფოში, როგორც ცალკეულ სახელმწიფოებში, ისე საერთაშორისო მასშტაბით, ახარტული “თამაშების” აკრძალვის – ფუნქციონირების აღმოფხვრის – აუცილებლობის პრობლემის დასმა და მეცნიერული დასაბუთება, რამეთუ ახარტული ეგრეთ წოდებული “თამაშები” – ეს არის ეკონომიკური ფაშიზმის გამოვლინება, ხალხის რეპრესიის შენიღბული ფორმის გამოვლინება, რომლის შედეგად ახარტული “თამაშების” ფუნქციონირება უნდა განიხილებოდეს როგორც ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაული – როგორც დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ, ხოლო ახარტული “თამაშების” აკრძალვა პრინციპულად მნიშვნელოვანია განიხილებოდეს – როგორც ადამიანის უფლებების, თავისუფლებებისა და ინტერესების დაცვის საერთაშორისო-სამართლებრივი პრობლემის გადაჭრის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა.

ახარტული “თამაშები” “ბიზნესის” “ნიღბის” ქვეშ (ან თუნდაც ორგანიზებული უშუალოდ სახელმწიფო სტრუქტურების ჩარჩოებში) – ეს არის ეკონომიკური ფაშიზმის გამოვლინება, რომელიც არის ჭეშმარიტი კაპიტალიზმის მიერ შობილი, და რომლის დაძლევა შეუძლებელია, თუ არ იქნა დაძლეული კაპიტალისტური საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სისტემის წმინდა ეკონომიკური მიმართულება, თუ არ იქნა დაძლეული საზოგადოებაში და სახელმწიფოში – ფულის, ბაზრის, მოვების, კაპიტალის ბატონობა ადამიანზე – ხალხზე.

მაშასადამე, არანაირად არ შეიძლება დადგეს ეჭვქვეშ – სოციალურად გამიზნული პოლიტიკური სისტემის უპირატესობა კაპიტალიზმზე, რამეთუ, როგორც მე ადრე აღვნიშნავდი: “კაპიტალიზმს ვერ ექნება “უპირატესობა” სოციალურად გამიზნულ პოლიტიკურ სისტემაზე ისევე, როგორც ბნელი ღამე – ვერ იქნება მზიან დღეზე უფრო ნათელი!!!”.

ეკონომიკურ-ეკოლოგიური პრობლემები
ECONOMIC-ECOLOGICAL PROBLEMS

Anna Alexandrovna Chechel
*Doctor of Economics, assistant professor,
head of the department of public
management and administration Donetsk
State University of Management
(Mariupol city)*

**THE CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE ESTABLISHMENT OF THE
MECHANISM FOR STRATEGY OF ECOLOGICAL AND ECONOMIC
DEVELOPMENT AND REVITALIZATION OF INDUSTRIAL AREAS
IMPLEMENTATION**

Summary

In the article, the conceptual approaches of the formation of mechanism implementation of ecological and economic development strategy for industrial and post-industrial territories are defined and grounded. This presupposes the effective interaction of participants of the regional eco-innovative processes aimed at transforming the social and economic environment of the industrial region through ecologization and revitalization of industrial territories and the transition to sustainable management in terms of sustainable development. These principles have been defined as the basic ones.

Keywords: *ecologization, revitalization, the mechanism of strategy implementation, industrial areas, post-industrial areas, sustainable development.*

Introduction

Problem statement in general framework.

Connection with scientific and practical objectives.

The adverse environmental conditions in industrial regions require the solution of numerous issues concerning environmental protection and improvement. State environmental policy requires public control, particularly in the use of natural capital of territories.

The current challenges in Ukraine remain as the following: the irregularity of legal regulation mechanisms, low environmental awareness and ecological culture of the population, lack of citizens' awareness about the environment, ignorance of their environmental rights, which requires the joint efforts of local authorities and government in order to prevent the assumptions for deterioration of the ecological situation in the region. It is a violation of the environmental right to life and use of natural resources in environmentally pleasant conditions [1]. Addressing the most urgent environmental problems can be successful only if initially the clear strategic directions for solving each problem and the most effective mechanisms for achieving those goals are established. The assessment of priorities and risk benefits is an essential prerequisite for investment direction in order to support the significant social and environmentally important tasks of the territories development, especially industrial and post-industrial ones.

The aim of the article is to provide the definition and justification of the mechanism for implementing the strategy of ecological and economic development and revitalization of industrial and post-industrial areas that would provide effective interaction of participants of

the regional eco-innovation processes that ought to be implemented with the help of appropriate mechanisms of transforming the conditions of the socio-economic environment of the industrial region through greening and revitalization of industrial areas with the subsequent transition to management in terms of sustainable development.

Analysis of recent research and publications.

Determination of open issues.

A lot of countries are currently working on the creation of effective management tools in this direction. Scientific research on problems of social and economic development and strengthening of the resource base have been conducted by the well-known scientists, such as F. Zastavniy, who covered the issues of socio-economic, environmental, demographic and other types of repressiveness in Ukraine [2]; L. Zaitseva, who substantiated a new methodological approach that allowed typify regions in terms of their socio-economic development[3]; A. Topchiev, who determined the negative trends of deepening regional disparities and uneven socio-economic development [4]; Z. Gerasymchuk, I Vahovych, who developed organizational and economic mechanism of formation of socio-economic development of the region [5]; Z. Varnaliy, who investigated the nature and ways of regional development regulation, improvement of intergovernmental relations and priorities of the state strategy of regional development [6]; A. Amosha, O. Novikova dedicated their articles to the study of industrial areas of sustainable development [7].

However, the creation of reliable and effective mechanism for the formation and implementation of strategies for environmental and economic development and revitalization of industrial and post-industrial areas that can provide a sustainable solution to economic problems and the problems of preserving the environment and restore natural capital territory to meet the vital needs of present and future generations remains a major challenging task of environmental management both in Ukraine and abroad, which presents a special urgency and the need for further research on these issues, especially in industrial regions.

The description of the main material.

Justification of the obtained results.

The formation and implementation of strategies for ecological and economic development and revitalization of industrial and post-industrial areas involves the creation of an effective mechanism that ought to ensure the timely adoption of effective solutions at all stages of the management cycle: planning, goal-setting, organization performance, provision of resources, risk management, monitoring performance, monitoring and evaluating results of the strategy implementation and further adjustment process and purposes updating.

The strategy implementation management is proposed to be carried out through:

- creating the authority, responsible for environmental issues and natural resources of separate structural unit in the regional structure, i.e. the Department of innovative technologies and territories revitalization;

- activities establishment and conducting by the Interagency Council on eco-innovation development measures in the relevant ministries (i.e. the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine), which includes cooperation with line ministries and the ministries that deal with the issues of environmental safety for the implementation of national ecological and innovative projects of regional development;

- engaging representatives of public organizations, business, media, academia and other stakeholders of the regional expert advice on environmentally sustainable socio-economic development, advisory and consultative bodies, working groups, which are competent in examining the current state of implementation strategy, specific strategic goals, operational tasks, some eco-innovative projects or activities for territory revitalization;

- training of specialists from the local governmental bodies and industrial companies regarding the accumulation of consolidated budgets for revitalization projects funding from alternative sources, project management, cross-sector partnerships, etc;
- formation (if necessary) of the special advisory and consultancy agencies or other agencies for specific tasks related to the strategy implementation;
- fixing the inventory of the industrial and post-industrial territories where revitalization projects have been held or are being planned;
- use of project-based approaches to implement the strategy, which provides financial and other resource support initiatives developed and implemented in the form of ecological investment projects with the use of modern project management tools;
- development and approval, according to the authoritative powers, of the annual action plan to implement the strategy of revitalization of industrial and post-industrial territories; coining the list of projects and activities that define the responsibilities while conducting the strategy implementation;
- a system of monitoring and evaluation of the results of strategy implementation with the access to report data via the Internet provision;
- providing organizational, learning and teaching, and other resource support to regional eco-innovative projects and community initiatives in environmental management;
- implementation of other measures in accordance with the priorities of ecologically sustainable socio-economic development of the industrial and post-industrial territories.

The mechanism of strategy implementation is proposed to be viewed as a set of organizational structures and specific principles, forms and methods of management and legal standards with the help of which the strategy implementation of the industrial and post-industrial territories revitalization ought to be accomplished.

The essence of the strategy of industrial and post-industrial territories revitalization implementation can be defined by its goal orientation, the level of production (economic) activity, specific features of the object management (economic and social processes), functioning principles on particular territory. Thus, this mechanism provides: positive trend of environmentally sustainable socio-economic development (goal), building certain economic relations with the concern over the participants' (entities) choice for strategy implementation as well as highlighting the most important areas of society, issues that need quick solutions (facilities management), dealing with contradictions between the production forces and relations (identify patterns of development).

The mechanism of territory development strategy formation ought to be based on a system of principles. The main ones include: the integration of financial resources, the balance of interests, responsibilities, use of effective management, and use of resources to meet the needs of target groups [8].

The integration principle of financial resources involves mobilizing of all possible sources of investment financing in strategic environmentally sustainable socio-economic development of the coal industry territories. It is tightly linked to *the principle of balance of interests*, that can detect and control the entities that have current or prospective interest in the development of the region, and underpins the search and adoption of agreed environmental and investment decisions, as well as ensures the interests of management and administration that participate in the realization of strategic goals for the region.

The responsibility principle provides the establishment of responsibility of specific individuals, organizations and institutions for the use of natural resources and specific tasks of environmental activities. Therefore, the complete personification of all members of the development and implementation of programs is required; the measures of administrative and other responsibilities for the execution of those functions in the process of revitalization ought to be determined.

The principle of verifiability implies the existence of conditions for continuous monitoring of the goals achievement in the environmentally sustainable socio-economic development. Control function implies the creation of regional inventories of contaminated areas, transparent information systems and systems of integrated environmental and economic monitoring over the state territory.

The principle of effective management methods assumes that methods of control over the process of the goals' achievement in the regional development are to be selected based on the specific managerial situations.

The principle of targeted use of resources means concentration and use of scarce natural, material and financial resources for achieving the goals of environmentally sustainable socio-economic development of the region.

The principle of meeting the needs of target groups provides orientation of actions of territorial authorities and entrepreneurs in the implementation of the objectives to meet the needs of target groups of goods and services consumers both on the industrial coal territory and abroad.

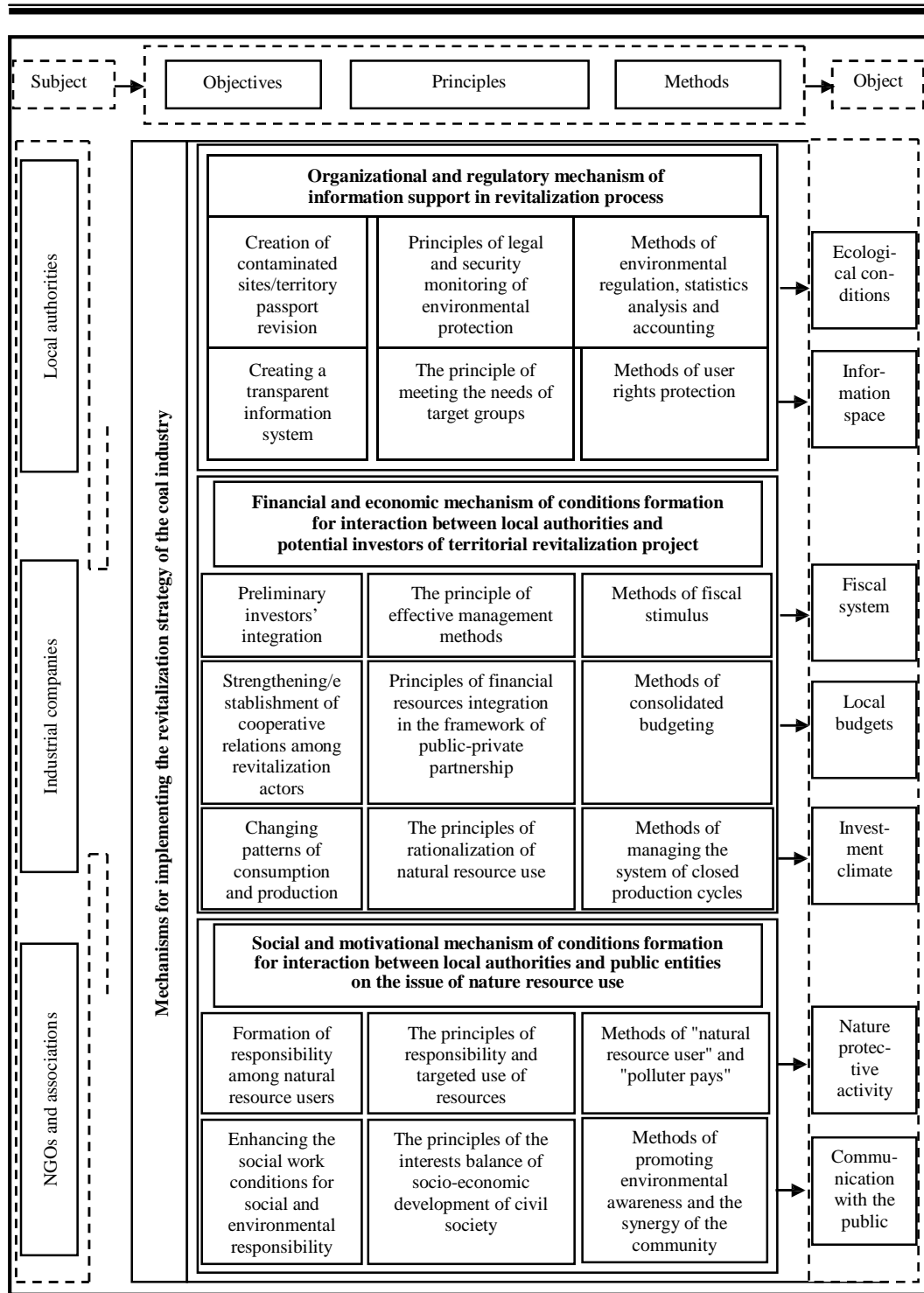
Another element of the mechanism for implementing the strategic objectives of regional development are the management methods. *The method of control* is a system of methods and techniques of the management entity influence over the subject of control in order to achieve a certain result. There are several approaches and classifications of management tools, but the most widespread is the classification under which they are divided into three groups: economic, organizational and administrative, social and psychological.

Based on the synthesis of existing theoretical approaches and generalization of the experience of management entities, the mechanism for implementation the revitalization strategy on industrial and post-industrial territories have been proposed. It presupposes the provision of the following facilities in order to achieve desired the change in management: improvement of the efficiency of monitoring the ecological state of the territory, spreading information space, stimulating fiscal policy, generation of consolidated local budgets, favorable investment climate, effective environmental protection activities and active cooperation of local authorities with population (Fig. 1) [9].

The objectives of the strategy implementation define the following: the creation of the inventory of contaminated sites (revision of territory passport), a system of transparent information, preliminary investors integration, strengthening/establishment the cooperation ties between actors, changing patterns of consumption and production, forming the responsibility of nature-users, activation of public working conditions, social and environmental responsibility [10].

The organization of effective interaction among participants of the regional eco-innovation processes must be implemented through the cooperation mechanisms, namely the organizational and legal mechanism for information provision about revitalization process on industrial and post-industrial territories, financial and economic mechanism of conditions formation for efficient interaction between local authorities and potential investors for revitalization projects and social-motivated mechanism of conditions formation for cooperation of local authorities and public entities in the field of environmental management on industrial territories.

The role of relevant regional and local authorities in the field of ecology and natural resources and the environment in the process of the revitalization strategy implementation has been proposed. It makes it possible to consider the strategy as a part of the multi-faceted process starting from evaluation and revitalization of contaminated sites to summarizing results and determining the effectiveness of the strategy as a whole. The situation assessment at the end of each phase of the project is to prove the advisability of subsequent continuing at the next step.

Fig. 1 The mechanism of implementing the strategy of ecological and economic development and revitalization of industrial territories

The elements of stages' implementation of territory rehabilitation strategy can include the organization of conditions for sustainable development of economic systems, analysis of environmental and economic situation of the territory, the main objectives and development trends, the program-targeted planning, various regulatory measures of direct and indirect manner, the monitoring and feedback ensuring.

Conclusions and prospects for further scientific research

The given studies prove that different territories require different approaches to revitalization depending on territorial characteristics, status and affiliation and the territory of existing contaminated sites. Each case is a special case of contamination, and it is generally difficult to develop guidelines for the revitalization of industrial territories. The proposed approach to the planning and implementation of environmental-economic projects provides the stakeholders and experts involvement at the particular stages in correspondence with the implementation plan of the specific project, allowing more efficient use of the expert's work, as well as to rationalize the use of the necessary resources, to get support from local authorities and the public, that will have a positive impact on the overall performance efficiency of both a particular project and revitalization strategy on industrial or post-industrial territories.

References

1. Corporate social responsibility of Intel in Ukraine: developing information society in Ukraine, preparing new generations of youth to the economy of knowledge [Electronic resource] Access: //http://www.csr-ukraine.org/korporativna_socialna_vidpovidaln2.html.
2. Zastavnyj F.D. 2006. The problems of depression in Ukraine (social and economic, environmental, demographic). Lviv: Publishing house of LNU named after I. Franko.
3. Zajtseva L.M., Antonov V.V., Serjogin S.M., Fedushichev V.O., Polska I.E., Kachanov S.O..2003 Methods of the complex evaluation of the level of social and economic development of the region and its administrative units. Donetsk: DRIDU NADU.
4. Topichev O.G., Bezverkhnyuk T.M., Titenko Z.V. 2005. Regional development of Ukraine and state regional policy. Odesa: ORIDU NADU.
5. Gerasimchuk Z.V., Vakhovitch I.M. 2002. Organizational and economic mechanisms of the regional development strategy formation and realization. Lutsk: LDTU.
6. Katcinsky A.B. 2001. Environmental security of Ukraine: system analysis of the perspectives of improvement. Kyiv: NISD (Ser. "Environmental security"; issue 5) ISBN 966-554-0394.
7. Sustainable development of the industrial region: social aspects: monogram/ O.F. Novikova, O.I. Amosha, V.P. Antonjuk and others. NAS of Ukraine, Institute of economics and industry. – Donetsk, 2012. – 534p.
8. Internet – community "Industrial ecology [Electronic resource]. – Access: : <http://eco.com.ua/>, <http://newecolife.com.ua/news/203-svt-pdrahuvav-zbitki-vd-katastrof.html>
9. Chechel A. Sustainable Development and Human Security Strategy for Old-Industrial Territories / Chechel A., Stoyka A. // The 21st NISPAcee Annual Conference "Regionalisation and Inter-regional Cooperation", May 16-18, 2013 / Belgrade, Serbia [Electronic resource]. – Access:: <http://www.nispa.org/conference.php?sid=897&cid=21>.
10. Chechel . Revitalization and development of coal industry areas: economy, ecology, natural resources [monograph] / AA Chechel. - Donetsk LLC "East Publishing House", 2014. - 321 p.

ანა ჩეჩელი
ეკონომიკის დოქტორი, ასისტენტ-პროფესორი,
საჯარო მენეჯმენტისა და ადმინისტრირების კათედრის გამგე,
მენეჯმენტის დონეცკის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (ქ. მარიუპოლი)

ეკონომიკურ-ეკოლოგიური განვითარების სტრატეგიის ზოგიერთი ასპექტი
რეზიუმე

სტატიაში განმარტებულია და დასაბუთებულია ეკონომიკურ-ეკოლოგიური განვითარების სტრატეგიის განხორციელების მექანიზმის ფორმირების კონცეპტუალური მიდგომები, ინდუსტრიული და პოსტინდუსტრიული ტერიტორიების რევიტალიზაციისთვის.

ეს გულისხმობს რეგიონული ეკოლოგიურ-ინოვაციური პროცესების მონაწილეების ეფექტიან ურთიერთქმედებებს, გამიზნული ინდუსტრიული რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს ტრანსფორმაციაზე, ინდუსტრიული ტერიტორიების ეკოლოგიზაციის, რევიტალიზაციისა და მდგრადი განვითარების მენეჯმენტზე გადასვლის მეშვეობით.

ეს პრინციპები განსაზღვრულია როგორც საბაზისო.

მაკროეკონომიკა
MACROECONOMICS

Yuriy Prysiazhniuk

*Doctor of economic Sciences, Professor of the Department of International Relations and diplomatic service,
Faculty of International Relations
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine*

Oksana Shyba

*Ivan Franko National University of Lviv
Department of International Economic Relations*

**THE IMPACT OF INVESTMENT IN TRANSPORT INFRASTRUCTURE ON
ECONOMIC GROWTH OF MEMBER OF THE EUROPEAN UNION**

Summary

The purpose of the article is to explore the impact of investment in transport infrastructure on the economic development of EU members. In this article the correlation study of the impact of the transport infrastructure investment on economic growth of EU members as whole for 2000-2014 years and as the national average for 2014 is conducted. The positive impacts of transport infrastructure investment on import to the EU-27, on the export of goods and services from the EU countries to the world as a whole, GDP, GDP per capita and CPI were proved. The results of the research might be taken as the basis of transport infrastructure reforms in other countries, in particular, in Ukraine.

Key words: *investment, transport infrastructure, international freight, infrastructure, EU.*

Article category: research article.

The development of the national economy depends on how effectively it is managed in various fields. It primarily relates to infrastructure. Today the global trends dictate the continuous improvement of infrastructure management, including investment promotion. The status and level of development of transport infrastructure is one of the most important factors of social and economic development of the countries of the European Union.

The infrastructure investments of the EU members are an essential instrument to create conditions for economic growth and new jobs, especially given the growth in capacity in the steel and engineering industries, the development of high-tech industries. The investments in infrastructure are the motivating factor of reallocation of resources and labor from stagnating sectors to the industry capable of providing long-term economic growth. [6]

The investments into transport infrastructure are the key resources for accelerated economic development of a country. In modern terms they are one of the most important tools to ensure the conditions to overcome the economic crisis, effective structural changes in the economy, the growth of science and technology, etc. [3, p. 93].

The experience of the EU member states shows that the development of transport infrastructure determines the intensity of economic relations and it is one of the most important aspects of the economy. The active economy growth may be restricted or even stopped by infrastructural limitations, which are based on poor quality of roads and low bandwidth infrastructure of road networks (bridges, tunnels) [5, p. 87].

Investments in transport infrastructure within and across national borders of the EU members are made to improve transportation. In the future it will affect growth in real GDP per capita by capital asset infrastructure increase, by exit of transport companies into new markets, which increases the volume of sales and profitability of their activities (see. Fig. 1).

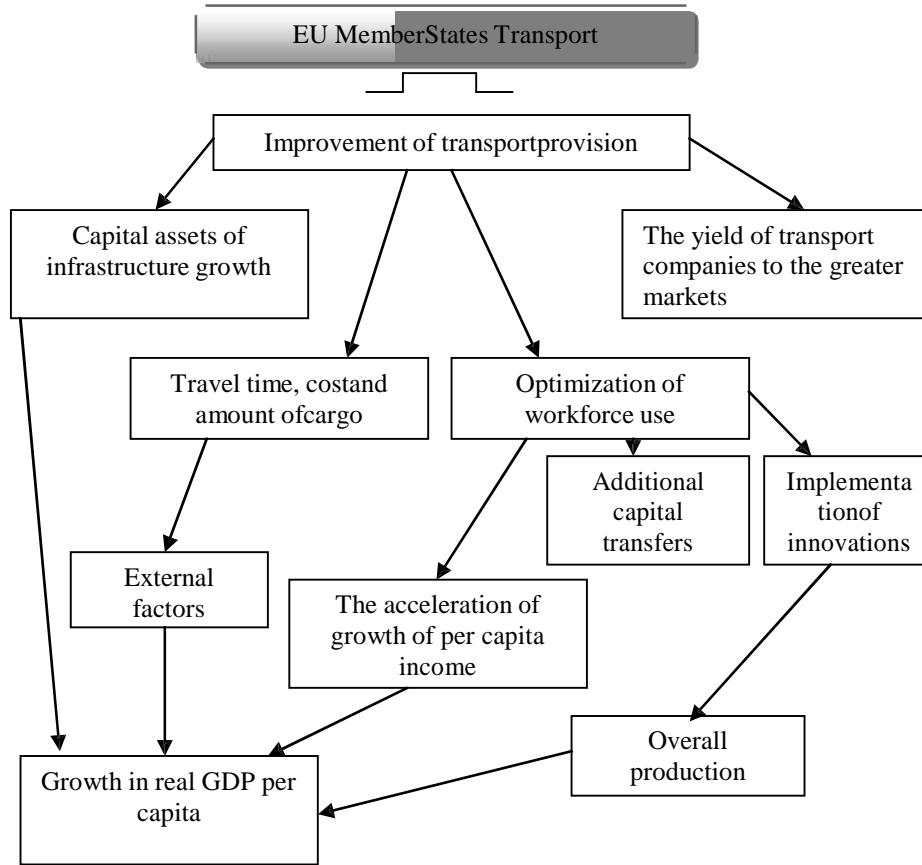

Fig.1. Model of transport infrastructure impact on economic growth of EU member states.*
 * - The author's development

Capital investments in the transport infrastructure of the EU members are the main prerequisite for extended reproduction in the country, not only in terms of quantitative indicators, but also qualitative improvements, as they always carried through capital upgrades of existing enterprises. Also investments help improve the structure of social production and the maintenance of balance in the economy. Given all these activities the scientific and technological development of the country accelerates, the quality and range of products improves [4, p. 238].

At the same time the investments contribute to solving problems of social development: they help address the challenge of unemployment, promote the development of health, education, culture, and provide necessary public housing, participate in the work of environmental protection [4, p. 238].

The infrastructural investments reduce the transport component in the final price of goods, which move between the periphery and the center, they play an important role in reducing economic disparities between regions, increase competitiveness in terms of access to new markets, migration of labor, specialization and cooperation, reducing the cost of transit of freight within the internal and external logistics systems.

All this leads to an increase in productivity, the creation of new competitive advantages of EU member states. Typically, the result might be expressed as following [9]:

a) to improve the quality characteristics due to the investment in the construction of high-speed highways, airports, railways for modern high-speed trains in the repair and maintenance of high-level infrastructure;

b) to promote the efficient use of existing facilities;

c) to optimize the transport process using intelligent systems. Such changes seriously affect the overall level of provided transport services, which ultimately has a positive effect on economic growth in the country.

The development and investments in transport infrastructure has become one of the priorities of the economic policy of the European Union, since the growth of national economies require massive domestic investments, especially those that will diversify the national economy. [7, p. 35].

During 2000-2014 years the level of investment in transport infrastructure development in all EU countries proved to be increasing(see. Table.1).

Table (1)

The dynamics of investment in transport infrastructure development of EU member states within 2000-2014, mln.euro *

Name of country	Years							Deviations +/-
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
Foreign direct investment, mln. euro	2202 936,3	2459 744,5	2573 235	2664 870,7	2648 012,4	26035 33,9	26978 82,7	49494 6,4
Investments in transportation infrastructure, mln. euro	1200 871	1204 574	1207 656	1214 588	1227 621	12393 71	12457 19	44848
Investment in the economy, % of GDP	21,71	21,82	20,44	20,57	20,09	19,64	19,79	-1,92
Income from investments mln. euro	5811 79	5812 50	5812 50	6520 53	6612 18	66132 5	66115 4	79975
EU 27	1200 8	1204 5	1207 6	1214 5	1227 6	12393	12457	449
Austria	195,5	198,8	201,9	221,8	234,5	257,6	269	73,5
Bulgaria	45,9	46,2	46,8	48,2	49,3	52,7	54,5	8,6
United Kingdom	1487	1546	1563	1756	1459	1542,5	1557	70
Spain	625,8	643	658,7	668	693	724	779,7	153,9
Italy	325	332	342	354	378	398	466,9	141,9
Germany	1301	1312	1322	1323	1331,7	1335	1335	34
Poland	221,5	223	225	234	236	239	248	26,5
Portugal	102	103,7	105	107	215	219	121,7	19,7
Romania	79	82	82,7	84	85	83	84	5
Slovakia	57	59	55	59	62,7	62	63,2	6,2
Hungary	93	95	97,7	99,5	105	110	112	19
France	1035	1082	1099	1105	1115	1102,5	1103,4	68,4
Czech Republic	99	101	103	118	124	135	144,1	45,1

* - Author's calculation based on [10-15]

The construction and expansion of transport infrastructure and comprehensive modernization of the European economy requires significant investment in the transport network. Although the main problem is still the financing (budget, access to foreign resources, the ability to start charging tolls roads, the ability to attract private capital), but it's obvious that the improvements of the financing does not lead immediately to the faster pace of modernization of infrastructure; it provides a gradual positive impact on the socio-economic growth [3].

An important achievement of the European road construction are motorways or highways provided for high-speed movement of vehicles [1].

Overall, the increase in freight traffic and investment in road transport infrastructure was typical for almost all EU member states. However, the leaders of infrastructure investment among EU member states include Austria (269 mln.euro), Great Britain (1557, mln.euro), Spain (779.7 mln.euro), Italy (466.9 million.euro), Germany (1335 mln.euro) and Poland (248 mln.euro).

Among the outsiders in terms of investments in transport infrastructure there are Slovakia, Romania and Bulgaria.

In most EU members the transport network is formed under long-term government programs that have the identified indicators of transport networks and related indicators of its funding. The European Union is considering the formation of the trans-European road network and related transport infrastructure with the ability to integrate it in the new EU members. Priority projects for the development of the transport network funded by the state or with participation of the state, including in the framework of public-private partnerships [2].

The financing of infrastructure investment projects of the EU members is mainly mixed, i.e. involving own funds of transport companies, public spending and private investment. It raises the problem of finding ways to attract the long-term investment from various financial resources, including the use of various forms of organizational and economic partnership between the state and private business. The sources of funds are: the state budget; local budgets; other sources (investments, loan funds, etc.) [9, p. 67].

In European practice, the problem of lack of financial and economic resources is solved by implementing the following measures: additional budget allocations; the introduction of targeted taxes for users of the infrastructure; borrowing guaranteed by the government; attract extra-budgetary investment based on the use of mechanisms of state-private partnership (SPP) and other forms of investment [9, p. 68].

The investment in transport infrastructure of EU members may influence the following parameters of economic growth:

- the level of trading activity and exports (exports to the world in general (X1), exports to the EU-27 (X2), imports from the whole world (X3), imports from the EU-27 (X4));
- transportation volumes in the network (the volume of freight transport relative to GDP (X5), the modal share of freight transport (X6), freight transportation (X7), freight transport by road (X8), freight water transport (X9));
- the overall level of capital investment and activity in the EU countries (foreign direct investment (X10), investment as a percentage of GDP (X11), investment income (X12), investment in the economy as a percentage of GDP (X13));
- income levels (GDP per capita (X14), net national income as a percentage to GDP (X15));
- GDP fluctuations and inflation (consumer price index (X16), GDP, fluent prices (X17));
- innovative investment in the economy (the cost of innovation (X18));

#	Indexes	Equations	The correlation coefficient
1	Exports to countries around the world as a whole	$Y = -310E2 + 2,8913 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,96
2	Exports to the EU-27	$Y = -9966, + 1,0384 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,96
3	Imports from the whole world	$Y = -122E2 + 1,3481 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,90
4	Imports from the EU-27	$Y = -125E2 + 1,2500 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,95
5	Modal share of freight transport	$Y = -6,488 + ,00197 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,75
6	Freight rail	$Y = -559E5 + 4649,6 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,90
7	Freight traffic activity services	$Y = 4044E2 + 9,9735 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,98
8	Foreign Direct Investment	$Y = -367E3 + 243,64 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,75
9	Income from investments	$Y = -217E4 + 228,60 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,92
10	GDP	$Y = -207E2 + 2,7786 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,97
11	GDP per capita	$Y = -349E2 + 4,9911 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,96
12	Consumer price index	$Y = 45,308 + ,00645 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,96
13	Spending on innovation	$Y = -366E5 + 3058,1 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,89
14	Labor costs per month	$Y = -1675, + ,30289 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,99
15	The share of renewable energy in gross final energy consumption	$Y = -240,8 + ,02081 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,92
16	Gross capital formation in industry	$Y = -542E5 + 5106,8 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	r=0,78

- rates of industrial growth (industrial production (X19), the production index of construction industry (X20), gross in industry (X21), index of industrial production (X22));
- social development (unemployment rate (X23), labor costs per month (X24));

- environmentalization (the share of renewable energy in gross final energy consumption (X25)).

The analysis of the effect of investments in infrastructure and specified factors was carried out in two stages: a) the research of the impact of investment in transport infrastructure on economic growth of the European Union member states in general ; b) the study of the impact of investment in transport infrastructure on economic growth of the European Union member states as the national average in 2014.

The equation 1, reflects the relationships between indicators:

$$\text{=====} \quad (1)$$

When interpreting the results of correlation analysis, the size of error should be $p > 0,05$. So, in our study we use the narrative matrix and correlation matrix listed in Annexes B, C (See tab. 2).

Table 2. Matrix of the most significant correlation impacts of investments in transport infrastructure on economic growth of the EU member states during 2000-2014.*

* - The author's development

According to Table 2 we can make a conclusion about density of connection between investment in transport infrastructure and economic growth of the EU member states during 2000-2014.

The growth of investment in transport infrastructure ($0,90 < r < 0,93$) affects the exports of goods and services in the EU member states of the world in general ($r = 0,96$), exports to the EU-27 ($r = 0,96$), imports from the world in general ($r = 0,90$), imports from the EU-27 ($r = 0,95$), the share of renewable energy in gross final energy consumption ($r = 0,92$), gross in industry ($r = 0,78$), which may demonstrate the interconnectedness between the level of domestic and foreign trade activity and investment in the transport sector.

Investment in transport infrastructure increased their domestic and international freight. There has positive impact of investment in transport infrastructure EU member states with the modal share of freight transport ($r = 0,75$), a whole set of freight traffic by rail ($r = 0,90$), freight water transport ($r = 0,98$).

It was possible to identify the relationship between the GDP of the EU member states and the volume of passenger and freight traffic and transport infrastructure investments in GDP ($r = 0,97$), GDP per capita ($r = 0,96$) and the consumer price index ($r = 0,96$).

Also infrastructure stimulates the accumulation of other factors of production; it maybe an important factor in the formation of aggregate demand. Large infrastructure projects are usually accompanied by significant investments in construction and later in repair and reconstruction of buildings, increasing the demand for related industries (metallurgy, construction materials and structures, chemical and wood industry, services) [8, p. 238]. Thus, the volume of investment in transport infrastructure EU member states exert positive influence of gross industrial ($r = 0,78$) and the share of renewable energy in gross final energy consumption ($r = 0,92$).

Also, investment in infrastructure transport projects of EU member states have significant impact on the overall level of investment, particularly foreign direct investment ($r = 0,75$) and total yield investment projects ($r = 0,92$).

There has also positive effects of investments in social development of the member states, in particular, income growth and labor costs ($r = 0,99$) and reduction of total unemployment in the EU member states ($r = -0,95$).

If we however analyze the volume of freight transport relative to GDP and freight transport by road, there is the negative dynamics of the relationship ($r = -0,67$) and ($r = -0,97$), which is associated with a reduction of freight by road.

In addition to the aforementioned investments in transport infrastructure or those that are negative in nature, namely the volume of freight transport relative to GDP ($r = -0,67$), freight transport by road ($r = -0,97$), investment as a percentage of GDP ($r = -0,96$) and unemployment rate ($r = -0,95$).

Most significant investments in transport infrastructure of EU member states in recent years had influence: the level of trading activity and exports; transportation volumes in the network; the overall level of capital investment and activity in the EU; income levels and GDP and inflation fluctuations.

To study the channels of influence of investment in transport infrastructure on economic growth of individual EU member states in 2014 we use the average variables for countries in the narrative matrix and correlation matrix. (see annex D,E)

Consequently, investment in transport infrastructure in 2014 in average for countries positively affect the dynamics of railway freight ($r = 0,98$), the dynamics of freight rail transport ($r = 0,98$), foreign direct investment ($r = 1$), GDP ($r = 0,98$), investment income ($r = 0,99$), GDP ($r=0,99$), spending on innovation ($r = 0,92$), industrial production ($r = 0,99$) and the gross industrial ($r = 0,98$). Connection between the level of investment in transport infrastructure and other factors has direct character, that means by increasing the dependent factor also increases the value and vice versa.

Table 3. Matrix of the most significant correlation impacts of investments in transport infrastructure on economic growth of member countries in 2014*

#	Indexes	Equation	The correlation coefficient
1	Dynamics of railway transportation	$Y = 36532, + 136,15 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	$r=0,98$
2	Dynamics of Railway Freight Transport	$Y = 1620,5 + 49,325 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	$r=0,98$
3	Foreign Direct Investment	$Y = 34,700 + 1000,0 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	$r=1$
4	GDP	$Y = 503,84 + 1,1019 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	$r=0,98$
5	Income from investments	$Y = -111E2 + 53,418 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	$r=0,99$
6	GDP, in Current Prices	$Y = -42,17 + 2,3918 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	$r=0,99$
7	Expenditure on innovation	$Y = 8958,1 + 98,541 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	$r=0,92$
8	Industrial output	$Y = -161E2 + 1381,9 * \text{Investment in transport infrastructure development}$	$r=0,99$
9	Gross capital formation in industry	$Y = -338E3 + 746,57 \text{ Investment in transport infrastructure development}$	$r=0,98$
10	Dynamics of railway transportation	$Y = 36526, + ,13615 * \text{Foreign Direct Investment}$	$r=0,98$
11	Dynamics of Railway Freight Transport	$Y = 1618,5 + ,04932 * \text{Foreign Direct Investment}$	$r=0,98$
12	GDP	$Y = 503,81 + ,00110 * \text{Foreign Direct Investment}$	$r=0,98$
13	Income from investments	$Y = -111E2 + ,05342 * \text{Foreign Direct Investment}$	$r=0,99$
14	Investment in transport infrastructure development	$Y = -,0347 + ,10E-2 * \text{Foreign Direct Investment}$	$r=1$
15	GDP, in Current Prices	$Y = -42,25 + ,00239 * \text{Foreign Direct Investment}$	$r=0,99$

		Investment	
16	Expenditure on innovation	$Y = 8954,4 + ,09854 * \text{Foreign Direct Investment}$	r=0,92

* - The author's development

Also the average level of foreign direct investment in 2014 the for countries is very strong ($0,90 < r < 0,93$) it affects the dynamics of railway freight ($r = 0,98$), the dynamics of freight rail transport ($r = 0,98$), GDP ($r = 0,98$), investment income ($r = 0,99$), investment in transport infrastructure ($r = 1$), GDP ($r = 0,99$) and expenditure on innovation ($r = 0,92$).

Thus, the study of factors influencing investments in transport infrastructure on economic growth of the European Union Member States in 2014 we can conclude that the investments in transport infrastructure have the direct positive relationship with exports to the third countries, exports to the EU- 27, imports from the world in general, imports from the EU- 27, modal share of freight transport, cargo transportation by railway, cargo transportation by water transport, foreign direct investment, return on investment, GDP, GDP per capita, consumer price index, the cost of innovation and labor costs per month per employee, and the negative - the volume of freight transport relative to GDP, road freight transportation, investment as a percentage of GDP and unemployment. Accordingly, the growth dynamics of railway transportation, the dynamics of freight rail transport, foreign direct investment, GDP, investment income, GDP, prices and costs flowing on innovation will increase the level of investment in transport infrastructure development and foreign direct investment in general.

References

1. Amosov O. (2001), *Converted Mechanisms of State Regulation of Economic Development*, Mostovyy H., Odintsova H., Public Administration and Local Self-Government : Collected Works: Issue nr 2, Kharkiv.
2. *Economic Statistics and Indicators by Country and Region*(2014), Available from: <http://www.economywatch.com/economic-statistics/country/>
3. Eliseev S. (2008), *Public- private Partnership in the Transport Sector. Foreign experience*, Eliseev S., Maksimov V., Connect, Issue nr 2, p. 35-48.
4. Hovorushko T. (2013), *The Essence of Direct Foreign Investments and Their Classification*, (w:) Hovorushko T., Obushna N., Micro-macroeconomics Theories, Issue nr 41, p.91-99.
5. Hudyma R. (2009), *Problematic Aspects of Transport Infrastructure in Ukraine, Problems and Prospects of the National Economy in Terms of European Integration and the Global Financial Crisis*, p. 238 – 239, Chernovtsy.
6. Domke E. (2006), *Management Quality of Roads*, Domke E., Bazhanov A., Shyrshykov A., Fenix, Rostov.
7. *Infrastructure Investments* (2016), <http://www.myroad.org.ua/>
8. Lebedeva N. (2014), *Bases Development of a formation technique and information base for decision support when creating investing project development of a multimodal transport network*, Ahrosvit.
9. Riabchenko O. (1999), *Economic Methods of Government During the Economy Reforms*, Journal of University of Internal Affairs, Issue 9-X, p. 327-334.
10. Shcherbanin Y. (2011), *Transport and Economic Growth : The Relationship and The Influence*, Eurasian Economic Integration, Issue nr 3 (12), p. 65–78.
11. EU transport in figures – statistical pocketbook 2014 / Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014 – 150 p.

12. EU transport in figures – statistical pocketbook 2013 / Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013 – 138 p.
13. EU transport in figures – statistical pocketbook 2012 / Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012 – 138 p.
14. EU transport in figures – statistical pocketbook 2011 / Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011 – 136 p.
15. EU transport in figures – statistical pocketbook 2010 / Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010 – 134 p.

იური პრისიაენიუკი
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი
საერთაშორისო ურთიერთობათა და დიპლომატიური
სამსახურის დეპარტამენტის პროფესორი, ეკონომიკურ
ურთიერთობათა ფაკულტეტი, ლუოვის ივ. ფრანკოს
ეროვნული უნივერსიტეტი, უკრაინა.
ოქსანა შიბა
ლუოვის ივ. ფრანკოს ეროვნული უნივერსიტეტი,
საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა დეპარტამენტი

სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურაში ინვესტიციების გავლენა
ევროკავშირის წევრი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე

ამ სტატიის მიზანია, გამოარკვიოს სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურაში ინვესტიციების გავლენა ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაზე. ჩატარებულია ამ გავლენის კორელაციური ანალიზი მთლიანდ 2000-2014 წლებისათვის და ეროვნულ დონეზე კი – 2014 წლისათვის. სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის ინვესტირების დადებითი გავლენა EU 27-ში იმპორტზე, EU ქვეყნებიდან – საქონლის ექსპორტზე და მომსახურებაზე. კვლევის შედეგები შესაძლოა საფუძვლად დაედოს სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის რეფორმის სხვა ქვეყნებშიც, სახელდობრ, უკრაინაში.

სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის განხორციელება
FOREIGN EXPERIENCE

თენგიზ ქავთარაძე
აკადემიური დოქტორი
გიორგი ქავთარაძე
ეკონომიკის მაგისტრი

სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკა აშშ-ს მეკარტოფილეობაში და მათი
განხორციელების განხორციელება საქართველოში

რეზიუმე

ნაშრომში შესწავლილია სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკა აშშ-ს მეკარტოფილეობაში, როგორც სტრატეგიული, ისე ტაქტიკური ნიშნით; გაანალიზებულია საქართველოს მეკარტოფილეობის თანამედროვე მდგომარეობა; გამოთქმულია ახრი საქართველოს მეკარტოფილეობაში აშშ-ის გამოცდილების განხორციელების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: აშშ-ის მეკარტოფილეობა, ინოვაციური საქმიანობა, ტექნოლოგიური ინოვაციები, ინოვაციური საწარმო, ტექნოპარკი.

შესავალი

სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის ორგანული შემადგენელი ნაწილია, რომელიც განსაზღვრავს ინოვაციური საქმიანობის სფეროში სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების ფუნქციონირების მიზნებს, ძირითად მიმართულებებს და მეთოდებს. განვითარების თანამედროვე ეტაპზე აშშ-ს მეკარტოფილეობაში ინოვაციური საქმიანობის თვალსაზრისით შეიქმნა ისეთი მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს ტექნიკისა და ტექნოლოგიების უახლესი მიღწევების, საერთოდ, სამაშულო და საერთაშორისო ინოვაციური საქმიანობის შედეგების წარმატებით გამოყენებას, მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოებას, ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარებას და საზოგადოების მუდმივად მზარდ მატერიალურ და კულტურულ მოთხოვნილებათა სულ უფრო სრულად დაკმაყოფილებას. ინოვაციურ პოლიტიკაში გამოყოფენ ორ მხარეს: სტრატეგიულსა და ტაქტიკურს. აშშ-ს მეკარტოფილეობაში ინოვაციური საქმიანობის სტრატეგიული მხარის განხორციელება მიზნად ისახავს ჩვეულებრივ გრძელვადიან და შედარებით მსხვილ მასშტაბურ ამოცანებს და გულისხმობს როგორც ინოვაციური საქმიანობის სახელმწიფოებრივი რეგულირების ძირითადი მიმართულებების განსაზღვრას, ისე მეცნიერული პოტენციალის რაციონალური გამოყენების ოპტიმალური მეთოდების შერჩევას. სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის ტაქტიკური მხარის რეალიზაციის მეთოდები ძირითადად ხორციელდება ისეთი ეკონომიკური ტენდენციით, როგორიცაა: კარტოფილზე მომხმარებელთა მოთხოვნის სტრუქტურის მრეწველური ცვალებადობა, გადამამუშავებელი დარგის განვითარებაზე ტრანსპორტისა და ვაჭრობის, შენახვისა და გასაღების განვითარება; სავაჭრო-სამრეწველო კაპიტალის აქტიური შეჭრა სოფლის მეურნეობაში, რომელთაც ძალუძთ დასახული მიზნების მაღალეფექტური განხორციელება.

* * *

აშშ-ში მეკარტოფილეობა სოფლის მეურნეობის ინტენსიური დარგია. ინოვაციური თვალსაზრისით იგი ხასიათდება წარმოების სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის მაღალი დონით, ასევე პროდუქციის სამრეწველო გადაამუშავების სათანადო ტექნოლოგიით, მსხვილ სპეციალიზებულ მეურნეობებში

მუშაკთა შედარებით მცირე შტატებით, ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობებით, ინოვაციური საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირების სტრატეგიული მხარის ძირითადი მიმართულების თვალსაზრისით მეკარტოფილეობა აშშ-ი ვითარდება ნათესი ფართობების შემცირების გზით, დარგის ინტენსიური განვითარებით და საქონლურობის დონის ამაღლებით. მაგალითად, 1940-დან 1994 წლამდე კარტოფილის ნათესი ფართობები ორჯერ შემცირდა, მოსავალი კი დაახლოებით 50%-ით გაიზარდა. ბოლო ათ წელიწადში პროდუქციის ზრდა ძირითადად განპირობებულია კარტოფილის მოსავლიანობის 2-ჯერმა მატებთ, ამასთან ერთად, საქონლურობის დონე ამაღლდა 65%-დან 92%-მდე [Kyle L.P. 1974.

აშშ-ს მეკარტოფილეობაში ჩამოყალიბდა მყარი სპეციალიზაცია როგორც რაიონული, ისე ცალკეული ფერმერული მეურნეობების დონეზე. რამდენიმე შტატში ოპტიმალური ბუნებრივი პირობები მაღალხარისხოვანი პროდუქციის წარმოების საშუალებას იძლევა ნაკლები დანახარჯებით. აშშ-ი კარტოფილის წარმოების წამყვან შტატად სამართლიანად ითვლება ოჰაიოს შტატი, სადაც იწარმოება ქვეყანაში წლიურად წარმოებული კარტოფილის 25%. ოჰაიოში კარტოფილი მოჰყავთ ძირითადად სარწყავ მიწებზე, ასევე მთის ზონაში. წარმოებული კარტოფილის 12% მოიყვანება ვაშინგტონის შტატში, 9% - კი მენის შტატში. ამჟამად ხუთ შტატში (ოჰაიო, ვაშინგტონი, მენი, კალიფორნია და ნიუ-იორკი) მოჰყავთ ქვეყანაში წარმოებული კარტოფილის 60%. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ჩამოთვლილი შტატების განსაზღვრულ შეზღუდულ ზონებში არის სათანადო ბუნებრივი პირობები, რომელიც განაპირობებს კარტოფილის გარკვეულ საქონლურ თავისებურებებს. მაგალითად, ფლორიდის შტატში ხარისხოვანი კარტოფილი მოყავთ ჰასტინგსის სამ რეგიონში – სენტ-ჯონსის, ფლეგრევის და ატემენის, ხოლო მენის შტატში კი შესაბამისად არუსტუკის რეგიონში; მინესოტას შტატში – წითელი მდინარის ველზე; მიჩიგანში – ენინგსულის რაიონში, აიხადოში – სამხრეთ-დასავლეთის 10 ოლქში.

აშშ-ს სოფლის მეურნეობაში კარტოფილის ბაზარი წარმოადგენს ნათელ მაგალითს, თუ როგორ ხორციელდება შრომის სარაიონოთაშორისი დანაწილება. მაგალითად, სუბტროპიკული კლიმატის შტატები (ფლორიდა, კალიფორნია) დასპეციალიზებული არიან საადრეო კარტოფილის წარმოებაზე, კლიმატურად ცივი ზონები კი (მეი, აიხადო, მიჩიგანი, მინესოტა) – საგვიანო კარტოფილის მოყვანაზე. პირველნი მომხმარებელს ამარაგებენ კარტოფილით ზამთრისა და გაზაფხულის თვეებში, მეორენი კი ივნისიდან ნოემბრამდე. სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის ტაქტიკური მხარის მეთოდების რეალიზაციის შედეგად, განვითარებული სატრანსპორტო საგზაო პარკი განაპირობებს პროდუქციის შორ მანძილებზე შეუფერხებელ გადაზიდვას და ქვეყნის სხვადასხვა კუთხის მოსახლეობას უზრუნველყოფს ახალი კარტოფილის რიტმული მომარაგებით.

ამჟამად აშშ-ში ფუნქციონირებს 55,5 ათასი მეკარტოფილეობის ფერმა. ამ მეურნეობებში კარტოფილი მოჰყავთ ინოვაციური თვალსაზრისით მაღალი აგროტექნიკის პირობებში, სარწყავ მიწებზე დიდი ოდენობით სასუქების გამოყენებით. აღსანიშნავია, რომ კარტოფილის ყოველი მეხუთე ფერმერული მეურნეობა ირწყვება; სარწყავი ფართობების ოდენობა შეადგენს მთელი კარტოფილის ნათესი ფართობების 56%. სასუქებით სარგებლობს ფერმერული მეურნეობების 99%. ჰექტარზე კარტოფილის ნათესებში შეიტანება დაახლოებით 1217 კგ მშრალი და თხიერი სასუქი. აქ მეკარტოფილეობა სწრაფი ტემპით ვითარდება წარმოების კონცენტრაციის ამაღლების მეშვეობით, რის შედეგადაც მცირდება მეურნეობათა რიცხოვნობა. კარტოფილის წარმოება თავს იყრის მსხვილ ფერმერულ მეურნეობებში, რომელიც დასპეციალიზებულია მასიურ სტანდარტულ წარმოებაზე. მარტო 1950-დან 1989 წლამდე მეკარტო-

ფილემების მეურნეობების რიცხოვნობა ქვეყანაში შემცირდა 30-ჯერ (1664 ათასიდან 55,4 ათასამდე). ფერმის საშუალო ზომა გაორმაგდა და შეადგინა 9,3 ჰა. აღნიშნულ პერიოდში ფერმების რიცხოვნობა აიხადოს შტატში შემცირდა 4-ჯერ (12 ათასიდან 2,9 ათასამდე). მეურნეობათა საშუალო ზომა გაიზარდა თითქმის 8-ჯერ (4,9 ჰა-დან 38 ჰა-მდე). ყველაზე მსხვილი მეკარტოფილეობის ფერმები კალიფორნიაშია, სადაც მათი ზომა საშუალოდ 56 ჰექტარს შეადგენს [Kyle L.P. 1974].

თანამედროვე მეკარტოფილეობა მემცენარეობის ერთ-ერთი ყველაზე ინტენსიური დარგია. იგი ითხოვს დიდძალ კაპიტალდაბანდებას; მანქანების, სასუქების, შხამქიმიკატების შექმნა-გამოყენებას, მორწყვითი საშუალების განხორციელებას და ა.შ. კარტოფილის ნათესი ფართობების ყოველ ჰექტარზე თანდათან იზრდება კაპიტალდაბანდება და საშუალოდ აშშ-ში შეადგენს 718 დოლარს, მათ შორის ფულადი დანახარჯები – 581 დოლარს. მეტად შთამბეჭდავია მიჩიგანის უნივერსიტეტის მიერ მიჩიგანის შტატის მეკარტოფილეობის 30 ფერმაში 1983 წელს ჩატარებული კვლევები. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ თითოეულ ფერმაში კაპიტალის მოცულობა საშუალოდ შეადგენდა 349,5 ათას დოლარს; მეკარტოფილეობის მსხვილ ფერმერულ მეურნეობებში, სადაც კარტოფილის ნათესი ფართობების ოდენობა იყო 101 ჰექტარი, კაპიტალის მოცულობა უდრიდა 444 ათას დოლარს; ფერმერის საკუთარი კაპიტალი ამ თანხიდან 87% იყო. კვლევით ფერმაში შრომითი დანახარჯები საშუალოდ შეადგენდა 10,6 ათას კაც საათს, მათგან 64% მოდიოდა დაქირავებულ შრომაზე. ფულადი დანახარჯების 1/3 მოდიოდა საბრუნავი კაპიტალის დანახარჯების ელემენტებზე (სარგავი მასალები, სასუქები, შხამქიმიკატები და სხვა), დაქირავებული შრომის დანახარჯები კი შეადგენდა 24%.

კარტოფილზე სამომხმარებლო მოთხოვნილების სტრუქტურა განიცდის არსებით ცვლილებას; ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით აღინიშნება კარტოფილზე ნატურით მოხმარების შემცირება 91კგ-დან 55 კგ-მდე. იზრდება მოთხოვნილება კარტოფილის გადამამუშავებულ პროდუქტებზე ჩიპსების, მშრალ, გაყინულ, კარტოფილის ფქვილზე და სხვა სახით. წარმოებული კარტოფილის მეტი წილი მოიხმარება გადასამუშავებლად, ნაკლები კი ნატურალური მოხმარებისათვის. თუ 1964 წელს კარტოფილზე სასურსათო მოთხოვნილება შეადგენდა 59%, 1984 წელს ამ მაჩვენებელმა შეადგინა 39%. კარტოფილის გასაღებამ განიცადა არსებითი ცვლილებები. წარმოიშვა ხარისხობრივად ახალი მომენტები, კერძოდ პროდუქციის შესყიდვის საქმეში სავაჭრო და სამრეწველო ფირმების კონცენტრირება. პრაქტიკაში ფართოდ ინერგება ფერმერული მეურნეობებიდან კარტოფილის პირდაპირი შესყიდვის სისტემა. შესყიდვის სტრუქტურაში მკვეთრად იზრდება გადამამუშავებელი ფირმების როლი და, პირიქით, მცირდება საცალო და საბითუმო ფირმების ქსელი.

ამასთან ერთად, კარტოფილის გასაღებაში იზრდება გადამამუშავების წილი და ძლიერდება აგროსამრეწველო კოორდინაციის პროცესი. სამრეწველო სავაჭრო კაპიტალი ერწყმის სოფლის მეურნეობას და წარმოიქმნება აგროსამრეწველო გაერთიანებები საკუთარი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების ორგანიზაციისა და ფერმერულ მეურნეობებთან საკონტრაქტო ხელშეკრულებების დადებით. აშშ-ს მეკარტოფილეობაში სრული ინტეგრაცია ნაკლებადაა გავრცელებული ვიდრე კონტრაქტაცია, რომელიც მოლიანობაში მოიცავს სასურსათო კარტოფილის წარმოებას.

საკუთარი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კომპანიების ორგანიზაცია მიზანშეწონილია იმ შემთხვევებში, როდესაც გადამამუშავებელი მნიშვნელობა ენიჭება პროდუქციის ხარისხისა და პროდუქციის დროულად მიწოდების ეკონომიკურ საქმიანობას. ცნობილია, რომ გადამამუშავებისათვის განკუთვნილი კარ-

ტოფილი დიდი ხნით შენახვას არ ექვემდებარება. ამიტომ, ფირმა „ჰეინც კომპანი“ ქვეყანაში კარტოფილის გაყინული პროდუქტების ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილი მწარმოებელია. მას მისი შტატში აქვს საკუთარი ფერმები, სადაც ყოველწლიურად მოჰყავთ 130 ათასი ტონა კარტოფილი. ტენესის შტატში დიდი პლანტაციები გააჩნია ფირმა „სტოკელივენ კემპ“-ს, რომელიც დასპეციალიზებულია კარტოფილის სწრაფი გაყინვის პროდუქტების წარმოებაზე. კონტრაქტაცია კარტოფილის წარმოების და გასაღების კოორდინირების სფეროში მეტად გავრცელებული მეთოდია. კონტრაქტების მასობრივი გამოყენება განპირობებულია ინოვაციური თვალსაზრისით დარგის მაღალი კაპიტალტექნოლოგიით, წარმოების კონცენტრაციისა და სპეციალიზაციის მაღალი დონით, კარტოფილზე დასაბუთებული ფასების სეზონურად მკვეთრი გადახრებით. კონტრაქტი წარმოადგენს როგორც მოკლევადიანი, ისე გრძელვადიანი კრედიტის მიღების საიმედო წყაროს.

სახელშეკრულებო ურთიერთობების გავრცელების ხარისხი ქვეყნის სხვადასხვა შტატში ერთნაირი არ არის. ზოგიერთ მათგანში (მაგალითად, აიხადოს შტატის ფერმებში) კონტრაქტაცია ემსახურება პროდუქციის წარმოებისა და გასაღების ორგანიზაციის ძირითად ფორმებს. მსხვილ ფერმებს შორის კონტრაქტაცია წვრილ ფერმებთან შედარებით უფრო ფართოდაა გავრცელებული. მსხვილი ფერმები უფრო ხშირად აწარმოებენ როგორც ტექნოლოგიურ, ისე არატექნოლოგიურ ინოვაციებს, რაც აიხსნება მასშტაბის ეფექტით. მსხვილ ფერმებს მეტი ხელმისაწვდომობა აქვთ გარე წყაროებიდან დაფინანსებასთან ტექნოლოგიური და არატექნოლოგიური ინოვაციების შესაქმნელად ან გარედან შესაძენად. მსხვილ და გამოცდილ ფერმერებს აქვთ უფრო მეტი შესაძლებლობები – მათ შორის მათ განკარგავსა მარკეტინგის მაღალკვალიფიციური სპეციალისტები პროდუქტულ, პროცესულ და მარკეტინგულ ინოვაციებს უფრო ხშირად ახორციელებენ საშუალო და მცირე ზომის ფერმები; ეს პრობლემა ძალზე მწვავედ დგას, ზოგადად, განვითარებულ ქვეყნებში. კონკურენტუნარიანობისა და კონკურენტული უპირატესობის მიღწევის ერთ-ერთი წინაპირობაა ინოვაციებზე ორიენტირებული ფერმერული მეურნეობების საქმიანობა და შესაბამისად სტრატეგიები. ამის აქტუალობა განსაკუთრებით იმ მდგომარეობით არის გამოწვეული, რომ სოფლის მეურნეობა გადამამუშავებელი მრეწველობის კოორდინაციის წინაშე დგას. წარმატების მიღწევა ბევრად არის განპირობებული მათი ინოვაციური სტრატეგიებით. ამიტომ აშშ-ის მეკარტოფილეობის არსებული მდგომარეობიდან გამომდინარე, ინოვაციურ საქმიანობასთან დაკავშირებული კონტრაქტაციის პრობლემები და მათი გადაჭრის გზები ძალზე აქტუალურ საკითხებს წარმოადგენს. კონტრაქტები ერთმანეთისაგან განსხვავდება კონტრაგენტების ტიპების, მათი გეოგრაფიული მდგომარეობის მხარეების პასუხისმგებლობის ხარისხით, შრომის ანაზღაურების ფორმებით და პროდუქციის მიწოდების ვადების მიხედვით. მაგალითად, კონტრაქტის ტიპი დამოკიდებულია იმაზე, თუ მოცემული სასურსათო კომპანია, რომელიც აწარმოებს ჩიპსებს ან მშრალ, სწრაფადგაყინვადი კარტოფილის პროდუქტებს განლაგებულია ფირმა დამკვეთი მის ან მინესოტას შტატებში? მიუხედავად კონტრაქტების მრავალსახეობისა, მეკარტოფილეობაში შეიძლება გამოვყოთ საერთო ნიშნები.

1. ყველა კონტრაქტი მიუთითებს მონაწილე მხარეთა უფლება-მოვალეობებს. ჩვეულებრივ, ფერმერი წარადგენს მიწას და თავის სამუშაო ძალას. კონტრაქტორის ვალდებულებებში შედის წარმოების საშუალებებით ფერმერის მომარაგება (სარგავი მასალა, სასუქი, შხამქიმიკატები და ა.შ), ძირითადი სასოფლო-სამეურნეო საშუალების ჩატარება (თესვა, მცენარეთა გამოკვება, მორწყვა, მოსავლის აღება), პროდუქციის გასაღება და სხვა. მართალია, ფერ-

მერი იურიდიულად დამოუკიდებელია, მაგრამ ფაქტობრივად იგი მოქცეულია კონტრაქტორის მთლიან დამოკიდებულებაში. იგი აკონტროლებს მის საწარმოო პოტენციალს, კერძოდ, განსაზღვრავს სარგავი მასალის ტიპს და ხარისხს, მცენარეთა გამოკვების, მორწყვის, თესვის, მოსავლის აღების და სხვა ვადებს. თავისი არსით კონტრაქტაცია ფერმერს აქცევს კომპანიის მიერ დაქირავებულ მუშაკად და მის ფერმას – ნედლეულის წარმოების განყოფილებად.

2. კონტრაქტში განისაზღვრება ერთეული პროდუქციის მყარი ფასი, ფასების ღონე ღვინდება პროდუქციის ხარისხისა და ოდენობის მიხედვით. მაღალი ხარისხის პროდუქციის წარმოებაზე გაიცემა პრემიები და დანამატები. ნაყარი კარტოფილის გადაზიდვა, ჩვეულებრივ ნაზღაურდება ნაკლებ ფასებში ვიდრე ტარით გადაზიდული კარტოფილი.

3. კონტრაქტები მეკარტოფილეებს წარმოებული პროდუქციის ხარისხზე მკაცრ კონტროლს უწესებენ. კარტოფილზე დაკვეთა წარმოებს სახელმწიფო სტანდარტების შესაბამისად და კომპანიის სპეციფიკურობის გათვალისწინებით. მაგალითად, ჰასტინგის მეკარტოფილეობის რაიონში 1967 წლიდან ფერმერების 1/3 საკონტრაქტო ვალდებულებით უწესდებათ პირველი ხარისხის კარტოფილის მოწოდება.

4. კონტრაქტების მოქმედების ვადა ჩვეულებრივ, როგორც წესი, მეკარტოფილეობაში გვხვდება 6-8 წლით. 1961 – 1968 წლებში ფლორიდის შტატის მსხვილ ფერმერულ მეურნეობებში განისაზღვრებოდა 8-9 წლით, წვრილ ფერმერულ მეურნეობებში კი 5-7 წლით. მემცენარეობის სხვა დარგებისაგან განსხვავებით, კონტრაქტები მეკარტოფილეობაში იდება კარტოფილის რეგამდე. კონტრაქტებზე ხელმოწერის შემდეგ მასში ცვლილებები აღარ შეიტანება.

ბოლო დრომდე საუბარი მიდიოდა კონტრაქტებზე, რომელიც იდებოდა ფერმერებსა და გადამამუშავებელ კომპანიებს შორის. ერთი მხრივ, ასეთ კონტრაქტებში შეიძლება ზოგჯერ მონაწილეობდნენ სავაჭრო ფირმები, რომლებმაც ფართო გავრცელება პოვეს სუბკონტრაქტების სისტემის სახელწოდებით. ამ კონტრაქტების შინაარსი ძალზე წააგავს ფერმერებისა და გადამამუშავებელი ქარხნების მეპატრონეებს შორის შეთანხმებებს. როგორც წესი, ისინი იდება კარტოფილის დარგამდე, რის შედეგადაც კონტრაქტებში რაიმე შესწორება აღარ დაიშვება. დაკვეთის ზომა განისაზღვრება პროდუქციის რაოდენობით, რომელიც ფერმერმა უნდა გაყიდოს. ზოგჯერ მხარის მიერ ხელშეკრულების დადების მომენტში, ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე ისაზღვრება პროდუქციის მიწოდების დრო. ცალკეულ შემთხვევებში მიწოდების დრო რეგულირდება სავაჭრო ფირმების მიერ.

სუბკონტრაქტების მეთოდი ხელსაყრელია როგორც ფერმერის ისე ვაჭრისთვის. პირველს უზრუნველყოფს პროდუქციის გასაღების საიმედო ბაზარი, მეორეს კი ნებას რთავს ჰყავდეს მუდმივი დამკვეთი და შეამციროს პროდუქციის შესყიდვის დანახარჯები. სავაჭრო კომპანიებსა და ფერმერებს შორის სუბკონტრაქტები ყოველ წელს ახლდება. ისინი არ ატარებენ გრძელ ვადიან ხასიათს. საკრედიტო სააგენტოები ჩვეულებრივ ახალისებენ ამ პრაქტიკას, რამდენადაც იგი განაპირობებს ურთიერთსაიმედოობას.

კარტოფილის წარმოებასა და გადამამუშავებაში აგროსამრეწველო კოორდინირების აუცილებელ ფორმას წარმოადგენს კოოპერატიული აგროსამრეწველო გაერთიანებები. 70-იანი წლების დასაწყისში მათ წილად მოდიოდა მთელი კარტოფილის ადრეული წარმოების ნახევარი. კოოპერატივები ყიდულობენ პროდუქციას მწარმოებლებისაგან მყარ ფასებში, ასევე აძლევენ მათ კრედიტებს და სამეცნიერო-ტექნიკურ ინფორმაციას. რიგ შემთხვევებში ფერმერისათვის ხელსაყრელია, დაიდოს კონტრაქტი კოოპერატივთან, ვიდრე გადამამუშავებელ ან სავაჭრო ფირმასთან. ამ შემთხვევაში ფერმერი უფრო მაღალ

ფასად ყიდის პროდუქციას და ინარჩუნებს კრედიტის აღების შედეგათიანობის პირობებს. გარდა ამისა, კოოპერატივის წევრობა მას გარანტიას აძლევს, შეინარჩუნოს გარკვეული დამოუკიდებლობა აუცილებელი სამეურნეო გადაწყვეტილებების მიღებაში.

ჰასტინგსის რაიონში ფუნქციონირებს ორი კოოპერატივი: სასურსათო კარტოფილის და ნაწილობრივ კომბოსტოს რეალიზაციის განხრით – „ჰასტინგ პოტეიტო გროუერს ასოშიეიშნ“ და “ფლორიდა პლანტერს ნიკორპორეიშნ“. 1968 წელს ამ რაიონის კარტოფილის ყველა მწარმოებლის 28% იყო აღნიშნული ორი კოოპერატივის წევრი. მათგან მეპაიეების 10% შეადგენდა მსხვილ ფერმერებს, დანარჩენი 90% იყვნენ წვრილი და საშუალო ფერმერები. მზა პროდუქციის გასაღების გარდა, კოოპერატივები ამარაგებდნენ ფერმერებს მანქანებით, სასუქებით, მხამქიმიკატებით, სარგავი და სხვა მასალებით, კრედიტებით. დაფინანსების წყაროების მიხედვით, კოოპერატივები ფლორიდის შტატში იკავებს მეორე ადგილს სამრეწველო კრედიტის ასოციაციის შემდეგ; 70-იანი წლების დასაწყისში ფლორიდის შტატში წვრილ ფერმერულ მეურნეობებზე მოდიოდა სესხების 36%, მსხვილ მეკარტოფილეობის ფერმებზე კი – 14%;

დაფასოებული კარტოფილის რეალიზაცია კოოპერატივების მიერ ხორციელდება 6-8 კვირაში, ნაყარი დაუფასოებელი კარტოფილისა კი ორ კვირაში; კარტოფილის მოსავლის აღების პიკის პერიოდისათვის იქმნება ცნობილი სიძნელები გასაღებაში, რაც იწვევს პროდუქციაზე ფასების დაწევას. ამიტომ ორივე კოოპერატივის მმართველობა ფერმერებთან ერთად ამუშავებს გეგმებს მოსავლის აღების ვადების კოორდინირებაზე და სამომხმარებლო ბაზრის პროდუქციით მომარაგებაზე.

1967-1968 წლებში ფლორიდაში ორგანიზებული იქნა ახალი ტიპის კოოპერატივი „ნორს ფლორიდა გლოუერზექსნიინდ“, რომელიც აერთიანებდა მეკარტოფილეობის ფერმების 87%. თავისი ხასიათით ეს კოოპერატივი განსხვავდება ტრადიციული მომარაგებლურ-გამსაღებლური კოოპერატივებისაგან. მისი ძირითადი ამოცანაა, ჰასტინგსის რაიონში მოყვანილ კარტოფილზე დაასტაბილუროს ფასები და ფერმერებსა და მოვაჭრეებს მიეწოდოთ აუცილებელი საბაზრო ინფორმაცია. მეპაიეებისათვის დაწესებულია გაწვევრიანების გადასახადი, რომლის ოდენობა განისაზღვრება კარტოფილის ნათესი ფართობების მიხედვით. მაგალითად, 20,2 ჰა კარტოფილის ნათეს ფართობებზე მეპაიეებისათვის დაწესდა 10 დოლარი გადასახადი; 20,6-დან 40,5 ჰექტარ ნათეს ფართობზე შესაბამისად – 25 დოლარი; 40,5 ჰა ნათეს ფართობზე – 50 დოლარი, მეპაიეები ასევე იხდიან 1% ანაზღაურებას ყოველ ამერიკულ ცენტნერ (45,4 კგ) კარტოფილზე. კოოპერატივში მუშაობს საშტატო თანამშრომელი, რომელიც დაკავებულია ნათესი ფართობების ოდენობის, კარტოფილის წარმოების პირობებისა და მასშტაბების ინფორმაციის შეგროვებაზე. შეგროვებული და გადაამუშავებული ინფორმაცია წარედგინება კოოპერატივის გამსაღებელ კომიტეტში, რომელიც კარტოფილზე აწესებს ფასს.

მიუხედავად იმისა, რომ კოოპერატივს გააჩნია სახელშეკრულებო ურთიერთობა რამდენიმე სავაჭრო ფირმასთან, იგი გამოდის როგორც გასაღების კოორდინატორი ვიდრე ფაქტობრივი გამყიდველი. სავაჭრო ფირმები კარტოფილს ყიდიან ნებისმიერ მყიდველზე კოოპერატივის გამსაღებელი კომიტეტის მიერ დადგენილ ფასებში. კოოპერატივის წევრების მიერ კონტრაქტით მოყვანილი პროდუქცია მიეწოდება კონტრაქტორს მყარ ფასებში. აშშ-ის მეკარტოფილეობაში წარმოების კოორდინაციის განვითარებას და აგროსამრეწველო გაერთიანების წარმოქმნას დიდი ეკონომიკური მნიშვნელობა აქვს როგორც კარტოფილის გადაამუშავებელი მრეწველობის, ისე ფერმერებისა და მომხ-

მარბელისათვის. საკონტრაქტო სისტემის განვითარებისა და საკუთარი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სამრეწველო ფორმებთან კოორდინირების მეშვეობით განისაზღვრება წარმოების შეუფერხებელი მუშაობისა და სრული დატვირთვისათვის ნედლეულის მუდმივი მომწოდებელი. წარმოების კონტრაქტებით დაწესებული რეგლამენტაცია ითვალისწინებს წარმოების შესაძლებლობას, განახორციელოს სისტემატური კონტროლი პროდუქციის ხარისხზე. სოფლის მეურნეობას, მრეწველობასა და ვაჭრობას შორის მყარი საწარმოო კოოპერაცია ნებას რთავს ფერმერებს, ცნობილი ღონისძიებებით შეამცირონ პროდუქციის რეალიზაციასთან დაკავშირებული რისკები. როგორც პრაქტიკამ გვჩვენა, აიხადოს შტატში კონტრაქტით მომუშავე მწარმოებლებს შემოსავალი ჰქონდათ უფრო მაღალი, ვიდრე დამოუკიდებელ ფერმერებს. რამდენადაც საკონტრაქტო ფასების დაწესების არსებული პრაქტიკა ითვალისწინებს დანამატებს და პრემიებს პროდუქციის ხარისხზე, ფერმერებს უნდებოდა წარმოების ეფექტიანობის ამაღლების გარკვეული სტიმულები. აშშ-ის მეკარტოფილეობაში, მემცენარეობის სხვა დარგებთან შედარებით, ნათლად ვლინდება სოფლის მეურნეობაში ფინანსური კაპიტალის შეჭრის უარყოფითი შედეგები. ფერმები ხელშეკრულებებს უპირატესად წარმოების ნაკლები დანახარჯების მქონე მსხვილ დამკვეთებთან დებენ. კონტრაქტაციის განვითარება პირდაპირ და ირიბად განაპირობებს წარმოების კონცენტრაციის დაჩქარებულ პროცესს, რომელსაც მეკარტოფილეობაში თან ახლავს ფერმერთა მასობრივი დიფერენციაცია და მცირე მწარმოებლების შევიწროება.

კარტოფილი სტრატეგიული მნიშვნელობის პროდუქტია, რაც მისი მაღალი კვებითი ღირებულებით და მრავალმხრივი გამოყენებით არის განპირობებული. ეს კულტურა სითბოს მოყვარული არ არის, ამიტომ საქართველოში ის ძირითადად მთიან რაიონებში მოჰყავთ. ბოლო წლებში, ისე როგორც სხვა პროდუქტების ფასი, კარტოფილის ფასი გაიზარდა და 2000-2015 წლებში 0,42 თეთრიდან 1 ლარს გაუტოლდა. აღნიშნულ პერიოდში საქართველოში კარტოფილის ნათესი ფართობები 37,3 ათასი ჰექტრიდან 26,2 ათას ჰექტრამდე შემცირდა. ასევე შემცირდა კარტოფილის წარმოებაც – 302,9 ათასი ტონიდან, 2013 წელს 296,6 ათას ტონამდე, 2015 წელს კი 196 ათას ტონამდე. ამ კულტურის საშუალო საჰექტარო მოსავლიანობა გაიზარდა 8,9 ტონიდან 11,3 ტონამდე. ეს მაჩვენებელი შედარებით მაღალი (13,2 ტ/ჰა) იყო სამცხე-ჯავახეთის და აჭარის (11,3 ტ/ჰა) რეგიონებში. ეს მაჩვენებელი კარტოფილის მწარმოებელი ქვეყნებისათვის გაცილებით მაღალია. მაგალითად, ყოფილ სსრ კავშირში კარტოფილის წარმოება ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით 1971-1974 წლებში საშუალოდ შეადგენდა 332-კგ-ს. ხოლო ცენტრალურ არაშავმიწანიადაგიან, ცენტრალურ შავმიწანიადაგიან ზონებში, ურალზე, დასავლეთ ციმბირსა და ვოლგისპირეთში საშუალოდ ერთ სულ მოსახლეზე აწარმოებენ 420 კილოგრამამდე კარტოფილს. ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით, საქართველოში იწარმოებოდა 1980 წელს, 42,2 კგ კარტოფილი, 1990 წელს შესაბამისად - 54 კგ, 2000 წელს – 66 კგ, 2010 წელს – 54 კგ, 2015 წელს კი 53 კგ. ერთ სულ მოსახლეზე კარტოფილის მოხმარების რაციონალური წლიური ნორმა ითვალისწინებს 92 კგ კარტოფილს.

საქმე ის არის, რომ, ტრადიციულად, საქართველოს მიერ სხვა ქვეყნებში ხდება კარტოფილის გატანა. მაგალითად, 1980 წელს ყოფილ საკავშირო ფონდში გადაიტვირთა 65 ათასი ტონა კარტოფილი, 1985 წელს შესაბამისად 75 ათასი ტონა, 1990 წელს 90 ათასი ტონა. საქართველოდან კარტოფილის ექსპორტი 2009-2015 წლებში შემცირდა 1489 ტონიდან 300 ტონამდე. აღნიშნულ პერიოდში შეყინული კარტოფილის იმპორტი შემცირდა ნატურაში 52436 ტონიდან 30167 ტონამდე. ხაზგასასმელია ის გარემოება, რომ კარტოფილის ნათე-

სების 70 პროცენტი მცირემიწიანია და განთავსებულია 1 ჰექტრამდე მიწის ფართობებზე. კარტოფილის მოვლა წარმოებს პრიმიტიულად, ხელის შრომის გამოყენებით. ფერმერული და გლეხური მეურნეობების მეპატრონენი დაბალი შემოსავლების გამო ვერ ახერხებენ საჭირო რაოდენობის მაღალი ფასის მქონე მინერალური სასუქების შექმნას, ამიტომ, ქვეყანაში წარმოებული კარტოფილი შედარებით ეკოლოგიურად სუფთაა. ამის გამო მეკარტოფილეობის რეგიონებიდან დიდი რაოდენობით კარტოფილი გადის ახლო საზღვარგარეთის ქვეყნებში, სადაც შედარებით მაღალ ფასებში იყიდება. თბილისის ბაზრები გაჯერებულია შედარებით დაბალი ხარისხის იმპორტული კარტოფილით. იმის გამო, რომ ქვეყანაში მაღალია საწვავის ფასი, ქართველ ფერმერებს უჭირთ ამ პროდუქციის შორ მანძილზე სარეალიზაციოდ გადაზიდვა.

კარტოფილი ცხოველებისათვის საუკეთესო საკვები პროდუქტია, ძროხის კვების რაციონში მისი განსაზღვრული დოზით შეტანა მნიშვნელოვნად ადიდებს წველადობას. 10 ფუთ კარტოფილს შეუძლია მოგვცეს 1 ფუთი ღორის ხორცი. ერთი ჰექტარი კარტოფილის ნათესი, საკვები ერთეულის რაოდენობის მიხედვით, ჩამორჩება მხოლოდ შაქრის ჭარხალს და სიმინდს. ექტარზე 150 ცენტნერი მოსავლის დროს ის იძლევა 5250 საკვებ ერთეულს ანუ 10500 კგ რძეს ან 500 კგ კარაქს, ან 1050 კგ ხორცს.

მეკარტოფილეობის შემდგომი განვითარების მიზნით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია დიდი ყურადღება დაეთმოს მთიანი რეგიონების (თუშეთის, სვანეთის, ხევის, ფშავის, მთიულეთის, ჩოხატაურის, სურების ზონაში) ათვისებას. კარტოფილი რენტაბელური კულტურაა. მისი მოყვანა მთიან ზონაში ხელს შეუწყობდა მეცხოველეობის დარგის მნიშვნელოვან განვითარებას და მის საფუძველზე მოსახლეობის ადგილებზე დამაგრებას. კარგი იქნება, თუ ამ უკაცრიელ, დაუსახლებელ უზარმაზარ ფართობებზე სხვა ქვეყნების გამოცდილების მსგავსად, თუნდაც ერთი წლით დასახლებისათვის შეირჩნენ მოხალისეები. მაგალითად, აშშ-ში ალიასკის თოვლის ზონაში, ნიაგარის ჩანჩქერის მიდამოებში, კანადის პრერიებში და ევროპის ბევრი ქვეყნის უკაცრიელ ადგილებში, გაუკაცრიელების ლიკვიდაციის მიზნით, მოხალისეებს გზავნიან საცხოვრებლად. მათ აძლევენ შესაბამის გასამრჯელოს ერთი ან რამდენიმე წლით ცხოვრებისათვის.

აშშ-ის კალიფორნიისა და ფლორიდის შტატების საადრეო მეკარტოფილეობის წარმოების გამოცდილების განზოგადების მიზნით, კარგი იქნებოდა საქართველოს სუბტროპიკულ ზონებში, ექსპერიმენტის სახით დანერგილიყო საადრეო კარტოფილის წარმოება. მისი ფასი საგვიანო კარტოფილთან შედარებით 30-50 პროცენტით მაღალია, რაც კარტოფილის წარმოების გადიდების მნიშვნელოვანი სტიმული იქნებოდა.

დასკვნა

კვლევის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქართველოს მეკარტოფილეობის ოჯახურ და ფერმერულ მეურნეობებში ნაკლებად შეიმჩნევა ინოვაციური დანერგვის სახით ტექნოლოგიური და არატექნოლოგიური ინოვაციური აქტივობა. იგი განპირობებულია იმ პრობლემებით, რომ ქვეყანას არ გააჩნია სოფლის მეურნეობის მეცნიერულად დასაბუთებული ინოვაციური და საინვესტიციო განვითარების სახელმწიფო პროგრამა. ამისათვის საჭიროა შესაბამისი ინვესტიციური გარემოს შექმნა, რომელიც, ერთი მხრივ, შექმნიდა სტიმულს და, მეორე მხრივ, მოხსნიდა ბარიერებს ფირმების ინოვაციურ საქმიანობაში. საქართველოს სოფლის მეურნეობის ინოვაციური პოლიტიკისათვის, ჩვენი კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, ხდება ტექნოპარკის ანუ მეცნიერებატე-

ვადი პროდუქციის დამუშავებისა და წარმოების ცენტრის ფორმირება, მან დახმარება უნდა გაუწიოს: მცირე ზომის დამწეები ინოვაციური ფორმების წარმოშობასა და განვითარებას; ინტელექტუალური პროდუქტის გადაქცევას საქონლად; საზოგადოებრივ პროგრესში მეცნიერებისა და განათლების როლის ამაღლებას; სრულიად ახალი ტექნოლოგიების, ნაწარმისა და მომსახურების შექმნასა და რეალიზაციას მათი გამოყენების ახალ სფეროში; მაღალკვალიფიციური სპეციალისტებისათვის ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას; ინვესტიციების მოზიდვას როგორც ქვეყნის ცალკეული რეგიონებიდან, ისე საზღვარგარეთიდან.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აბესაძე რ., 2014. ინოვაციები – ეკონომიკური განვითარების მთავარი ფაქტორი. თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული, თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბ.
2. ამერიკის ეკონომიკა – ზოგადი საფუძვლების მიმოხილვა, ამერიკის შეერთებული შტატების საინფორმაციო სააგენტო. 2010
3. რევიშვილი ზ., 2015. საქართველოს აგრარული განვითარებისა და პოლიტიკის თეორიული საკითხები. თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო-სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული, თბ.
4. რუხაძე ს., 1994. აშშ-ს სახელმწიფო რეგულირების საკითხები, თბ.
5. ქავთარაძე თ., 2003. აგრარული რეფორმა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში და საქართველო “მეცნიერება”, თბ.
6. ქისტაური ნ. 2015. ინოვაციებისა და ცვლილებების მართვის თანამედროვე პრობლემები. თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული, თბ.
7. ხარაიშვილი ე. 2012. ინოვაციური განვითარების პრობლემები საქართველოს ფერმერულ მეურნეობებში. თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული. თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა ტ. II. თბ.
8. ჩიქავა ლ. 2006. ინოვაციური ეკონომიკა. საგამომცემლო ფორმა სიხსლე, თბ.
9. [www, fao, org/corp/statistics](http://www.fao.org/corp/statistics).
10. Освоение иновации в агропромышленном комплексе опыт и проблемы. 2006. М. : ФГУ РССК– 136.
11. Changes in market organization and practices of the otato industry. 1970. Hastings Area, Florida 1958-1968. Washington,
12. Kyle L.P. 1974. Business analysis summary for otato farms 1973. East-lansing,

Tengiz Kavtaradze
Doctor of economic
Giorgi Kavtaradze
Economic Reserch

**STATE INNOVATIVE POLICY IN USA POTATO-GROWING AND
GENERALIZATION OF THEIR EXPERIENCE IN GEORGIA**

Expanded Summary

A state innovative policy is an internal part of social-economic policy of the country –it determines the goals, the main directions and methods of state bodies functioning in innovative activity sphere. On the modern stage of development in USA potato-growing by viewpoint of innovative activity has been created such a mechanism which provides the successful use of the newest achievements of technique and technologies, in general the results of local and international innovative activities, production of competitive output at the world market, acceleration of national social-economic development and full satisfaction of ever-growing material and cultural requirements of society. In the innovative policy two parts are underlined: strategic and tactical. The realization of strategic party of innovative activity in USA potato-growing aims usually long run and comparatively large scale tasks and implies both the determination of mainstreams of state regulation of innovative activity and selection of optimal methods of rational use of scientific potential as well. The tactical part of state innovative policy is realized by such economic tendency as follows:

venture fluctuations of potato consumer demand structure, the development of transport and trade, storage and realization to improve a processing sector, an active penetration of trade and industrial capital in agriculture, which are able to get high effective results.

By viewpoint of innovation in USA potato growing has been formed a solid specialization at regional and separate farms level. Optimal natural conditions in several states make it possible to produce high quality output with less expenditures. In USA a leading potato-growing state is Aidaho, producing 25% of the whole production of the country. 12% is produced in Washington state. 9% - in Main. Now 5 states (Aidaho, Washington, Main, California and New-York) produce 60% of the whole potato in the country. It is worth to note that the mentioned states have adequate natural conditions characterizing a certain peculiarities of potato for example, in Florida a qualitative potato is growing in 3 regions of Hastings, in Main – in Arustic district, in Minessotta- in Red river Vally; in Michigan – in Emingsul district; in Aidaho –in ten districts of South-West: At present 55,5 thousand potato-farms are functioning. In these farms, potato is growing in the conditions of high agro-technique, on irrigating lands, using a huge amount of fertilizers. It is noted that every fifth potato-farm is irrigating; the quantity of irrigation area is 56% of the whole potato area 99% of farms are using fertilizers. (1217kg of dry and liquid fertilizers are used per hectare). Potato-growing here is developing at a rapid pace by means of increasing the concentration of production, resulting in the decrease of farm number. Potato production is concentrated in large farms. Specialized in mass standard production only in 1950-1989 potato farms decreased by 30 times (1664 thousand to 55,4 thousand); average farm size doubled and was 9,3 ha. In this period, the number of farms in Aidaho decreased 4 times (12 thousand to 2,9 thousand). The average size of farms increased 8 times (4,9 to 38ha) The largest potato-growing farms are in California, (56ha).

At present potato-growing is one of the most innovative fields in USA plant-growing. It requires a lot of capital investment; purchase and use of machinery, fertilizers, agricultural chemicals, irrigation works etc. Average investment per hectare is gradually increasing at potato-growing areas and is 718 dollars, including cash expenditure – 581 dollars. Very impressive are the studies done in 1993 by the University of Michigan in 30 potato-growing

farms in Michigan. It was stated that in each farm average volume of capital was 349,5 thousand dollars; in large potato farms where potato-growing area was 101 ha the volume of capital was 444 thousand dollars; farmer's own capital was 87 of this amount. In the farm under study labor cost at average was 10,6 thousand man-hour including 64% for hired labor cash costs accounted for 1/3 of the cost of working capital elements (planting materials, fertilizers, chemicals) and labor costs were 24%. In 2000-2015 some area of potatoes decreased from 37, 3 th. ha to 26,2 th. ha in Georgia. Potato production also decreased to 302,9 th. tonnes; in 2013 to 296,6 th. t; in 2015 – to 196 th. t. In former Soviet Union potato production per capita was 332kg at average. In Georgia it was 42,2kg per capita in 1980 in 1990 respectively 54kg; In 2015 – 53 kg. Rational norm of annual potato consumption provides 92 kg.

According to research results it can be concluded that technological and non-technological innovative activity in Georgian potato-growing farms is less market. It is due to the problems that the country doesn't have a state project of science-based innovative and investment development of agriculture. This requires the necessary innovative environment to create incentives on the one hand and lift barriers for firms in innovative activities of farms on the other hand. For innovative policy of ministry of agriculture of

ენერჯეტიკა
POWER SYSTEM

Zurab Garakanidze
Ph.D (Economics), GTU,

Nata Garakanidze
Ph.D. candidate (International Relations), TSU

MAIN CHALLENGES TO THE EU SOUTHERN GAS CORRIDOR

Summary

The political process, which has begun around Iran, has created the preconditions for the energy resources of this country to *return* to the global markets.

It is important for the South Gas Corridor (i.e. *the fourth gas corridor*), which runs through Georgia and the construction of which commenced on September 20, 2014 by opening the Shah-Deniz – 2 project, to prove its advantages in comparison with the newly initiated *fifth gas corridor*. But there are 8 main challenges against this project.

Keywords: *Energy, economy, Southern Gas Corridor, Georgia*

INTRODUCTION

The renewal of the Russian-Turkish natural gas project *Turkish Stream* in August 2016, anticipated Middle East, so-called the *Fifth Gas Corridor* and the development of the hydrocarbon deposits on the Israeli shelf of the Mediterranean put realization of European Southern Gas Corridor projects under the threat. That is why it is necessary for the *Fourth Gas Corridor*, i.e. the EU gas corridor running through the south of Georgia, to show its comparative advantages.

The activities, which have been in direct connection with the formation of the world gas market and creation of a new gas corridor to supply Europe and Middle East with gas, have been going on in the Middle East and the North of Africa since 2011 from the so-called Arab Spring launching to present days. In the light of the deterioration of the situation in Ukraine, the Georgian society has been paying less attention to those issues. The main stress is put on the issues related to the gas war between Russia and Ukraine. Meanwhile, the Middle East, the so-called the *Fifth Gas Corridor* and the development of the hydrocarbon deposits on the Israeli shelf of the East Mediterranean (EASTMED) caused challenges the European energy projects. That is why a thorough analysis of the events taking place around this corridor is of a vital importance to promote the European integration of the country.

ECOLOGY vs. ECONOMY

Competition over the transit pipelines control, access to pipeline routes, and the availability of cheap fuels, such as coal and oil, have constrained consumption of the environmentally friendly natural gas worldwide. Controlling the gas transit pipelines, discovering the new routes of access of the hydrocarbons and replacing the other sources of energy by the non-polluting natural gas – these are the issues getting more and more complicated in today's world. The situation has become more troublesome with the engagement of some countries' affiliated companies causing the gas market monopolization and regionalization. One of the ways for diversification of the EU gas market is construction of the Southern Gas Corridor (SGC) via Azerbaijan, Georgia, Turkey, Greece and Italy.

The EU officials met in Baku on February 23, 2017 to discuss progress on the SGC, a US\$45 bln project that is envisaged to bring Caspian gas to Europe by 2020. Week earlier, however, 27 European NGOs published a report urging commercial banks to keep well away from the Trans-Adriatic Pipeline (TAP) project, the European leg of the SGC network.

Mr. George Maior, the chief of Romania’s domestic intelligence, said: “There might be a Russian element here”; “Russia, as part of their sophisticated information and disinformation operations, engaged actively with so-called nongovernmental organizations — environmental organizations working against shale gas — to maintain dependence on imported Russian gas,” Mr. Rasmussen NATO Secretary General said earlier⁹.

This belief that Russia is fueling the protests, shared by officials in Lithuania, where Chevron also ran into a wave of unusually fervent protests and then decided to pull out.

In Italy, however, local communities are concerned that the Trans-Adriatic Pipeline (TAP) will destroy the San Foca coastline and negatively affect the tourism economy, agriculture and fisheries in the area.

Local mayors and their constituencies are viciously opposing the TAP pipeline and the risks of accidents associated with the related infrastructure. Marco Poti, mayor of Melendugno has expressed these concerns in a letter to European institutions in June 2015¹⁰.

Also the Italian Ministry of Environment and the Ministry of Culture have expressed concerns over the pipeline. Nonetheless, the Italian government issued a construction permit in May 2015¹¹. The NGOs are now calling for the EU institutions and the EIB not to finance the project. A group of 27 NGOs have sent a letter to the EIB’s President Werner Hoyer, exposing the main arguments against TAP¹². The powerful European NGOs – CounterBalance, Platform and Re:Common has launched a web documentary *Walking the Line*, to present the risks associated with the Euro-Caspian Mega Pipeline or Southern Gas Corridor. The young entrepreneurs, artists and citizens of the community of Melendugno in southern Italy protesting against the construction of the western section of the corridor, the Trans-Adriatic Pipeline (TAP), now expected to receive a 2-billion-euro loan from the European Investment Bank (EIB).

NEW CHALLENGES

In terms of development of the global energy markets, the year of 2017 is characterised by specific peculiarities as well. **Firstly**, these are - economic growth, the growth of production energy intensity and the assumed growth in the population throughout 2017 did set the forecasted in the beginning of the year energy consumption;

Secondly, the tensions between the European Union and Russia, due to the events that have been taking place in Ukraine since the beginning of 2014, will have a huge impact on their cooperation in the energy field. Perhaps, the anti-Russian sanctions set in Brussels are not so comprehensive, yet, the changes in the energy policies of the European Union will lead to significant changes in the global balance of energy; and, as a result, this will lead to a change in traditional routes of hydrocarbon supply. These are exactly the changes which should be paid attention to by Georgia, as the transit country;

---

⁹ Russian money suspected behind fracking protest; <https://www.nytimes.com/2014/12/01/world/russian-money-suspected-behind-fracking-protests.html>;

¹⁰ NGO report casts cloud over TAP outlook. <http://oilpro.com/announcement/4577/ngo-report-casts-cloud-over-tap-outlook>;

¹¹ Southern Gas Corridor/Euro-Caspian Mega Pipeline. <http://bankwatch.org/our-work/projects/southern-gas-corridor-euro-caspian-mega-pipeline>;

¹² Southern Gas Corridor poses devastating consequences. <https://euobserver.com/stakeholders/132592>;

Thirdly, the Russian border guards stationed by the Kremlin on the perimeters of Georgia’s breakaway, pro-Russian enclave of South Ossetia, have moved the enclave’s border markers further into Georgian territory. The expanded border gives South Ossetia, which has declared itself an independent state, and its Russian backers, control of a mile-long stretch of the Baku-Supsa pipeline. Russia’s seizure of the Baku-Supsa pipeline has important economic and political dimensions. Controlling even a small portion of the western backed Baku-Supsa pipeline means the Russians and South Ossetians can steal the oil flowing bypassing Russia through it.

Seizing a pipeline is just the newest weapon Moscow has come up with to bully its neighbours, which it still sees as its vassals just decades after the demise of the Soviet Union. As Europe supports new, competitive regional initiatives to diversify its energy supplies, it must react to such challenges with tough words and tough actions, or their viability might also be in jeopardy;

Fourthly, the political process, which has begun around Iran, has created the preconditions for the energy resources of this country to *return* to the global markets. The new Trump administration and the new ROK government cannot come to agreement with regard to policies toward Iran;

Fifthly, with Israel’s extraction of hydrocarbons in the East of the Mediterranean, which started in 2010, a perspective of establishing a new energy hub in the region was outlined. Israel has virtually offered the EU member-states to invest into the multi-billion project of constructing a pipeline which will supply the European continent with natural gas. The Israeli authorities have mentioned that this project will let Europe reduce its current dependence on the Russian natural gas. This large-scale project has been presented to the Heads of Energy Departments of the Mediterranean countries at the meeting in November in Rome. The execution of this project will require a few billion Euros in the form of investments from Europe. The gas pipeline should connect the Mediterranean coastline of Israel with Cyprus, from where the gas will be transported to Greece and Italy. The Israeli Channel 2 reported that Cyprus, Greece and Italy reacted favourably to the idea;

Sixthly, the construction of the *Fourth Gas Corridor* of EU bypassing Russia has already started. In particular, on September, 20 2014 Baku hosted an official ceremony to commemorate the beginning of the construction of the second pipeline of the South Caucasus Gas Pipeline (SCP), with the route Baku – Tbilisi – Erzurum. According to the project, this pipeline will be joined to the existing SCP pipeline at the Georgian border. It is expected that by 2019, the *Shah Deniz -2* gas will reach Italy, i.e. the European Union, by means of Trans-Anatolian Gas Pipeline (TANAP) and the Trans-Adriatic Gas Pipeline (TAP);

Seventhly, the growing pace of the extraction of the shale gas and oil has created a sense of expectation of their delivery, and has been the reason for the reduction in the oil and gas prices. According to experts, the above-mentioned objective factors will stipulate the *exodus* of approximately 70 billion cubic metres of Russian gas from the global energy markets. Apart from that, the new suppliers will be able to reduce the world gas prices to \$50 – 60 for a thousand cubic metres;

Eighthly, in March 2017 Azerbaijan has announced it has quit the Extractive Industries Transparency Initiative (EITI – so-called Tony Blair initiative¹³), which could have severe repercussions for the EU’s long planned Southern Gas Corridor (SGC) project. Membership of

---

¹³The Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) is the most prominent norm of extractive industries transparency. Established at the World Summit for Sustainable Development in Johannesburg in 2002 at the behest of British Prime Minister, Tony Blair, EITI seeks to assist resource rich countries transform their wealth into tangible development outcomes, through improved transparency. <http://www.sarwatch.org/resource-insights/regional/extractive-industries-transparency-initiative-eiti>;

the EITI (Georgia, as a hydrocarbon transit country, is EITI member from 2003), which promotes the responsible management of countries' hydrocarbon resources, has been a condition of World Bank and EBRD loans for the TANAP and TAP pipeline projects. They form the core of the SGC scheme. Baku's quit of the EITI membership can cause the Corridor financing ban.

And ninthly, the EU gas production decreased by 9% in 2015, compared to the same period of 2014. On both the last quarter of 2015 and the first quarter of 2016, import volumes were significantly higher than in the previous year, with the biggest increases coming from Russian and Algerian supplies. The non-Russian LNG imports increased in the last quarter of 2015 but decreased in the first quarter of 2016 on a year-on-year basis. In 2015 as a whole, Russian supplies represented 40% of total extra-EU imports, followed by Norway (37%), Algeria (7%) and Libya (2%); LNG imports covered the remaining 13%¹⁴. This means Russian Gazprom strengthened again its positions on the EU energy market.

Those trends precondition the creation of diversified infrastructure (other than Russian) of gas supply to the EU under the contemporary conditions.

WARS ON PIPES

The Civil War in Syria has been underway since 2011 along with the harsh actions undertaken by the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS). Most experts believe that all that is happening in the Middle East is due to the rivalry in taking control over oil and gas pipelines. It is worth mentioning that back in 2009, the President of Syria, Bashar Assad, turned down the agreement with Qatar on the pipeline which was supposed to stretch from the Qatari North Dome deposit, bordering with Iranian South Pars, all the way to the European Union, through the Saudi Arabia, Jordan, Syria and Turkey. This pipeline could have become the *Fifth Corridor* of the gas supply of Europe, not mentioning the previous four corridors (running through the North Sea, the Northern Africa, Russia and the South Caucasus). According to Assad, by turning down the agreement with Qatar, he protected his country's interests in favour of Russia as Syria's main ally, which is the biggest supplier of natural gas to Europe. Along with that, back in 2012, Assad claimed that he was ready to start talks with Russia on the subject of constructing an alternative gas pipeline worth \$10 billion through Iran, Iraq and Syria. The pipeline's potential purpose was supposed to be to transit Iranian gas to the EU (from the South Pars and Asaluyeh deposits). At the height of the civil war in Syria, the Memorandum of Understanding on the construction of a competitive gas pipeline from Qatar to the Mediterranean was signed between Russia and Iran in July, 2012. As a sequence of this, in 2013, with the assistance of Russia, a framework agreement on construction of the Iranian-Iraqi-Syrian 'The Friendship Pipeline' was signed. As a result, it can be assumed that the reasons of the Syrian war are, on the one hand, an echo of the *Arabian Spring*, and, from the other, the search of ways of forming of the global monopoly-free gas market.

And this way runs through Georgia as well, since the South Caucasus is the *Fourth Corridor* of the EU gas supply. This route involves the oil pipelines, such as Baku – Tbilisi – Ceyhan, and Baku – Supsa, as well as the future European projects: the South Caucasus gas corridor (including, Nabucco-West, Tans-Adriatic gas pipeline (TAP), Interconnector Turkey – Greece – Italy (ITGI), and the 'White Stream'), apart from those, the Azerbaijani – Turkish

---

¹⁴ Quarterly Report Energy on European Gas Markets Market Observatory for Energy DG Energy Volume 9, issue 1; fourth quarter of 2015 and first quarter of 2016. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/quarterly_report_on_european_gas_markets_q4_2015-q1_2016.pdf; p. 2

TANAP (the extension to the South Caucasus Gas Pipeline), and the Azerbaijani – Georgian – Romanian – Hungarian project, the AGRI (LNG). It is noticeable, that the prospects of the most profitable for Georgia projects, the AGRI and the White Stream, have been postponed to the annexation of the Crimea and Abkhazia by Russia.

It is very likely that the USA is not going to openly join into the Middle East conflict. In the medium-term perspective, Washington is more interested in the mass export of their shale oil and gas at the beginning of 2018 – 2020. That is why it is becoming less and less interested in the geo-economic and geo-political challenges in the Middle East and the Central Asia (and, of course, the running-through Georgia the *Fourth Corridor* as its transit route). Israel is now becoming more and more interested on transporting gas by means of the transporting routes...

ESTMED FINDINGS

The old pun about Moses, who was leading the Jews in the desert for 40 years, to, which later turned out, to find the only place in the region which did not have any carbohydrates, lost its actuality after the fact that solid deposits of natural oil and gas were found in the Mediterranean Sea. According to the experts of the Geological Department of the USA, apart from the perspective deposits *Aphrodite* and *The Ninth Block*, on the Cyprus shelf, there have been discovered three perspective deposits, *Tamar*, *Dalit* and *Leviafan*, in the Levant Basin belonging to Israel. Their total reserves amount to approximately 3.45 billion m³ of natural gas (to compare: the deposits of the Russian natural gas equal to about 50 billion m³), and to about 235 million tons of oil. The Minister of Energy and Water of Israel, Silvan Shalom, at the Conference of the Ministers of Energy of the Mediterranean countries in Rome, suggested the Europeans build a new gas pipeline (East Med Pipeline) from the Israeli deposits in the Mediterranean Sea in direction towards Italy through Cyprus and Greece. In order to implement such a costly project, Israel will need some significant investments. In particular, the sea depth at the *Tamar* deposit is approximately 1000 metres, and it is about another 5500 metres until the oil deposits from the bottom of the sea. For the ‘*Dalit*’ deposit, these indices are 1200 and 3700 metres, respectively. The depth of the sea above the *Leviafan*, the biggest deposit of all, which is 135 km from the Israeli shore, is 1634 metres. At that, the gas-bearing bed lies at the depth of 5800 metres below the sea bottom, and the expected oil-bearing beds are located even deeper, 7200 metres deep. The Cyprus deposit, *Aphrodite* located even deeper. The gas-bearing bed lies at the depth of 6000 metres from the sea bottom, with the sea depth of 1700 metres. Therefore, the price of drilling of a single well at the *Aphrodite* is estimated to be \$103 million and about \$75 million for both the *Tamar* and *Dalit*. However, despite the fact that Israel signed the contract on supplying natural gas worth \$15 billion to Jordan in September, and is extracting natural gas for their own needs, the geo-searching works have not been complete yet. There is an array of certain place on the bottom of the *Mediterranean Sea* which have not been explored yet, and it is not known what the possible amounts of carbohydrates are to be extracted. Nonetheless, the geology is not the only stumbling block which interferes with the exploration of the beds in the East of the Mediterranean.

CORRIDOR ISSUES

The main problem of those related to the *Fifth Gas Corridor* is the non-existence of the economic cooperation among the member-countries of the region. It is also unclear as to what sort of influence can the extraction of carbohydrates from the Levant Basin bring on the regional security, how the geo-political situation will change, what position the main country

of the *Fourth Gas Corridor*, Turkey, will take, what routes the transportation will have taken, and whether the Israeli inflows will join the Middle East *Fifth Gas Corridor*, etc.

Israel is willing to receive the multi-billion investments from the EU member-states to explore the shelf deposits and ship the energy carriers. A suggestion of liquefying the extracted natural gas (obtaining the LNG) at the floating plant with its further shipment into the Asian market through the *Suez Canal* is being looked into. Nonetheless, this project may face problems with the security. There is an idea of constructing the gas pipeline from Israel to Turkey through Cyprus. In this case, the pipeline will have to run through both: the Greek and Turkish parts of Cyprus, which will be very difficult to settle from the political point of view. If we let alone the Turkey – Israeli long-lasting tension, the construction of the gas pipeline in special economic zones of Lebanon and Syria, or in the coastal waters is very difficult both technically and politically.

The above-said proves that Israeli offers contain a significant political component. In particular, according to the European experts, the cost of this project is going to exceed the cost of the *South Gas Corridor* and will amount to \$50 billion. According to the estimates of the European Commission, the length of the Israeli gas pipeline Israel – Cyprus – Greece – Italy will be approximately of the same length as the Russian *Nord Stream*. At the same time, a number of experts believe that the prices on oil will not be growing in a quite lengthy period of time, which will change the economy of many planned energy projects. Namely, the exploitation of the land and marine deposits and the shipping of carbohydrates will be undertaking a greater position in the diversification schemes of the EU gas supply. That is why it is important for the South Gas Corridor (i.e. the *Fourth Gas Corridor*), which runs through Georgia and the construction of which commenced on September, 20 2014 by opening the *Shah-Deniz – 2* project, to prove its advantages in comparison with the newly initiated *Fifth Gas Corridor*.

References

1. Russian money suspected behind fracking protest; <https://www.nytimes.com/2014/12/01/world/russian-money-suspected-behind-fracking-protests.html>;
2. NGO report casts cloud over TAP outlook. <http://oilpro.com/announcement/4577/ngo-report-casts-cloud-over-tap-outlook>;
3. Southern Gas Corridor/Euro-Caspian Mega Pipeline. <http://bankwatch.org/our-work/projects/southern-gas-corridor-euro-caspian-mega-pipeline>;
4. Southern Gas Corridor poses devastating consequences. <https://euobserver.com/stakeholders/132592>;
5. The Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) is the most prominent norm of extractive industries transparency. Established at the World Summit for Sustainable Development in Johannesburg in 2002 at the behest of British Prime Minister, Tony Blair, EITI seeks to assist resource rich countries transform their wealth into tangible development outcomes, through improved transparency. <http://www.sarwatch.org/resource-insights/regional/extractive-industries-transparency-initiative-eiti>;
6. Quarterly Report Energy on European Gas Markets Market Observatory for Energy DG Energy Volume 9, issue 1; fourth quarter of 2015 and first quarter of 2016. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/quarterly_report_on_european_gas_markets_q4_2015-q1_2016.pdf; p. 2

ზურაბ გარაყანიძე
ეკონომიკის დოქტორი,
ნატა გარაყანიძე
დოქტორანტი

ევროკავშირის „სამხრეთის გაზის დერეფნის“ მთავარი გამოწვევები
რეზიუმე

ბოლო წლებში სულ უფრო აქტუალური ხდება ამერიკული თხევადი გაზის ევროპაში დიდი რაოდენობით ექსპორტი. ლიტვასა და პოლონეთში აგებულმა სპეციალურმა რეგაზაციის ტერმინალებმა 2016 წელს უკვე პირველი ამერიკული გათხევადებული გაზით სავსე ტანკერები მიიღეს. ეს, ერთი მხრივ, სასიხარულოა – ბრიუსელი ხომ ნაკლებად იქნება გეოპოლიტიკურად დამოკიდებული რუსულ ენერგორესურსებზე და “ხელები გაეხსნება” ისტორიული “აღმოსავლეთის პარტნიორობის” პროგრამის განხორციელებისთვის. ამის გამო ზოგიერთ პუბლიკაციაში ამერიკიდან თხევადი გაზის ევროპაში ექსპორტის დაწყება არა მარტო უკრაინის, არამედ ლამის გლობალური უსაფრთხოების შესანარჩუნებელ “პანაცეადაა” მიჩნეული. მეორეს მხრივ კი ამ მოვლენას საქართველოზე გამავალი „სამხრეთის გაზის დერეფნის“ შეფერხება შეიძლება მოჰყვეს, რადგან ამით აშშ-ს მოწინავე ენერგოკომპანიების ყურადღება სულ უფრო მეტად გადადის კასპიისპირეთიდან საკუთრივ ამერიკული საბადოების ათვისებაზე...

გარდა ამისა, სტატიაში ავტორები გამოყოფენ კიდევ ექვს გეოეკონომიკურ გამოწვევას, რომელთა გათვალისწინება აუცილებელი იქნება ქართული საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების უმთავრესი პრინციპების შემუშავებისას...

ხსოვნა

გახსენება

ათი წლის წინ გარდაიცვალა ზურაბ სოსელია, ცნობილი მეცნიერი და სახელმწიფო მოღვაწე. იგი 1980-1993 წლებში ჩვენს ინსტიტუტში მუშაობდა უფროსი მეცნიერ თანამშრომლის, წამყვანი მეცნიერ თანამშრომლისა და განყოფილების გამგის თანამდებობებზე. მისი მშობლებიც ცნობილი მეცნიერები და პედაგოგები, ეკონომიკის დოქტორები, ასევე ჩვენი ინსტიტუტის თანამშრომლები იყვნენ. დედა, შუშანა მარგველაშვილი, ინსტიტუტის დამაარსებელთა შორის იყო,

ხოლო მამა, სერგო სოსელია, 1950-1964 წლებში უმცროსი და უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი თანამდებობას იკავებდა.

ბატონი ზურაბი 1993-2007 წლებში იყო საქართველოს საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის, საქართველოს ვაჭრობისა და საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობათა მინისტრის, ფინანსთა მინისტრის პირველი მოადგილე, ხოლო 2004 წლიდან სიცოცხლის ბოლომდე საქართველოს კონტროლის პალატის თავმჯდომარე.

ბატონი ზურაბი გამორჩეული პიროვნება იყო თავისი განათლების დონით, კულტურით, წესიერებითა და პიროვნული სითბოთი, რომელსაც იგი გულუხვად აფრქვევდა ყოველთვის, რა თანამდებობაზეც არ უნდა ყოფილიყო იგი. მაღალ თანამდებობებზე მოღვაწეობის დროს მას ყოველთვის მოჰქონდა სიახლეები მიმართული პროგრესისაკენ. უნდა ითქვას, რომ დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფოს ფორმირებაში მისი როლი ძალზე მნიშვნელოვანია.

ბატონმა ზურაბმა დატოვა შესანიშნავი ოჯახი. მეუღლე, თამარ თაფლაძე, ჩვენი ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელია. შვილმა, დავით სოსელიამ, ოქროს მედალზე დაამთავრა საშუალო სკოლა, უმაღლესში მისაღებ გამოცდებზე დააგროვა ყველაზე მაღალი ქულა საქართველოში და ამჟამად სანდიგოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის წარჩინებული სტუდენტი და უკვე არაერთი გამოგონების ავტორია. იგი ღირსეული მამის გზის ღირსეული გამგრძელებელია.

ზურაბ სოსელიას ნათელი ხსოვნა მუდამ დარჩება ინსტიტუტის თანამშრომელთა და მეგობართა გულებში.

***

10 წელი ზურაბ სოსელიას გარეშე

14 მარტს ათი წელი შესრულდა, რაც ჩვენ გვერდით აღარ არის ცნობილი სახელმწიფო მოღვაწე, კარგი მეცნიერ-ეკონომისტი, შესანიშნავი მეოჯახე და დიდებული მეგობარი – ზურაბ სოსელია. ძნელია, როცა ბავშვობის მეგობარის შესახებ მხოლოდ წარსულში მიხდება საუბარი...

ცნობილი ქართველი ეკონომისტების ბატონი სერგო სოსელიას და ქალბატონი შუშანა მარგველაშვილის ერთადერთმა ვაჟმა პროფესიად რომ ეკონომისტობა აირჩია, არავის გაკვირვებია. არც ის ყოფილა გასაკვირი, როცა მან წარმატებით დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია და ქართველ მეცნიერ-ეკონომისტთა რიგებს თავაწეულად შეუერთდა. ზურაბს თავისუფლად შეეძლო გაგვრძელებინა სამეცნიერო-პედაგოგიური კარიერა და, დარწმუნებული ვარ, ამ

რთულ გზაზე დიდ წარმატებებსაც მიაღწევდა, მაგრამ მან აირჩია არანაკლებ რთული და ქვეყნისათვის არანაკლებ მნიშვნელოვანი გზა...

საქართველოს მიერ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ დღის წესრიგში მწვავედ დადგა ქართული სახელმწიფოს სამსახურში პროფესიონალი კადრების მოზიდვის საკითხი. ზურაბ სოსელია ერთ-ერთი პირველი იყო, რომელმაც მიიღო პრინციპული გადაწყვეტილება და წარმატებული სამეცნიერო საქმიანობიდან გადაერთო სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის რთულ სფეროში. ის იყო საქართველოს საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე, საქართველოს ვაჭორიბს და საგარეო ეკონომიურ ურთიერთობათა მინისტრის პირველი მოადგილე, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს პირველი მოადგილე და საქართველოს კონტროლის პალატის თავმჯდომარე. პრაქტიკულად ბატონი ზურაბი იყო განახლებული ქართული სახელმწიფოს აღმშენებლობის ერთ-ერთი გამორჩეული შემოქმედი. ისიც სიმბოლურია, რომ მისი ავად გახდომის და შემდეგ გარდაცვალების მიზეზი მის სამსახურთანაა დაკავშირებული...

დიდად დააკლდა ზურაბის ამ ქვეყნიდან წასვლა მის ოჯახს, მის ერთადერთ ვაჟს – დათის. ის, დღეს უკვე წარმატებული ახალგაზრდაა – ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის და სანდიეგოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის წარჩინებული სტუდენტი. სამწუხაროა, რომ ზურაბი ვერ მოესწრო მისი ვაჟის წარმატებებს.

უკვე ათი წელია, რაც ზურაბ სოსელიას გარეშე გრძელდება ქართული სახელმწიფოს აღმშენებლობა, მისი ოჯახის ცხოვრება, თუმცა, აშკარაა, რომ როგორც მის ოჯახს და მეგობრებს, ისე ქვეყანასაც ძალზედ გვაკლია ის, მისი სიტბო, გულისხმიერება და გონიერება.

ღმერთმა გაანათლოს მისი სული!

ვლადიმერ (ლადო) პაპავა

აკადემიკოსი, ინსტიტუტის მთავარი
მეცნიერი თანამშრომელი

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 293 34 44; 599 970103.
ჟურნალ “ეკონომისტში” სტატიების გამოქვეყნების წესები იხილეთ
ვებგვერდზე: ekonomisti.tsu.ge

Journal “**Ekonomisti**”

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 293 34 44; 599 970103
Rules of Publication of articles in the journal “Ekonomisti” see: ekonomisti.tsu.ge

თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

რედაქტორი სესილი ხანჯალაძე, ნატო აბესაძე

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU

Redactor **Sesili khanjaladze, Nato Abesadze**